

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce**

Charitativní a sociální práce

Bc. Daniela Šnejdarová, DiS.

**Fotbal pro rozvoj jako nástroj komunitní práce
s dětmi a mládeží
v sociálně vyloučené lokalitě v Přerově**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, Ph.D.

2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne

Bc. Daniela Šnejdarová, DiS.

Na tomto místě bych chtěla moc poděkovat doc. PaedDr. Tatianě Matulayové, Ph.D. za odborné a trpělivé vedení mé práce, za cenné poznatky a ochotu mi pomoci. Dále bych chtěla poděkovat svým blízkým přátelům, kteří mě při psaní práce podporovali a pomáhali mi, a také všem odborníkům, kteří se podíleli na mém výzkumu.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	6
SEZNAM GRAFICKÝCH VYOBRAZENÍ	7
ÚVOD.....	9
1 DĚTI, MLÁDEŽ A VOLNÝ ČAS.....	12
1.1 Volný čas.....	12
2 DĚTI V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH.....	16
2.1 Sociální vyloučení.....	16
2.1.1 Životní situace dětí žijících v sociálně vyloučených lokalitách	17
2.1.2 Specifika trávení volného času u dětí žijících v sociálním vyloučení	19
2.1.3 Komunitní práce	20
2.1.4 Komunitní vzdělávání.....	23
3 FOTBAL PRO ROZVOJ	25
3.1 Sport a jeho pozitivní a negativní aspekty.....	25
3.1.1 Fotbal nejen jako hra na vysoké úrovni	28
3.2 Projekt Fotbal pro rozvoj v České republice	28
3.2.1 Koncept fotbal3.....	29
3.2.2 Mediace.....	32
3.2.3 Fotbalové drily.....	33
3.2.4 Liga férového fotbalu.....	37
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	39
4.1 Cíle výzkumu.....	39
4.2 Design a metodologie výzkumu	40
4.3 Výběr vzorku a výzkumný soubor (účastníci výzkumu).....	40
4.3.1 Etické aspekty výzkumu	41
4.4 Techniky sběru dat	42
4.4.1 Rodiče a děti	42

4.4.2	Ostatní obyvatelé lokality	43
4.4.3	Obsahová analýza dokumentu	44
4.5	Analýza dat.....	44
4.6	Limity a problémy během výzkumu	46
5	POZNALI JSME, ŽE SI TEN FOTBAL VZAL K SRDCI.....	48
5.1	Charakteristika případu	48
5.2	Společnost Člověk v tísní, o. p. s. v Přerově.....	49
5.2.1	Popis specifických sociálně vyloučených lokalit v Přerově	50
5.2.2	Vznik volnočasové aktivity	52
5.2.3	Nastavení volnočasové aktivity	56
5.2.4	Analýza docházky volnočasové aktivity.....	58
5.3	Volnočasová aktivita z pohledu dětí.....	63
5.3.1	Smysluplné trávení volného času	64
5.3.2	Zkompetentňování – učení se novým věcem.....	65
5.3.3	Fotbal3 a jeho specifika	68
5.3.4	Negativní aspekty volnočasové aktivity	71
5.4	Volnočasová aktivita z pohledu rodičů	72
5.4.1	Nastavení volnočasové aktivity	72
5.4.2	Smysluplné trávení volného času	77
5.4.3	Více než jen fotbalové dovednosti.....	78
5.5	Volnočasová aktivita z pohledu obyvatel.....	81
5.5.1	Prevence rizikového chování	81
5.5.2	Volnočasová aktivita jako zbytečná investice	82
5.6	Shrnutí výsledků výzkumu a diskuse.....	83
ZÁVĚR	90
ZDROJE	93
SEZNAM PŘÍLOH	109

SEZNAM ZKRATEK

CPKP	Centrum pro komunitní práci
ČVT	Člověk v tísni, o. p. s.
F3	Fotbal3
FPR	Fotbal pro rozvoj
INEX-SDA, z.s.	INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, z. s.
KP	Komunitní práce
LFF	Liga férového fotbalu
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MYSA	Mathare Youth Sports Association
NIDM MŠMT	Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy
NÚV	Národní ústav vzdělávání
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
PSI	Programy sociální integrace
SAS	Sociálně aktivizační služby
SVČ	Středisko volného času
TP	Terénní práce
VČA	Volnočasová aktivita

SEZNAM GRAFICKÝCH VYOBRAZENÍ

OBRÁZKY

OBRÁZEK 1 DROGOVÁ ZÓNA	35
OBRÁZEK 2 NASLEPO	36
OBRÁZEK 3 PRAVDA NEBO LEŽ.....	37

GRAFY

GRAF 1 PROCENTUÁLNÍ ROZLOŽENÍ DÍVEK A KLUKŮ ZA CELÝ ROK	55
GRAF 2 POČET DĚTÍ V DANÉ VĚKOVÉ KATEGORII	58
GRAF 3 POČET ZÚČASTNĚNÝCH NA JEDNOTLIVÝCH TRÉNINCÍCH A TURNAJÍCH V OBDOBÍ OD 17. 8. 2018 DO 31. 10. 2019 (CELÝ ROK)...	59
GRAF 4 PROCENTUÁLNÍ ÚČAST VŠECH ZAPOJENÝCH DĚTÍ V OBDOBÍ OD 17. 8. 2018 DO 31. 10. 2019 (CELÝ ROK).....	61
GRAF 5 PROCENTUÁLNÍ ÚČAST VŠECH ZAPOJENÝCH DĚTÍ V 1. POLOVINĚ ZKOUMANÉHO OBDOBÍ	62
GRAF 6 PROCENTUÁLNÍ ÚČAST VŠECH ZAPOJENÝCH DĚTÍ VE 2. POLOVINĚ ZKOUMANÉHO OBDOBÍ OD 3. 4. DO 31. 10. 2019.....	63
GRAF 7 JAKÉ JINÉ AKTIVITY BY MOHLY BÝT PODPOROVÁNY.....	83

TABULKY

TABULKA 1 DĚTI: PŘEHLED KATEGORIÍ A KÓDŮ	64
TABULKA 2 RODIČE: PŘEHLED KATEGORIÍ A KÓDŮ	72

„Gól“ bylo poslední slovo, které Andrés Escobar ve svém životě slyšel. „Díky za ten vlastní gól!“ Křičel jeho vrah, když se se šesti ranami z pistole mstil za předčasné vyřazení kolumbijského týmu na fotbalovém mistrovství světa v USA v roce 1994.“

(Ujfaluši, 2007, s. 88)

ÚVOD

Tato diplomová práce se věnuje problematice volného času v sociálně vyloučené lokalitě Kojetínská v Přerově. Od roku 2013 v ní současně působí komunitní pracovníci Člověka v tísní, o. p. s. Komunitní práce jako taková se na děti spíše nezaměřuje, věnuje se komunitě jako celku. Problematika trávení volného času však bývá jedním z diskutovaných témat komunitní práce při společných schůzích obyvatel. Důvodem jsou děti a mládež, které tráví volný čas neorganizovaně na ulici a z nedostatku podnětů, kontaktů a nudy mnohdy inklinují ke škodlivému způsobu trávení volného času v podobě ničení veřejného prostranství, experimentování s drogami, drobné trestné činnosti apod.

Náplní komunitní práce v Přerově je proto vedle práce s dospělými také snaha zaměřit se i na děti a mládež, jimž do této chvíle nebyla příliš věnována pozornost. Práce s dětmi a mládeží je mnohými pracovníky považována za zásadní, neboť *„změna přichází do rodin přes práci s dětmi, přitom je důležitá vytrvalost a systematická práce.“* (Juříčková a kol., 2013, s. 51) Obecně v komunitní práci je to například dle Drhové a Ledinské (2014, s. 47-51) výstavba chybějícího prostranství pro pohybové aktivity, na jehož výstavbě se mohou podílet i samotní zájemci – v tomto případě mládež.

V sociálně vyloučených lokalitách (SVL) obvykle svou činnost vykonává několik služeb a organizací najednou, které se navzájem, pokud možno, doplňují. Smyslem je doplnit stávající nabídku služeb v podobě organizované volnočasové fotbalové aktivity, o kterou děti a mládež¹ z Kojetínské projevíly v srpnu 2018 zájem. Společné úsilí vyústilo ve fungování pravidelných fotbalových tréninků a turnajů až do současnosti.

Sport může komunity dělit na dvě znepřátelené poloviny a zároveň působit jako sjednocující faktor – podle toho, jak se používá. V tomto kontextu nejde o běžný fotbal. Jde o aplikaci konceptu fotbal3 a fotbalových drilů², které uplatňují při práci s jakoukoliv cílovou skupinou organizace po celém světě. Jejich smyslem je rozvinout nad rámec fotbalových dovedností i další „životní“ dovednosti a hodnoty významné pro fungování ve společnosti. V českém kontextu využívá tyto koncepty projekt Fotbal pro rozvoj, který

¹ Tato diplomová práce zahrnuje především děti ve věku od 8 do 12 let a jsou jimi ty, které splnily kritéria pro výběr výzkumného vzorku. Dříve zapojené starší děti kritéria nespĺnily, tudíž se jich práce dotýká jen okrajově. Říčan (2014, s. 54) tato vývojová stádia rozděluje na mladší školní věk: 6-11 let; pubescenci, během níž probíhá obvykle puberta, která se může objevit i předčasně, nebo naopak opožděně, pro kterou je charakteristický věk 11-15 let, a adolescenci: 15-20 let.

² Fotbalové drily nebo též tzv. „integrační fotbalové drily“ jsou založeny na běžných fotbalových cvičeních, které mohou současně upozorňovat na různá sociální a společenská témata a rozvíjet kompetence pro běžný život. Více v samostatné kapitole 3.2.3 i s příklady těchto cvičení.

vznikl v roce 2006. Tento projekt nahlíží na fotbal jako na nástroj neformálního vzdělávání. S převzatými koncepty adaptovanými na komunitní práci pracuje i Člověk v tísni, o. p. s. v Přerově formou organizované volnočasové aktivity.

Důvodem volby tohoto tématu je autorčina vlastní zkušenost s využíváním metodik fotbal3 a fotbalových drilů díky projektu Fotbal pro rozvoj skrze dobrovolnickou činnost v roce 2015. V roce 2019 se stala koordinátorkou Ligy férového fotbalu v Olomouckém kraji a současně pracuje jako komunitní pracovnice u Člověka v tísni, o. p. s., kde po „zakladateli“ Mgr. Marku Kroupovi převzala iniciativu a vede fotbalové tréninky doposud.

Cílem této případové studie je představit projekt Fotbal pro rozvoj a popsat jeho využití při realizaci volnočasové aktivity v rámci komunitní práce pro děti a mládež v sociálně vyloučené lokalitě. Cílem výzkumu je zjistit, jak obyvatelé sociálně vyloučené lokality vnímají tuto fotbalovou volnočasovou aktivitu, přičemž byl zvolen design případové studie spadající do kvalitativního přístupu.

První kapitola této práce krátce vysvětluje, co znamená pojem volný čas, vyzdvihuje jeho funkce a strukturu. Krátce se věnuje rodičům jako jedněm z hlavních činitelů ovlivňujících zapojení dětí do volnočasových aktivit, neboť právě rodiče tvoří druhou část výzkumného vzorku této práce.

Druhá kapitola pojednává o sociálním vyloučení. Přesněji se zaměřuje na děti a mládež a jejich životní situaci, která je doprovázena aspekty z důvodu sociálního vyloučení. Na toto téma pak navazují specifika trávení volného času dětí žijících v sociálním vyloučení s tím, že vůbec nejtěžším úkolem pracovníka je tyto děti zaujmout a motivovat k dlouhodobější aktivitě. Jelikož je fotbal využíván v komunitní práci, je zde popsána i metoda komunitní práce, její cíl, principy a role komunitního pracovníka, který obyvatele celým procesem změn provází. Podpora volnočasové aktivity v komunitě se neomezuje pouze a jen na zajištění zábavy a regeneraci participujících, ale také na vzdělávání. Proto je podkapitola komunitní práce navázána na komunitní vzdělávání. Zde je fotbal využíván jako nástroj komunitní práce skrze neformální vzdělávání.

Třetí kapitola teoretické části se zaměřuje na ústřední téma, kterým je využití konceptu fotbal3 a integračních fotbalových drilů, které dávají volnočasové aktivitě sociální přesah a nejedná se tak pouze o tradiční fotbal. V první řadě se ale kapitola této části zaměřuje na sport, který je nejprve definován a posléze jsou identifikovány jeho pozitivní i negativní aspekty a jeho využití jako nástroje ke zlepšování podmínek lidí. Poté je pozornost věnována samotnému popisu stěžejních částí Fotbalu pro rozvoj.

Čtvrtá kapitola je již praktickou neboli empirickou částí této práce, pro niž byl zvolen design případové studie. Centrem zájmu je tedy fenomén sociálního vyloučení odehrávající se v Přerově v prostorově vyloučené komunitě Kojetínská. V ní je nabízena **organizovaná volnočasová fotbalová aktivita**, která odstartovala v srpnu 2018. Případová studie je charakteristická tím, že využívá rozmanitých metod. Zde například polo-strukturované rozhovory či obsahovou analýzou dokumentů. Dále je popsán výběr výzkumného vzorku a techniky sběru dat. Neméně důležitou částí kapitoly jsou limity výzkumu a etické aspekty výzkumu, bez nichž se neobejde žádný výzkum. Tuto metodologickou přípravu uzavírá poslední kapitola této části, již je příprava na analýzu a samotná analýza.

Konečná, pátá, kapitola této práce, již seznamuje čtenáře s konkrétním případem, interpretací dat a hlavními zjištěními, jež byly předmětem této případové studie. Tato hlavní zjištění jsou posléze diskutována s jinými, alespoň podobnými studiemi a autory, kteří se danou problematikou zabývali.

V česky psaných zdrojích, které se zabývaly Fotbalem pro rozvoj, bylo nalezeno několik dostupných prací. Jedna z nich se například zaměřovala na zlepšení PR tohoto projektu, druhá analyzovala jeho fungování a třetí zjišťovala potenciální využití konceptu fotbal3 jako nástroje neformálního vzdělávání u ohrožené mládeže v České republice a v Kambodžském království. V této chvíli je rozepsaná další diplomová práce, která zjišťuje přínos Ligy férového pohledu z pohledu hráčů, trenérů a koordinátorů.

Fotbalem jako nástrojem komunitní práce a potažmo sociální práce se podle dostupných informací nikdo nezabýval, i proto může být tato práce přínosem pro sociální práci. Výsledky práce primárně poslouží Člověku v tísní, o. p. s., který volnočasovou aktivitu realizuje.

1 Děti, mládež a volný čas

Volný čas dětí a mládeže hraje důležitou roli při utváření osobnosti, o to více se dbá, aby byl naplňován, pokud možno, smysluplnými aktivitami. Volný čas je možné chápat jako určitou hodnotu, se kterou se učí nakládat dle svých možností a preferencí. Úvodní kapitola popisuje, co znamená volný čas a jak může být člověku prospěšný, tedy jaké jsou jeho funkce. Současně je důležité vést děti k efektivnímu hospodaření s volným časem už od malička, k tomu slouží struktura volného času. Dále je popsána rodina jako základní činitel působící na oblast trávení volného času u dětí, ačkoliv jich je podstatně více, a to z toho důvodu, že rodiče tvoří také výzkumný vzorek v této práci.

1.1 Volný čas

Termín volný čas je všeobecně známým pojmem a existují různá pojetí. Volný čas (anglicky *leisure time*) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti, které vyplývají z jeho sociálních rolí, pracovních povinností či z jiných závazků, které na člověka vytváří nátlak (Hofbauer, 2004, s. 13). Jinými slovy dle Pávkové (2014, s. 11) je volný čas chápán jako opak doby, kdy jedinec musí pracovat a plnit určité povinnosti, naopak tedy získává novou sílu a vykonává činnosti, do nichž vstupuje dobrovolně, svobodně a očekává od nich pozitivní zážitky a uspokojení.

Na volný čas poukazuje s nezbytným rozlišováním Filipcová (1965, s. 377-378), která zdůrazňuje, že nelze ztotožňovat mimopracovní dobu s volným časem, což se podle ní velmi často stává. Opouštíme-li pracoviště, musíme se nějak dopravit domů, postarat se o děti, o domácnost (nákupy, jídlo, úklid atp.) a v neposlední řadě se vyspat, tj. uspokojit své fyziologické potřeby. Takovou definici poskytuje Pedagogický slovník kolektivu autorů Průchy, Walterové a Mareše (2001, s. 274), kteří definují volný čas jako „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“

Funkce volného času

Typické je, že aktivity, které jedinec dělá, jej baví, mají pro něj pozitivní přínos v podobě zábavy a uspokojení a nejsou zdrojem frustrací a úzkostných stavů (Slepičková, 2005, s. 14; Němec, 2002, s. 17). V tomto směru se dá hovořit o funkcích volného času, které popisuje například Filipcová (1965, 380-381):

- odpočinek – odpočinkem se vyrovnává pracovní únava. Různí odborníci se shodli na tom, že nejde jen o fyzickou únavu, ale především o únavu psychickou, která je zapříčiněna mnohdy monotónním pracovním procesem a denním režimem. Lidský organismus nevyčerpává pouze pracovní úsilí, ale i mimopracovní plnění povinností. Proto člověk ve volném čase hledá uvolnění a takové činnosti, které vrací organismu svěžest a energii;
- zábava – by měla především přerušit zmíněnou monotónnost denního života. Zábava je spojena s nárokem na nové zážitky, na nová setkání s lidmi, jež nepatří do "denního režimu";
- rozvoj osobnosti – unavený organismus by se měl fyzicky rozvíjet a zdokonalovat, aby neustrnul na jednom místě.

Volný čas se však neomezuje pouze na tyto 3 základní funkce. Řada autorů nabízí spektrum mnohem širší, neboť výše popsané jsou spíše ty, které se vztahují k jedinci. Volný čas, respektive aktivity, které člověk činí, plní taktéž funkci ke společenskému systému (Sak, 2000, s. 132).

Roger Sue (1993, In Hofbauer, 2004, s. 14), francouzský sociolog volného času, uvádí následující funkce, kde rozvoj osobnosti, zábavu a odpočinek vložil pod jednu kategorii a pokračuje popisem ještě dalších: psychologická (uvolnění, zábava, rozvoj); sociální (socializace v různých sociálních prostředích, nejen v rodině, příslušnost k některé sociální skupině a vztah k ní); terapeutická (zahrnuje hledisko zdravotní, prevenci chorob, zdravý životní styl); ekonomická (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti).

Struktura volného času

Volný čas bývá subjektivně vnímán jako nejcennější čas, který člověk pro sebe má. Už jen proto, že si může svobodně a dobrovolně vybrat, čemu chce svůj čas věnovat. Na druhou stranu realizaci aktivit ovlivňuje řada podmínek vnějších i vnitřních. Dlouhodobý nedostatek pocitu, že volný čas nebyl naplněn smysluplně nebo vůbec, může u jednotlivce vést k pocitům nespokojenosti. Různorodost, preference trávení volného času i pestrost volného času, potažmo vybraných aktivit, jsou ovlivněny především: věkem, pohlavím, vzděláním, rodinným stavem, zaměstnáním, tělesnou a duševní kondicí (Bocan a kol., 2012, s. 52).

V dnešní době není neobvyklé setkat se s lidmi, kteří volný čas nevyužívají a uvádějí pro to i specifické důvody. Někteří volný čas využívat **nemohou**: důvodem je nárůst

sociálních nerovností (tj. dopad sociálně-ekonomického vyloučení), takovým příkladem mohou být rodiny pouze s jedním rodičem, u nichž je ekonomický status nízký a které si proto nemohou dovolit platit za volnočasové aktivity; dalším důvodem je nemožnost pokrýt neustále rostoucí životní náklady, natož volnočasové aktivity. Jiným specifickým odůvodněním je **odmítání** volného času u nepřetržitě pracujících (workoholiků). V neposlední řadě je důvodem **neschopnost využití** volného času, což vede u mládeže k nežádoucímu chování (Procházka, Šmahaj, Kolařík, Lečbych, 2014, s. 130).

Vliv sociálního prostředí na trávení volného času dětí a mládeže

Již ve chvíli, kdy je dítě počato, na něj působí řada příznivých i nepříznivých vlivů, které ho začínají formovat. Výzkum Rotterové a Čápa (1976, s. 704) ukázal, že rozdíly ve způsobu využívání volného času dětí a mladých se liší v závislosti na tom, co je dítěti a mladému jedinci nabídnuto a také kým. Podle zjištění je člověk nejvíce ovlivňován rodinou a dalšími osobami i skupinami svého sociálního prostředí, v němž se pohybuje.

Zároveň je zde rodina zmíněna z důvodu, že tvoří část výzkumného souboru této práce.

Rodina

Rodina a rodinné prostředí se významně podílejí na utváření osobnosti dětí, neboť se jedná o vůbec první společenství, se kterým je dítě konfrontováno (Hofbauer, 2004, s. 56) a právě rodina je tím, kdo do značné míry determinuje životní styl svých členů (Pávková, 2014, s. 29) a učí své děti chápat volný čas jako určitou hodnotu (Bendl a kol., 2015, s. 130).

Jak píše Bendl a kol. (2015, s. 130), „*rodiče by měli působit jako pozitivní vzory*“ a tudíž záleží i na jejich vlastním způsobu trávení volného času, stejně jako na jejich společných činnostech s dítětem či způsobu výchovy (Rotterová, Čáp, 1976, s. 710). Špatným příkladem mohou být rodiče, kteří nechodí do práce a svůj volný čas tráví nečinností (nicneděláním). Na druhou stranu nebude vhodnou ukázkou pro své dítě ani rodič, který tráví mnoho času v zaměstnání a ani po práci si nedokáže vyčlenit volný čas jak pro sebe, tak své děti, protože je zaneprázdněný kupříkladu domácími pracemi.

Důležitou úlohou rodičů ve vztahu k volnočasovým potřebám dítěte je dítě především inspirovat, podporovat a volnočasové aktivity realizovat (Procházka a kol., 2014, s. 130). Rodiče v tomto ohledu mají různé možnosti, jak dítě podpořit ve způsobu trávení volného času. Především pokud mohou, je dobré podpořit dítě v jeho zájmech. Nezbytným krokem rodičů, jak projevit zájem a podpořit své děti, je také návštěva

zájmových činností, kde děti prezentují své výsledky (soutěže, vystoupení). Nepostradatelnou součástí je i materiální podpora, která se odvíjí od výběru aktivit a následných poplatků od nákupu (drahého) vybavení až po případnou dopravu či doprovod na zájmovou činnost (Pávková, 2014, s. 30-31). Bohužel někdy rodiče nemohou podpořit své děti ve vykonávání volnočasových aktivit, neboť jim v tom brání jejich socioekonomický status (Procházka a kol., 2014, s. 130).

Výzkum Maříkové a Zajíce (6. 4. 2011) ukazuje, že rodiče jsou pro děti ve věku 6-15 let ještě stále důležitou autoritou a mravním vzorem pro jejich jednání. Na děti, které pochází ze slabších rodin, mají jejich rodiče menší vliv ve výběru a způsobu trávení volného času a méně ovlivňují například formování názorů. Naopak u rodičů, jejichž vzdělání je vysoké, se lze domnívat, že jejich vliv na způsoby trávení volného času je větší.

To potvrzuje i výzkum Zajíce (1. 5. 2012), který tvrdí, že trávení volného času dětí neovlivňuje pouze socioekonomický status rodičů, ale také jejich vzdělání. Děti ze slabších rodin tráví čas více samy a jsou méně vedeny k organizovaným kroužkům, což nemusí být nutně zapříčiněno nezájmem dětí a rodičů, ale možnou finanční náročností aktivit. Úroveň vzdělání rodičů ovlivňuje i výběr volnočasových aktivit. S vyšším vzděláním rodičů stoupá zájem o hudebně dramatické, výtvarně umělecké a vzdělávací kroužky.

Tato kapitola poskytla obecný vhled do problematiky volného času a hovořila zejména o jeho funkcích, struktuře a rodině jako primárním činiteli působícím na dítě v oblasti volného času. Následující kapitola bude pojednávat krátce o sociálním vyloučení a problematice spojené s trávením volného času u dětí žijících v sociálním vyloučení.

2 Děti v sociálně vyloučených lokalitách

Předešlá kapitola vymezila volný čas a rodinu jako stěžejního činitele ovlivňujícího trávení volného času dětí. Cílem této kapitoly není rozsáhle rozebírat chápání pojmu sociálního vyloučení, přestože existuje několik desítek definic. Cílem je zaměřit pozornost na jednu z nejzranitelnějších skupin obyvatel, kterými jsou děti a mládež (European Union, 2010, s. 9) a popsat stručně životní situaci dětí, rodin i sociálně vyloučených. K dosažení úspěchu jsou využívány různé metody sociální práce. Jednou z nich je zde metoda komunitní práce, které je taktéž věnována krátká pozornost.

2.1 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je mnohem rozsáhlejší pojem než jen příjmová chudoba, neboť zde existuje mnoho dalších faktorů, které ponechávají jednotlivce a skupiny lidí izolované od většinové společnosti. Přestože neexistuje obecně dohodnutá definice nebo měřítko pro sociální vyloučení, nedostatečná participace ve společnosti je jádrem téměř všech definic předložených vládními orgány, nevládními organizacemi atp. Celkově lze sociální vyloučení chápat jako *„proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavování přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.“* (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2016, s. 18). Podle Čady a kol. (2015, s. 14-15) se jedná o postupnou a stupňující se exkluzi ve chvíli, kdy člověk čelí komplexu problémů, mezi které lze zahrnout například nízké příjmy, špatnou kvalitu bydlení, nízké vzdělání a dle Navrátila a kol. (2003, s. 34) pak také chudobu, diskriminaci a často také etnickou příslušnost.

Z toho vyplývá, že sociální vyloučení nelze redukovat pouze na chudobu či nezaměstnanost (Mareš, Sirovátka, 2008, s. 273), ale je třeba upřít pozornost i k dalším výše zmíněným zdrojům deprivace jako je stigmatizace nebo odtržení se od života většinové společnosti. Výsledkem je nepříznivá situace lidí, kteří nemají v určitém čase a místě dostatečný přístup ke službám institucím či rozvojovým příležitostem, zatímco většinová společnost ano (GAC, 2009, s. 5; Balvín et al., 2018, s. 116).

Za sociálně vyloučenou lokalitu se pak považuje *„geograficky vymežitelná oblast, kde dochází ke koncentraci osob ohrožených sociálním vyloučením.“* (Černý a kol., 2006, s. 39) V kontextu České republiky jsou sociálně vyloučené lokality často spojovány výhradně s romskou populací. Avšak ne všichni Romové v České republice žijí

v prostředí sociálního vyloučení (Veselá a kol., 2008, s. 6; Ministerstvo vnitra České republiky – MV ČR, 2009, s. 5).

2.1.1 Životní situace dětí žijících v sociálně vyloučených lokalitách

Život dětí v sociálním vyloučení se zjevně liší od života jejich vrstevníků z většinové společnosti (Jelínková, Kumstýřová, 2017). Životní situace, kterou se rozumí komplex okolností a faktorů, které jsou přítomny v určitém okamžiku života jedince, se dotýká bezpochyby i dětí a mládeže žijících v sociálně vyloučených lokalitách (Navrátil, 2003, s. 89). Životní situace je úzce spjatá s termínem sociálního fungování, který rozpracovala Bartlettová v roce 1970. Ta jej popisuje jako interakce, které probíhají mezi nároky prostředí a lidmi. Říká, že lidé a prostředí jsou v neustále interakci, a právě prostředí na ně klade požadavky (definuje sociální role, formuluje očekávání), přičemž člověk je nucen na ně reagovat. Obvykle je mezi člověkem a prostředím rovnováha, podle toho, jestli se člověku daří požadavky a očekávání prostředí plnit a tím zvládat své role (Navrátil, Musil, 2000, s. 118-120). Navrátil (2003, s. 87-88) doplňuje, že nejde jen o prostředí, které má svá očekávání a klade na člověka požadavky. Také člověk má očekávání a požadavky vůči prostředí. Sociální pracovník se snaží svou pomocí přispět ke změně životní situace a svou intervencí obnovit sociální fungování.

Prostředí, v němž se děti pohybují, se vyznačuje řadou problémů a negativních dopadů, čímž se životní situace stává nepříznivou a mnohdy komplikovanou. Toto ohrožení může plynout jednak z rodinného prostředí, kde důvodem může být nízké materiální zabezpečení, nezaměstnanost rodičů, nízké vzdělání, zneužívání alkoholu a drog aj. (Alexander et al., 2005, s. 59; Říčan, 1998, s. 109). A jednak z prostředí sociálně vyloučené lokality, kde je dítě často konfrontováno například s vyšším výskytem sociálně patologických jevů, neboť vlivem bezvýhodné situace se lidé uchylují k sociálně nepřijatelnému chování a jednání (Mareš, 2008, s. 46).

Lze říci, že až do vstupu do školy dítě žijící v sociálně vyloučené lokalitě toto prostředí neopustilo, pokud nenavštěvovalo alespoň předškolní klub nebo nemělo jiné příležitosti k trávení volného času mimo lokalitu. Nemusí proto znát žádné jiné lidi, děti, město nebo modely chování, jednání či řešení konfliktů než ty, se kterými se setkává každý den v lokalitě. Nedostatek podnětů způsobuje, že je dítě nedostatečně rozvíjeno a špatně se začleňuje do kolektivu (Veselá a kol., 2009). Navíc Rusnáková (In Rochovská a Rusnáková 2018, s. 203) vysvětluje, že proces izolace je často umocněn u mladé generace i tím, že kontakt s okolím se omezuje jen na blízký obchod, komunitní centrum

v místě jejich bydliště, „speciální“ spádovou základní školu a přítomnost sociálních pracovníků v izolované komunitě.

Naopak ve chvíli, kdy začnou navštěvovat povinnou školní docházku, radí se často mezi ty jediné, jež opouští prostor sociálně vyloučené lokality. Přicházejí tak do kontaktu s běžným prostředím a jsou nuceni čelit běžným situacím, což může přinášet problémy, ale zároveň je možné na ně pozitivně působit tak a ukazovat i jiné možnosti. Stává se ale, že rodiny dokonce znemožňují vycházení z lokality a zakazují jim kontakty s dětmi mimo lokalitu (MV ČR, 2009, s. 30).

Děti pocházející z nižších sociálních vrstev obvykle vykazují horší studijní výsledky (Průcha, 1997, s. 115). To je zapříčiněno především nemotivujícím rodinným prostředím, nízkým vzděláním rodičů a bariérami v českém jazyce (Nekorjak, Suralová, Vomastková, 2011, s. 660). V kombinaci s dalšími faktory, např. životními postoji a zkušenostmi nebo chybějícími sociálními a rodičovskými kompetencemi, může docházet k narušení plnění rodinných funkcí, zejména výchovných, a soudržnost rodiny může být ohrožena (Kuchařová a kol., 2017, s. 94). Romové vnímají školu jako represivní instituci a mají strach, že by se jim dítě mohlo odcizit (Říčan, 1998, s. 113; Nikolai a kol., 2007, s. 14). Terčem kritiky v českém prostředí je ale také zařazování sociálně vyloučených a více pak romských dětí do spádových praktických škol (dříve zvláštních), které poskytují nižší vzdělávací standard, neboť tempo výuky je pomalejší než v běžné škole. Segregace škol se přitom nedotýká pouze českého prostředí, ale i zahraničí například Maďarska, Řecka či Bulharska (Nekorjak, Suralová, Vomastková, 2011, s. 658).

Také kvalita bydlení představuje důležitý faktor ovlivňující životní dráhu rodiny (Kuchařová a kol. 2017, s. 7). Děti často vyrůstají v omezeném životním prostoru, kdy jim schází soukromí a vhodné podmínky na školní přípravu. Výjimkou nejsou ani špatné hygienické podmínky. Chybí i příležitosti trávení volného času či možnost pozvat si vrstevníky domů (MPSV, 2006, s. 25-26; Sletten, 2010, s. 295). Souvislosti s nevyhovujícím bydlením a jeho negativní dopady na děti shrnuje na základě analýzy společnosti MEDIAN v metodickém materiálu MPSV Šnejdrová (2019, s. 6-7), která zmiňuje, že existují spojitosti například mezi nekvalitním bydlením a prospěchem dítěte a také že neadekvátní bydlení má dopad na jejich zdraví. To potvrzuje i výzkum Prokopa (2019, s. 466), který naznačuje, *„že přeplněné a rozlohou nedostatečné bydlení, nestabilní bydlení a velmi časté stěhování a nebytové bydlení (v ubytovnách, sociálních zařízeních) jsou v rámci chudých domácností významně asociovány s problémy dětí ve škole.“*

Jako adaptace na podmínky sociálního vyloučení a zvládání životní situace se často vytváří jisté vzorce chování, návyků a specifických strategií, které jim pomáhají existovat v tomto stavu (Nikolai a kol., 2007, s. 11-12). Vzájemná provázanost a kombinace těchto a dalších problémů vytváří bludný kruh, ze kterého je těžké se vymanit, proto je nezbytná pomoc zvenčí (Čada, 2015, s. 14; MV ČR, 2009, s. 4). Ta nemusí být vždy efektivní, neboť samotné instituce či vrcholové orgány jsou často těmi, kteří se staví k problematice sociálního vyloučení negativně a svými postoji a nástroji sociální vyloučení lidí spíše prohlubují (MV ČR, 2009, s. 5). Jak píše Mareš, Horáková a Rákoczyová (2008, s. 29) mezi taková negativa patří například vytlačení těchto lidí do jiných obcí samosprávami jako „dobře“ míněné řešení v otázce sociálního vyloučení.

Nerovnost přístupu ke zdrojům a příležitostem a vůbec negativní dopady spojené se životem v sociálním vyloučení, mohou zabránit dětem v uplatnění jejich potenciálu, nepříznivě ovlivnit jejich zdraví, potlačit jejich osobní rozvoj, vzdělání a všeobecnou pohodu (well-being) (European Union, 2010, s. 8). Proto je nezbytné najít způsoby, jak minimalizovat krátkodobé a dlouhodobé negativní důsledky sociálního vyloučení, aby se problémy dále neprohlubovaly (Abrams, Killen, 2014, s. 4-5). Jednou z cest, jak pomoci dětem zlepšit jejich životní situaci, je zaměřit se na rozvoj dovedností a schopností, které jim usnadní zvládat náročné situace. Tím je v této práci sport (fotbal), který si dává za cíl nejen umožnit dětem trávit čas smysluplně, ale přispět ke zlepšení kvality jejich života.

2.1.2 Specifika trávení volného času u dětí žijících v sociálním vyloučení

Práce se sociálně vyloučenými dětmi, potažmo romskými dětmi a mládeží, je bezpochyby činnost se specifickou cílovou skupinou (Romspido, 2017, s. 3). Svůj volný čas tráví děti především se sourozenci a kamarády na ulici či poslouchají hudbu a zpívají (Drmotová, Elichová, 2011, s. 70). Pravidelná účast na organizované volnočasové aktivitě jim není blízká. Organizovaná a do toho i stejnorodá činnost je snadno a rychle přestane naplňovat (Romspido, 2017, s. 3-4). To potvrzuje i výzkum Národního institutu dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (NIDM MŠMT), který taktéž hovoří o jednorázových aktivitách a nejlépe bezplatných (NIDM MŠMT, 2010, s. 13).

Nejvíce se osvědčují aktivity, které jdou dětem lehce. To jsou například pohybové aktivity nebo hra na hudební nástroj, kde ale v obou případech většinou chybí vůle vytrvat a učit se (Balvín, 1997, s. 63). Nabízí se zde otázka, jak tyto účastníky motivovat, aby setrvali alespoň nějakou dobu v činnostech, které začali (Romspido, 2017, s. 3-4).

Z nedostatku podnětů a kontaktů s vnějším okolím se děti uchylují k rizikovému způsobu trávení volného času, jež je mnohdy doplněn o pocit nudy (Jelínková, Kumstýřová, 2017). Nadbytek „volna“ či neorganizovaný volný čas strávený na ulici tak vybízí k děláním neúčinných a škodlivých činností, jako jsou hazardní hry, vandalství, experimentování s drogami apod. (Balvín a kol., 1997, s. 71).

V této souvislosti Romspido vydalo *Manuál volnočasových aktivit*, ve kterém zmiňuje několik typů, jak především romské účastníky motivovat k organizovaným činnostem:

- 1) dobře funguje, když si mohou účastníci z aktivity něco odnést (fotka, výrobek);
- 2) rádi tančí a zpívají, proto je dobré zařadit i aktivity tohoto typu;
- 3) velkou roli hrají i spontánní činnosti, kdy mají účastníci příležitost vyzkoušet si něco nového a objevit tak svůj zájem či talent;
- 4) ačkoliv je důraz kladen na svobodu jedince, je nezbytné zdůrazňovat dodržování předem stanovených pravidel (Romspido, 2017, s. 3-4).

V sociálně vyloučených lokalitách často existuje nabídka volnočasových aktivit a v návaznosti na to jsou poskytovány také služby doučování a přípravy do školy. Tyto aktivity jsou často nabízeny přímo v prostředí sociálně vyloučené lokality nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež. Podle *Analýzy sociálně vyloučených lokalit ČR* často nestačí reagovat na místní potřeby (Čada a kol. 2015, s. 81). Pro realizátory volnočasových aktivit je nezbytná spolupráce s rodiči, kteří by, jak bylo popsáno v první kapitole této práce, měli plnit ústřední roli v podporování dětí. Volnočasové a zájmové aktivity jsou klíčové pro individuální rozvoj dětí a prevenci sociálního vyloučení. Ze *Zprávy o rodině* se však ukazuje, že mimo zajištění školních potřeb či stravného představuje uhrazení zájmových kroužků finanční zátěž. To se týká zejména rodičů samoživitelů a nízkopříjmových rodin (Kuchařová, 2017, s. 78).

V tomto případě komunitní práce (viz níže) dokáže reagovat na tato specifika nabídkou bezplatných volnočasových dlouhodobých i krátkodobých aktivit dle aktuálních potřeb a zájmu klientů.

2.1.3 Komunitní práce

Pro komunitní práci, ačkoliv je vedle sociální práce s jednotlivcem a skupinou nejmladší, je charakteristické, že se uskutečňuje ve prospěch většího množství lidí

(Řezníček, 1994, s. 60) a podle Navrátila (2003, s. 55-56) se tato metoda jeví jako vhodný boj se sociálním vyloučením.

Komunity, v nichž Člověk v tísní, o. p. s. v Přerově realizuje komunitní práci, se dají označit jako *teritoriální komunity* (Navrátil, Šimíková, 2003, s. 82; Klementová, 2013, s. 66). Matoušek (2003, s. 92-93) popisuje komunitu ve Slovníku sociální práce jako společenství lidí, kteří žijí v jedné lokalitě. Komunita využívá svých vlastních způsobů komunikace, má svou hranici, která je nebo není propustná. Komunita uspokojuje potřebu blízkosti a intimity a mezi lidmi dochází k interakcím.

Komunita je pro komunitní práci (KP), v přeneseném slova smyslu, základní jednotkou vystupující do popředí s hlavním centrem zájmu (Navrátil, Šimíková, 2003, s. 82). Jejím realizátorem je komunitní pracovník (Vaňková, 2015, s. 11), jehož úkolem je spojovat lidi, učit je formulovat jejich potřeby, cíle, podporovat je v hledání zdrojů, facilitovat jejich rozhodování o prioritách, mediovat řešení konfliktů, moderovat veřejné setkání, propojovat jednotlivé skupiny a učit je lobovat za svoje cíle (Vitálošová, 2017, s. 3). Aby mohl vykonávat svou roli svědomitě, očekává se od něj profesionální přístup, jeho zájem o lidi a jejich osudy, což vyžaduje i znalost dané komunity, v níž se pohybuje. To zahrnuje především znalost klíčových osob (mnohdy autorit v komunitě), institucí, sociální, demografické a jiné charakteristiky (Navrátil, Šimíková, 2003, s. 83).

Komunitní pracovník by měl zmapovat potřeby dané komunity, přičemž již během tohoto procesu vyhledává a aktivizuje obyvatele, kteří mají zájem participovat na změnách ve své lokalitě. Vnitřní strukturu či pocit komunity jako výchozí stav v sociálně vyloučené lokalitě pravděpodobně nenajdeme. KP proto zjevně nepracuje s již hotovou fungující komunitou (Drhová, Ledinská, 2014, s. 55). Již při vstupu do romské komunity, může narážet na problémy, obzvlášť tehdy, není-li pracovník Rom. Obvykle balancuje mezi dvěma póly. Majorita jej často vidí jen jako toho, který pracuje s „cigány“ a pro Romy je „gadžo“, který po nich něco žádá. S tímto psychickým nátlakem se musí vypořádat (Mačáková a kol. 2008, s. 16).

Opět se ukazuje, že jako dobrý krok pro nastartování komunitních procesů v lokalitě, zejména tehdy, získává-li prvotní kontakty komunitní pracovník sám, se osvědčila práce s dětmi, načež se jejich rodiče později velmi často připojí. Navíc, zjistí-li se ze strany dětí či rodičů zájem o pohybové aktivity, ale chybí k jejich realizaci prostranství, může vzniknout nový nápad na podporu výstavby hřiště, na němž se mohou spolupodílet vlastním přičiněním i samotní zájemci – v tomto případě mládež (Drhová, Ledinská, 2014, s. 64).

Komunitní práce zdůrazňuje aktivní účast lidí s cílem řešit své problémy (Matoušek a kol., 2013a, s. 312), vzájemnou solidaritu, motivaci, sdílení a budování mobilizované a udržitelné komunity (Schirunga, 2007, s. 26-31). Musí ale brát zřetel na schopnosti dané komunity a počítat nejen se silnými, ale i slabými stránkami (Urban, 2015, s. 56).

Komunitní práce si jednoznačně klade za cíl zvýšit kvalitu života obyvatel. Učí lidi novým kompetencím a vede místní skupiny k vyšší odpovědnosti za společné veřejné věci. Toto se děje v procesu řešení problémů, které by měla definovat místní komunita (Vitálošová, 2017, s. 2).

Za ideální se považuje, vzejdou-li návrhy od samotné komunity, ale je možné setkat se s tzv. přístupem „top-down“. Tento přístup je v několika ohledech shora dolů. Zpravidla se jedná o nevládní organizaci, která proces zahajuje, definuje problém, řídí plánování a implementaci a také vyhodnocuje jeho úspěšnost nebo jeho nedostatky (Wessells, 2018, s. 2). Přístup sám o sobě nemusí být nevhodný. Nepřiměřeným se stává ve chvíli, kdy jsou do komunity přinášeny aktivity, aniž by u místního obyvatelstva byl zjišťován zájem o ně. V případě tohoto „top-down“ přístupu se často jedná o projekty, které jsou řízeny zejména donory, a očekává se naplnění stanovených cílů, i když se v danou chvíli neshodují s potřebami místních komunit (Šafaříková, 2012, s. 24).

Principy komunitní práce

Lidé v sociálně vyloučených lokalitách si přivykli pasivnímu přístupu a odpovědnost za své životy přenechávají institucím, které se o ně postarají, nebo naopak apatický postoj zaujali z důvodu dlouhodobé nemožnosti prosazení svých zájmů směrem k odpovědným institucím. Proto je základním principem KP *aktivizace*, která si dává za cíl postupnou změnu uvažování lidí v přístupu k problému (Drhová, Ledinská, 2014, s. 40), aby se spojili, identifikovali své potřeby a problémy a aktivně hledali možná řešení (Tožička, Uhlová, 2018, s. 6).

S aktivizací úzce souvisí *participace*, která v přeneseném smyslu znamená *podílet se*. Dle Gojové a kol. (2019, s. 50) je komunitní práce metodou, díky které má být dosahováno změny. Ta se ale nemůže uskutečnit bez lidí, na něž působí. Nezbytným krokem pro nastartování změn u jednotlivců i celých komunit je tedy jejich participace.

Zplnomocnění znamená „dát lidem moc“ (Drhová, Ledinská, 2014, s. 41) a pomáhá jednotlivcům i komunitě, aby byli schopni měnit svůj život, ale i podmínky, v nichž žijí (Navrátil, 2001, s. 140). *Zkompetentnění* je posilování kompetencí, které nabývají lidé během komunitních akcí, kdy se svým způsobem učí novým věcem (Drhová, Ledinská,

2014, s. 41). *Budování kapacit* spočívá v nalezení a zapojení schopných a aktivních lidí ve vyloučené lokalitě, kteří jsou obvykle vnímáni jako autorita, a postupem času se k nim připojují méně aktivní obyvatelé (Holubec, Kořínek, 2013, s. 22). S těmi se neustále pracuje, neboť rozhýbávají procesy v lokalitě (Drhová, Ledinská, 2014, s. 42). K vytváření kapacit dochází například učením, získáváním zkušeností, řešením problémů či organizováním (Havrdová a kol., 2013, s. 17).

Souhrnně lze říci, že podpora komunitního pracovníka se týká primárně následujících čtyř oblastí, do nichž se snaží svým působením zahrnout výše popsané principy KP (Schuringa, 2003a, In Příhodová, 2004a, s. 33-34):

- *„Organizační podpora (pomoc při organizování setkání komunity, vytváření pracovních skupin atd.).*
- *Strategická podpora (pomáhá komunitě hledat způsoby dosažení cílů, jak nacházet informace, jak navazovat kontakty, pomoc při vytváření krokových plánů, radí, jak financovat atd.).*
- *Vzdělávací podpora (pomoc členům komunity plnit jejich úkoly, samostatnosti atd.).*
- *Facilitace (podpora, vytváření podmínek, komunitní pracovník je stimulatorem, ne vykonavatelem práce).“*

2.1.4 Komunitní vzdělávání

Jednou z cest, jak pomoci ohroženým dětem a mládeži rozvíjet jejich dovednosti a talenty, je smysluplné trávení volného času v sociálně vyloučené lokalitě. Zároveň lze k naplnění oblasti vzdělávací podpory dle Schuringy využít modelu komunitního vzdělávání, který je považován za jeden z modelů komunitní práce.

Ačkoliv je vzdělávání spojováno především s formálními institucemi (školami), jak píše Šťastná (2016, s. 61), komunitní vzdělávání se může přiblížit k určité skupině obyvatel, neboť je v něm aplikován kupříkladu princip nízkoprahovosti (tj. zpřístupnění i pro sociálně slabší skupiny). Navíc obohacuje o témata, která mnohdy formální vzdělávací soustava přechází. Lze hovořit o konkrétním lokálním know-how obyvatel například v oblasti vinařství, včelařství či místních řemesel.

Matoušek (2008a, s. 88) charakterizuje komunitní vzdělávání jako *„strategii rozvoje komunity, jejímž cílem je zlepšit život lidí a jejímž hlavním prostředkem je formální, případně neformální vzdělávání lidí.“* Neformální vzdělávání se od formálního odlišuje tím, že se uskutečňuje mimo formální vzdělávací systém, který vede k získání konkrétního certifikátu za dosažení některého ze stupňů vzdělávání (MŠMT, 2019).

Neformální vzdělání je dobrovolné, ale jde o učení záměrné, vedoucí k určitému cíli. Toto učení rozvíjí schopnosti, dovednosti či zájmy. Mezi takové programy patří například počítačové kurzy, kurzy cizího jazyka a mimo jiné i organizované volnočasové aktivity (NUV, 2020). Dle Romi a Schmida (2009, s. 257) vzniklo toto učení jako služba především pro chudé venkovské obyvatele v méně rozvinutých zemích, kteří měli omezený přístup do formálních vzdělávacích institucí. Dnes se využívá především pro práci s marginalizovanými z podobného důvodu (Romi, Schmida, 2009, s. 257).

Projekt Fotbal pro rozvoj, o němž bude pojednávat i tato práce, je také neformálně vzdělávacím prostředkem, který je zde využíván jako nástroj komunitní práce v sociálně vyloučené lokalitě. Dětem nabízí aktivity směřující k rozvoji osobnosti a konkrétních kompetencí, které se mnohdy shodují i s principy komunitní práce, upevňuje sociální vztahy a působí preventivně proti rizikovému chování.

3 Fotbal pro rozvoj

Úvodní kapitola této části se krátce věnuje vymezení sportu a několika příkladům, jak lze sport využívat k rozvoji jednotlivců i skupin po celém světě. Dětem a mládeži na Kojetínské v Přerově je věnována pozornost formou organizovaných fotbalových tréninků a turnajů, které jsou v komunitní práci využívány jako nástroj neformálního vzdělávání. Ty mají nabídnout dětem a mládeži možnost, jak prožít zábavu, a přitom rozvíjet svou osobnost.

Jakým způsobem se dá fotbal využít jako nástroj neformálního vzdělávání, popisují následující kapitoly. V kontextu ČR se jedná o projekt Fotbal pro rozvoj, který využívá metodiky fotbal3 a tzv. integrační fotbalové drily, které jsou původně inspirací ze zahraničí. Dále je popsána historie vzniku tohoto projektu, cíl a zapojení do mezinárodní sítě Streetfootballworld, díky které jsou metodiky stále živým materiálem. Na ukázkou budou popsány rovněž i některé „integrační fotbalové drily“, které jsou vyňaty z metodiky projektu Fotbalu pro rozvoj, a které aktivně využívají i komunitní pracovníci společnosti Člověk v tísni, o. p. s. V neposlední řadě bude představeno fungování konceptu fotbal3, tak jak se používá v českém kontextu.

3.1 Sport a jeho pozitivní a negativní aspekty

Sport se nabízí jako jedna z alternativ, jak děti a mládež mohou trávit svůj volný čas. Cílem této kapitoly, a i práce jako celku, je dívat se na sport/fotbal a k němu přidružené aktivity jako na nástroj, který může pomáhat na všech úrovních života. Stále je ale nutné dodat, že sport sice nabízí řadu pozitiv, ale pochopitelně s sebou nese i spoustu negativ.

V posledních 15-20 letech začal být sport uznáván jako potenciální nástroj, kterým lze přispět ke společenské změně (Parnell et al., 2015, s. 158). Stává se průřezovým nástrojem, který doplňuje stávající nástroje, neboť dokáže spojovat jednotlivce i skupiny (Beutler, 2008, s. 365).

Sport, jak ho lze vnímat v dnešním moderním světě, definovala Rada Evropy v roce 1992 v Evropské chartě sportu takto: „*Sportem se rozumí všechny formy tělesné činnosti, které, ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoli, si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné i psychické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledku v soutěžích na všech úrovních.*“

Podle autorů Charváta a Sekota (2014) je současný sport odrazem liberální výkonové společnosti, neboť výkon je to, co se očekává a nejvíce cení. Zvláště na profesionální

úrovni se sport stává obchodem a přestává být čistou radostí. Prohra představuje finanční krach, a nikoli pochopitelný smutek a uznání soupeřovy výhry.

Jinými palčivými problémy jsou korupce, simulace a/nebo přílišná soutěživost, jež se zdají být prvotní motivací potírající jeho pozitivní aspekty. Vedle potěšení jde do popředí více intolerance, vulgárnost až nenávisť a negativní emoce se projevují agresí a chuligánstvím (Tucker, 2015, s. 411).

Dále může být sportovní a fyzická aktivita spojena se zdravotními riziky. Ty mohou být spojeny s neadekvátním přístupem trenéra, který přetěžuje své svěřence, dále nekvalitním a nebezpečným vybavením. Na poli profesionálním se lze často setkat s používáním nelegálních látek, tzv. doping, který také představuje jistá zdravotní rizika (Right to play, 2008, s. 30). Mnozí tvrdí, že sport přispívá v negativním slova smyslu například také k útlaku a nerovnostem (Kaufman, Wolff, 2010, s. 155), jimiž jsou například rasismus a diskriminace, jež brání zapojení určité skupiny do hry (Tucker, 2015, s. 411).

Přesto jsou zde iniciativy a různé organizace, které se snaží o formální uznání sportu jako mechanismu, který v kombinaci se stávajícím úsilím dokáže přispět k dosažení vytyčených cílů na všech úrovních (od individuálních až po globální) (Beutler, 2008, s. 360). Takové tvrzení vyzdvihuje i Kofi Annan, bývalý Generální tajemník Organizace spojených národů (OSN), který v roce 2002 na Olympijských hrách v Salt Lake City vyjádřil své přesvědčení, že:

„Sport může hrát roli při zlepšování života nejen jednotlivců, ale dodal bych, že celých komunit. Jsem přesvědčen, že je správný čas na základě tohoto pochopení, na podporu vlád, rozvojových agentur a komunit přemýšlet o tom, jak lze sport systematictěji zahrnout do plánů na pomoc dětem, zejména těm, které žijí uprostřed chudoby, nemocí a konfliktů.“
(United Nations, 2005, s. 61)³

Například dle Right to play (2004, s. 6) je sport:

1. základem pro zdravý vývoj dětí;

³ Volný překlad autorky dle originálu: „*Sport can play a role in improving the lives of not only individuals, I might add, but whole communities. I am convinced that the time is right to build on that understanding, to encourage Governments, development agencies and communities to think how sport can be included more systematically in the plans to help children, particularly those living in the midst of poverty, disease and conflict.*”

2. učí základním hodnotám a životním dovednostem včetně například sebevědomí, komunikace, týmové spolupráce, respektu a fair-play;
3. fyzická aktivita je základem pro dlouhodobý život, zlepšuje zdraví a psychickou pohodu člověka;
4. má pozitivní dopad i na vzdělávání dětí, tělesnou výchovou se obvykle zlepšuje schopnost dítěte učit se a mladí lidé se učí lépe, když se baví a jsou aktivní;
5. má potenciál přispět k hospodářskému rozvoji komunit, sportovní události mohou mít významný ekonomický dopad;
6. spojuje lidi napříč kulturami, sociálními vrstvami, komunitami.

Jinde je sport využíván jako součást psychosociální pomoci v uprchlických táborech nebo se využívá jako nástroj k řešení konfliktů a prevenci jejich vzniku (Sobotková et al., 2016, s. 520). Nebo také pomáhá zapojit děti a mládež do budování silnější a bezpečnější komunity a bojuje proti rizikovému chování. A v neposlední řadě napomáhá ke snižování násilí, agrese, diskriminace, nerovností a útlaku, s čímž souvisí snaha o začlenění žen do hry, potažmo společnosti (Right to play, 2008, s. 131-132). Přesto je vždy důležité se zamyslet nad tím, čeho chce konkrétní program prostřednictvím sportu dosáhnout, neboť jak tvrdí Jacques Rogge, Prezident Mezinárodního olympijského výboru:

„Pravá hodnota sportu není určována slovy na papíře, nýbrž způsobem, jakým je sport praktikován. Zbaven svých hodnot je sport boj pod jiným jménem. Avšak sport s hodnotami je bránou ke kulturnímu porozumění, vzdělání, zdraví a ekonomickému i sociálnímu rozvoji. Mnohokrát byla spatřena skutečná cena sportu a fyzické aktivity, jež pomáhá mladým lidem pochopit vlastní hodnotu a stanovovat si cíle. Pomáhá jim udržet se ve škole a v neposlední řadě podporuje jejich zdraví. Dále buduje sebevědomí a bojuje proti genderovým stereotypům. Poskytuje alternativu ke konfliktům a kriminalitě. Přináší naději a smysl života také různým sociálním skupinám ve společnosti, a to například uprchlíkům či zbídačenému společenství a dalším lidem v nouzi.“ (IOC, 2013, In Collison, 2016, s. 167)⁴

⁴ Volný překlad autorky dle originálu: *„The true worth of sport is determined not by words on paper, but by how sport is practised. Stripped of its values, sport is combat by another name. Sport with values is a gateway to cultural understanding, education, health and economic and social development. We have seen the true worth of sport and physical activity many times. It helps young people learn the value of self-discipline and goal-setting. It builds self-confidence. It defies gender stereotypes. It provides an*

3.1.1 Fotbal nejen jako hra na vysoké úrovni

Fotbal je fenomén, který přitahuje nadšenou mládež po celém světě. Minimální náklady a požadavky na vybavení staví tento sport oproti jiným do popředí (Tobisch, Preti, 2010, s. 9-15). Fotbal jako „nástroj“ zdravého rozvoje začal být základem řady projektů po celém světě, aby mladým lidem poskytl nové možnosti ke zlepšení podmínek, v nichž žijí, a nastartoval v lokálních komunitách změnu k lepšímu (Belhová a kol., 2011, s. 19). Pokud jsou fotbalové programy dobře realizovány, poskytují téměř ideální, bezpečné a přátelské prostředí pro vzdělávání mládeže v různých oblastech. Mimo jiné mohou realizované programy vést ke zvýšení respektu k různorodosti, k toleranci mezi pohlavími, pokud je samotný přístup spravedlivý (Tobisch, Preti, 2010, s. 9-15).

V Norsku je například fotbal využíván jako nástroj k inkluzi lidí s mentálním či tělesným postižením do společnosti. Dále v oblastech sužovaných válkami a poválečnými konflikty (Libérie, Angola, Kambodža) vznikla liga amputovaných, která pomáhá lidem s postižením⁵ vrátit se do života a do společnosti (Šafaříková, 2012, s. 18). V afrických zemích se pak fotbal využívá k osvětě týkající se problematiky HIV/AIDS. Navíc v mnoha rozdělených společnostech je fotbalové hřiště často jediným místem, kde mohou děti komunikovat se svými vrstevníky z různých komunit (Sobotková et al., 2016, s. 520).

Tam, kde se objevují nerovnosti mezi muži a ženami zase napomáhá k vytvoření stejných podmínek, aby došlo k posílení postavení znevýhodněných osob ve společnosti (Belhová a kol., 2011, s. 19).

3.2 Projekt Fotbal pro rozvoj v České republice

V České republice funguje projekt Fotbal pro rozvoj od roku 2006. Zastřešující organizací, pod kterou tento projekt spadá, je nevládní nezisková organizace INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, z. s. (INEX-SDA, z. s.), která byla založena v roce 1991. Posláním této neziskové organizace je „*prostřednictvím dobrovolnických projektů, vzdělávacích programů a kampaní podporovat rozvoj tolerantní otevřené společnosti a*

alternative to conflict and delinquency. It can bring hope and a sense of purpose to refugees, impoverished communities and other people in need. It helps keep young people in school, it brings health.”

⁵ V České republice je toho přímým důkazem Integrační středisko Brána, které pracuje s tělesně a mentálně postiženými a zapojilo do Ligy fėrového fotbalu (organizované projektem Fotbal pro rozvoj) v Ostravě své klienty, kteří hrají společně s lidmi bez handicapu. V praxi to znamená, že jsou na hřišti i ti, kteří jsou zcela imobilní a potřebují osobního asistenta. Nastavená pravidla oběma týmům umožňují tlačení vozíku jiným člověkem, podání míče do rukou postiženého a následné držení míče po dohodnutou dobu např. 5 vteřin. Po tu dobu může asistent tlačící vozík běžet k bráně a postižený může míč pustit do brány nebo kdekoliv na zem a uskutečnit nahrávku (poznámka autorky).

aktivního odpovědného přístupu k okolnímu světu nejen v Čechách, ale i na celém světě.“ (INEX-SDA, 2017, s. 3)

Zakladatelem projektu je Robin Ujfaluši, který v rámci dobrovolnického programu GLEN (Global Education Network), který je taktéž realizován INEX-SDA, strávil v roce 2006 tři měsíce v keňské nevládní organizaci MYSA (Mathare Youth Sports Association) v hlavním městě Nairobi (Ujfaluši, 18. dubna. 2007; Ujfaluši, 2007, s. 15). Jedná se o komunitní rozvojovou organizaci působící v Mathare, což je jedna z největších a nejchudších slumových oblastí v keňské Nairobi (MYSA, nedatováno). MYSA pořádá fotbalové turnaje, na něž se váží i další aktivity jako například sběr odpadků ve slumu nebo vzdělávání v oblasti prevence HIV/AIDS. Organizace neopomíjí ani zájem dívek o tento sport a snaží se je aktivně zapojit do projektu a bourat tím stereotypy, které se v mnoha společnostech objevují (Šafaříková, 2012, s. 16).

Tato myšlenka a vůbec způsob, jakým MYSA využívá fotbal ke vzdělávacímu účelu, se Ujfalušimu zalíbila natolik, že se tento koncept rozhodl přenést i do České republiky. Patronem tohoto projektu se stal bývalý český fotbalový reprezentant a bratranec Robina, Tomáš Ujfaluši, který se rozhodl ideu podpořit (Pečenka, Bulantová a kol., 2014, s. 20).

3.2.1 Koncept fotbal3

Andrés Escobar byl kapitánem kolumbijského národního fotbalového týmu. Na hřišti to byl profesionál a lidé jej přezdívali „fotbalovým gentlemanem.“ Bohužel, v roce 1994 na Mistrovství světa ve fotbale udělal chybu, jež se mu stala osudnou. Jako obránce se strefil do vlastní brány, což vyřadilo Kolumbii ze šampionátu, neboť nestačila výsledek zápasu zvrátit. O 11 dní později byl zastřelen v jeho rodné vlasti. Do popředí tak vyvstala otázka: „*Jak fotbal, jakožto hra ilustrující týmovou spolupráci a komunikaci, může vést k takovému násilí?*“ (Griesbeck In Fox, Hebel, Meijers, Springborg, 2014). Na základě této události vznikl na její protest v Kolumbii projekt s názvem *Fútbol por la Paz* (Fotbalem k míru), který měl od počátku velký úspěch a po roce svého trvání se do něj zapojilo přes 500 týmů (Ujfaluši, 2007, s. 89).

Byl uspořádán klasický zápas, kterého se ale rozhodčí nezúčastnili. Účastnila se ho mládež, která přímo participovala na válečném konfliktu nebo jím byla postihnutá (Griesbeck In Fox et al., 2014), a dále také zneprátelené gangy mladistvých. Pravidla zápasu nebyla předem stanovena, ale naopak se na nich protivníci museli domluvit a tím pádem spolu komunikovat (Streetfootballworld, 2018). Zápas si kladl za cíl usnadnit diskusi mezi těmito aktéry, a proto se základním stavebním kamenem celého konceptu

stal dialog, který je doprovázen dalšími atributy, jako je genderová rovnost, mírové řešení konfliktu či férovost (Griesbeck In Fox, Hebel, Meijers, Springborg, 2014). Odtud se berou počátky vzniku konceptu fotbalu3 (F3, popsán níže), který využívají desítky organizací v zemích po celém světě včetně Fotbalu pro rozvoj v České republice.

V roce 2002 vznikla mezinárodní nezisková organizace *Streetfootballworld* (SFW), sídlící v Berlíně. Jedná se o mezinárodní síť sdružující přes 100 neziskových organizací z více než 60 zemí z celého světa, které stejně jako FpR v České republice využívají fotbal s cílem zlepšit životní podmínky mladých lidí v komunitách i mimo ně (Fox, et al., 2014, s. 6; Šafaříková, 2012, s. 17; Ennafaa, 19. 2. 2019). Podmínky a cíle v různých zemích se mohou lišit, nicméně stále převládá myšlenka, že „*fotbal může znamenat víc než jen góly, rivalitu a vítězství a může být velmi efektivním prostředkem společenského rozvoje v širokém měřítku.*“ (Ujfalusi, 2007, s. 89)

Na základě poznatků získaných z praxe vydalo SFW anglicky psanou příručku *Football3 handbook: How to use football for social change*, ze které čerpá i česky psaná metodika, z níž byly vybrány některé příklady fotbalových cvičení popsanych v předchozí kapitole.

F3 na rozdíl od tradičního fotbalu ukazuje, že vedle fotbalových dovedností je důležitá také řada hodnot a dovedností nezbytných pro fungování ve společnosti (Ennafaa, 19. 2. 2019). Na poli rozvíjených dovedností projekt přispívá k nekonfliktnímu soužití různých sociokulturních skupin a pomáhá zabraňovat projevům intolerance a diskriminace. Nedílnou součástí je i podpora spolupráce s ostatními, snaha hledat řešení v konfliktních situacích a přispívá k přijímání zodpovědnosti za své vlastní chování a rozhodování (Šafaříková, 2012, s. 24). Cílem zahraničních projektů včetně toho českého je, aby jedinec dokázal nabyté dovednosti a získané zkušenosti ze hřiště využívat i mimo něj, totiž v běžném životě (Gannett et al., 2014, s. 2). Tomu napomáhá fakt, že součástí hry nejsou rozhodčí, pouze mediátoři. Je tomu tak proto, že se F3 nechal inspirovat pouličním fotbalem (viz výše), kde se obvykle lidé setkají, nějak se zformují do týmů, dohodnou se na pravidlech a hrají, aniž by k tomu potřebovali sudí. Tzv. mediátoři celý proces facilitují. To znamená, že na celý proces dohlížejí a usměřňují diskuse mezi oběma týmy.

Fotbal3 učí mladé lidi *přijmout a převzít odpovědnost* za své jednání a jednat s ostatními spravedlivě (férově). Učí je, jak docenit komunikaci a vzájemný respekt jak na hřišti, tak mimo něj. Cílem FpR v České republice je rozvíjet klíčové dovednosti nezbytné pro život a podporovat mladé lidi, aby se stali mladými lídry a vzory pro své

komunity. Se svým silným důrazem na dialog a řešení konfliktu ve všech etapách F3, poskytuje hráčům, ale i mediátorům vědomosti a životní dovednosti kterými jsou především:

- komunikace, naslouchání si, rozhodování a řešení neshod,
- respekt k ženám a uznání rovnosti pohlaví,
- smysl pro fair play a odpovědnost,
- snaha přijmout do týmu členy bez ohledu na pohlaví, schopnosti nebo věk,
- touha stát se vzorem pro ostatní,
- aktivní zapojení v komunitě (Kyncl a kol., 2016, s. 59).

Fotbal3 – hra o třech poločasech

K dosažení výše jmenovaných dovedností a vědomostí využívá FpR vedle fotbalových drilů také metodologii F3, tzv. hru o „3 poločasech“, za něž se považuje předzápasová diskuse, fotbalová hra, pozápasová diskuse, tzv. tři klíčové složky každého utkání.

„Hráči kolektivně rozhodují o pravidlech před každým utkáním. Během utkání reflektují vlastní chování i chování protihráčů, přičemž získávají body nejen za góly, ale také za fair play. Fotbal3 se hraje bez rozhodčích, hráči se tedy musí naučit, jak mezi sebou řešit případné konflikty prostřednictvím dialogu a kompromisu.“ (Kyncl a kol., 2016, s. 55)

1. poločas: předzápasová diskuse

Před každým fotbalovým zápasem, tj. před „druhým poločasem“, se oba týmy setkají a domluví se společně na pravidlech, která chtějí ve hře použít, přičemž je kladen důraz na to, aby takto nastavená pravidla byla oběma týmy v zápase dodržována. Díky této příležitosti mají účastníci možnost účinně rozvíjet schopnosti komunikace, vzájemného respektu a především dosažení oboustranného konsensu. Diskuse a vedení mládeže vyžaduje vyškoleného mediátora, kterým může být učitel, sociální pracovník, pedagog volného času, člověk pracující s mládeží atp. Předzápasová diskuse se stává prostorem pro otevírání dialogu o různých sociálních tématech i skrze nastavená pravidla. Například je-li tématem podpořit zapojení žen/dívek do sportu/fotbalu, měly by být týmy vedeny k výběru specifických pravidel. Mediátor využívá speciálního zápisového archu pro zaznamenání pravidel, komentářů, skóre a fair play bodů.

2. poločas: fotbalový zápas

Nejvýznamnějším aspektem této části je, jak bylo naznačeno výše, že zápas probíhá bez účasti rozhodčích, což hráče vybízí k tomu, aby vzniklé konflikty řešili sami dialogem a kompromisem. U hráčů je tímto posilována odpovědnost za sebe i ostatní, protože každý nese odpovědnost za celý zápas a jeho nastavená pravidla. Během zápasu se také mezi sebou dohodnou na faulech, volných kopech atp. Mediátor si zapisuje poznámky do archu, sleduje zápas a zasahuje do něj až ve chvíli, kdy se týmy nedokážou dohodnout samy. Týmy jsou obvykle smíšené.

3. poločas: pozápasová diskuse

Po zápase týmy odcházejí ze hřiště, aby se sešly spolu s mediátorem, zhodnotily společně zápas a reflektovaly respektování nastavených pravidel. Týmy mají příležitost udělit si navzájem fair play body. Započítává se nejen klasické skóre za výhru, prohru a remízu, ale přičítají se i body fair play. Za konečný výsledek se počítá kombinace klasického skóre a fair play bodů. Většinou se udělují 3 fair play body. Jeden za aktivní účast všech hráčů na hřišti, tj. zahrál si i ten, kdo byl případně na střídání. Druhý fair play bod se uděluje za smíšený tým a třetí fair play bod si hráči udělují navzájem. Jednotlivé týmy by měly být schopny se mezi sebou dohodnout, zda jeden druhému udělují či neudělují fair play body. Stěžejním úkolem hráčů je umět odůvodnit udělení anebo neudělení fair play bodů. Nastavení fair play bodů je flexibilní, mohou být dle vlastních kritérií. V této části se rovněž nabízí prostor k rozmluvě o situacích na hřišti s ohledem na pozitivní přínos pro život (Fox et al., 2014 s. 8-15; Kyncl a kol., 2016, s. 57-58; Moustakas, Springborg, 2018, s. 17-20;).

3.2.2 Mediace

Z odborného hlediska se za mediaci podle Matouškové (In Matoušek, 2013a, s. 299) považuje způsob řešení sporů. Plamínek (1994, s. 119) popisuje mediaci jako *„vyjednávání za účasti neutrální osoby (...), která rozhoduje o tom, jakým způsobem bude vyjednávání probíhat a nese za proces vyjednávání odpovědnost.“* Odpovědnost za výsledek je konkrétně na účastnících sporu. Mediátor nemá na rozdíl od soudce autoritu či moc k tomu, aby prosadil vlastní řešení. Zde se poté jedná o model mediace s prostředníkem – autoritou, jež disponuje možností rozhodovat za účastníky (Šišková, 2012). Cílem mediace je pomoci zúčastněným porozumět nastalé konfliktní situaci, přispět k obnově nenásilné komunikace a najít možná řešení (Veteška, 2015, s. 102).

Mediátorského potenciálu je využíváno i ve fotbale³ a je jeho nedílnou součástí. Mediátor v první řadě není rozhodčím⁶, z čehož jsou často samotní hráči překvapeni, neboť očekávají řešení od něj. Mediátor se v kontextu F3 pohybuje na tenkém ledě mezi mediací a facilitací⁷. Jsou na něj rovněž kladeny požadavky, neboť umět vyjednávat a řídit diskuse není ze své podstaty jednoduchá činnost. Proto se dbá na to, aby byl před začátkem proškolen⁸.

Anglicky psaná příručka *Football3 Trainer Manual* autorů Moustakas a Springborg (2018, s. 24-27) a vydaná rovněž SFW **nevynechává** ani základní charakteristiku a požadované vlastnosti na roli mediátora. Níže budou popsány pro představu jen některé z nich. Jako první příručka hovoří o *empatii*, kdy by měl mediátor být citlivý k emocím, hodnotám a identitě člověka; dále zmiňuje *neutralitu*, což znamená, že by se neměl přiklánět na žádnou ze stran; *aktivní nasloucháč*, tj. dát najevo, že jsou hráči vyslyšeni a je jim dán prostor pro vyjádření; *trpělivý* přijímat názory ostatních, nesoudící, i když s argumentací hráčů nesouhlasí apod.

Dále manuál pracuje s nejčastějšími potenciálními výzvami během procesu mediace a navrhuje také jejich řešení. Nejčastější výzvou v pozápasové diskusi je vzájemné udělování fair-play bodů mezi týmy, kdy jeden z týmů neudělí férový bod, načež se protistrana rozhodne udělat totéž jako jistou formu odplaty. Prostorem řešení pro tuto situaci mohou být samostatné diskuse a až poté společné udělení fair-play bodů. Mediátor by měl zajistit, aby týmy neměnily svá stanoviska. Jinou výzvou pro mediátora může být nízká až nulová aktivita hráčů při diskusích (ostýchavost), v horším případě jejich nezájem a neochota přizpůsobit se nebo naopak se ve skupině objevují dominantní jedinci, kteří odpovídají vždy. Za pravděpodobně nejtěžší úkol lze považovat diskusi s přesahem do běžného života. Hráči mohou nabýt dojmu, že jsou vyslýcháni (Ibid, s. 30).

3.2.3 Fotbalové drily

V této podkapitole budou představeny příklady fotbalových cvičení, která jsou také nazývána jako „integrační fotbalové drily“. Tyto drily jsou založeny na běžných fotbalových cvičeních, která však mohou upozorňovat na různá sociální a společenská

⁶ Úkolem rozhodčího ve fotbale je zakročit, dojde-li k porušení pravidel účastníky a uložit sankci (Plamínek, 1994, s. 131).

⁷ Role facilitátora je obdobná jako u mediátora. Může navrhnout řešení, ale nerozhoduje. Usnadňuje komunikaci a pochopení ze strany účastníků. Pohybuje se v rovině problému nikoliv sporu (Plamínek, 1994, s. 130; Matoušek, 2013b, s. 276).

⁸ Mediátorem se může stát sociální pracovník, pracovník s mládeží, trenér, pedagog, avšak nabízí se zde prostor pro oslovení dobrovolníků, kteří chtějí získat nové zkušenosti v oblasti práce s mládeží a facilitace.

témata a rozvíjet sociální kompetence. Představené ukázky fotbalových drilů byly úspěšně odzkoušeny několika iniciativami po celém světě. Primárním zdrojem této podkapitoly je metodická česky psaná příručka pod názvem *Fotbal jako nástroj pro neformální vzdělávání*⁹, kterou pro svou práci v českém prostředí využívají především sociální pracovníci organizací, zapojených do tohoto projektu.

Dobře zvolené aktivity podle potřeby otevírají sociální témata a pomáhají mladým lidem získat nové dovednosti pro život a minimalizovat jejich nežádoucí chování (Kyncl a kol., 2016, s. 7).

Drogová zóna

Popis aktivity a její cíle:

Na fotbalovém hřišti se za pomoci fotbalových kuželů nebo jiných pomůcek vytvoří uprostřed menší čtverec, jenž reprezentuje „drogovou zónu“. Do uvedeného prostoru nesmí hráči během běžného fotbalového zápasu vstoupit nebo si skrze něj nahrát míč. Pokud se stane, že některý z hráčů toto nastavené pravidlo chtě nechtě poruší, ztrácí část svého potenciálu. Při prvním porušení hraje s rukama za hlavou, při druhém stále ponechává ruce za hlavou a k tomu přidá skákání na jedné noze a ve třetím případě opouští hřiště na určitý čas. Nastavení trestů či omezení je variabilní a lektor si je může nastavit dle svého uvážení (Ibid., s. 33). Cílem této aktivity je uvědomění si potenciálních dopadů drog na zdraví a život jedince a jeho okolí po skončení hry ve společné diskusi (Ennafaa, 19. 2. 2019).

⁹ Více o fotbalových drilech a fotbalu3 zde: KYNCL, Š. a kol. (2016) *Fotbal jako nástroj pro neformální vzdělávání*, 57 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/330739873/Fotbal-jako-nastroj-neformalniho-vzd%C4%9Blavani>.

Obrázek 1 Drogová zóna

Zdroj: Kyncl a kol., 2016, s. 34.

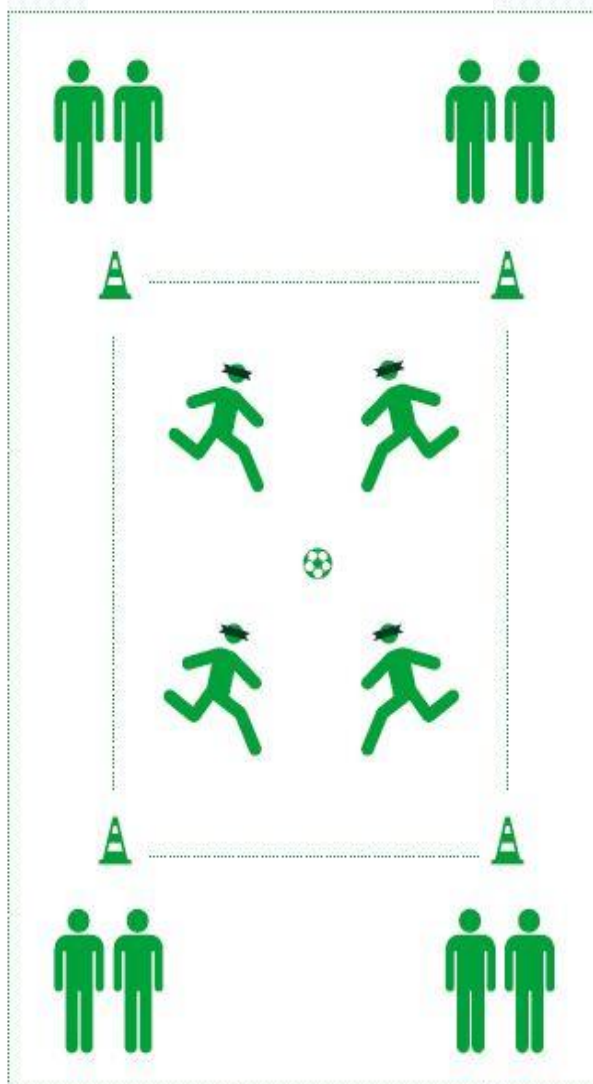
Naslepo

Popis aktivity a její cíle:

Hráči jsou rozděleni do čtyř skupin, kdy každá z nich obsadí jeden roh čtverce označený kuželem. Následně zvolí jednoho zástupce z každé skupiny, který bude mít zavázané oči. Úkolem ostatních spoluhráčů je svého zástupce navigovat k míči, který se nachází uprostřed hřiště. Vyhrává ten tým, který úspěšně hráče k míči navede a chytí jej do ruky. Spoluhráči mohou své zástupce navádět slovy nebo se mohou domluvit na vydávání určitého zvuku. Hráči se v pozicích střídají (Kyncl a kol., 2016, s. 19). Cílem tohoto fotbalového drilu je povzbudit v hráčích důvěru, spolupráci a dialog mezi mládeží (Ennafaa, 19. 2. 2019). Po skončení aktivity se hráči zamýšlejí nad tím, v jaké pozici jim

bylo lépe, zda v pozici naváděného nebo navigujícího. Diskutují také nad tím, jestli mají v životě někoho, komu mohou věřit, na koho se mohou spolehnout. Nebo naopak jestli oni jsou odpovědní za někoho ve svém okolí a ti jim věří (Kyncl a kol., 2016, s. 19).

Obrázek 2 Naslepo

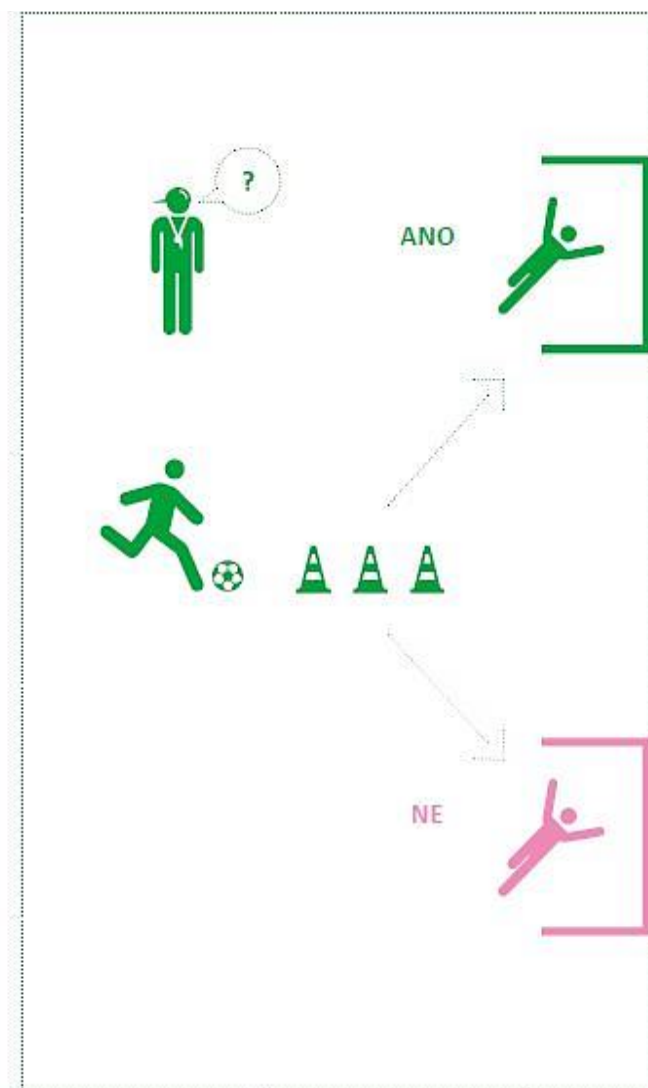
Zdroj: Kyncl a kol., 2016, s. 20.

Pravda nebo lež

Popis aktivity a její cíle:

Skupina hráčů stojí v řadě za sebou. Hráči jdou po sobě a střídají se. Hráč vede míč kolem kuželů, kdy je na konci dotázán lektorem nebo někým z hráčů na otázku, na kterou se dá odpovědět „ano“ nebo „ne“, popřípadě „pravda“ či „nepravda“. Lektor může položit otázku nebo tvrzení, které posléze mohou rozvinout hlubší diskusi, například: „*Fotbal je jen pro kluky, holky ho hrát nemohou.*“ (Ibid., s. 25)

Obrázek 3 Pravda nebo lež

Zdroj: Kyncl a kol., 2016, s. 26.

3.2.4 Liga férového fotbalu

V roce 2016 díky podpoře Magistrátu hl. m. Prahy v rámci programu Prevence kriminality odstartoval pilotní ročník *Nízkoprahové ligy férového fotbalu* (LFF). Tento nový formát vyústil v kontinuálnější podobu projektu v podobě celoroční ligy (INEX-SDA, 2017, s. 14). Postupně se liga rozšířila i do dalších regionů. V roce 2018 se přidala Ostrava, Plzeň a Ústí nad Labem (INEX-SDA, 2019, s. 24) a na jaře 2019 se jí podařilo spustit i v Olomouckém kraji, přičemž autorka práce je spolu-koordinátorkou této ligy¹⁰.

¹⁰ Role autorky v koordinaci LFF v Olomouckém kraji je založena na úzké spolupráci s vedením Fotbalu pro rozvoj. Autorka práce tímto vychází z vlastní zkušenosti. Dále je to komunikace s dalšími koordinátory napříč regiony, oslovování potenciálních týmů a organizací, psaní reportů a organizace tzv. hracích dnů (turnajů) či realizace workshopů pro nové i stávající aktéry v oblasti Fotbalu pro rozvoj.

V současné době je do Ligy férového fotbalu po celé republice zapojeno 25 neziskových organizací, kdy jej ve většině případů využívají sociální pracovníci pracující v NZDM (autorka práce).

Z fungování ligy neprofitují pouze účastníci (hráči) ligy, ale také organizace, které se díky ní setkávají a mají tak příležitost k navázání hlubší spolupráce. Hanácká liga (míněno Olomoucký kraj) je navíc specifická tím, že ji tvoří týmy z různých měst. V současné době se jedná o neziskové organizace pracující s ohroženou mládeží ve městech Přerov, Olomouc, Prostějov a nově projevilo zájem i NZDM v Šumperku. Takové rozložení s sebou nese pozitivní a negativní aspekty. Negativní stránkou může být v tomto případě nevhle pracovníků dojíždět s týmy na sjednané místo, ale také nemožnost dojíždět z důvodu pracovního vytížení a nedostatku lidských kapacit, dále neochota dětí a mládeže cestovat do jiného města a v neposlední řadě strach rodičů o děti, který brání v následné účasti dětí na turnaji. Naopak ryze pozitivními aspekty takové účasti na turnajích (mimo užití F3) je bezpochyby přenášení odpovědnosti na hráče (být někde včas), možnost setkat se s jinými lidmi mimo vlastní komunitu a město a rozšíření spolupráce mezi zainteresovanými organizacemi (autorka práce).

4 Metodologie výzkumu

Tato kapitola již popisuje zvolený postup a jednotlivé fáze výzkumu. Součástí kapitoly jsou též limity a problémy, které se v terénu při získávání dat objevily. Kapitola uzavírá etické aspekty proběhlého výzkumu, neboť ty jsou neodmyslitelně součástí každého výzkumu.

4.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jak obyvatelé sociálně vyloučené lokality vnímají fotbalovou volnočasovou aktivitu pro děti a mládež s využitím konceptu Fotbal pro rozvoj (primárně fotbal3). Přesnější a ucelenější charakteristiku případu podává kapitola 5. Tento výzkum se zaměřuje na fenomén sociálního vyloučení v sociálně vyloučené lokalitě na Kojetínské v Přerově s možností trávení volného času jinak než doposud.

Dá se říci, že vůbec poprvé je v ní realizována aktivita tohoto typu, která dává možnost navštěvovat organizovanou volnočasovou aktivitu, přestože z řady metodik vyplývá, že děti u aktivit dlouhodobě nevydrží a vyhovují jim spíše aktivity jednorázového charakteru (Romspido, 2017, s. 3-4). Přesto se komunitní pracovníci rozhodli v komunitě podpořit vzdělávací aktivitu s využitím (sportu) fotbalu, jehož silnou stránkou je, že o něj děti a mládež projevuje zájem, neboť je celosvětově známým sportem. Skrze něj se snaží pozitivně ovlivňovat životy těchto dětí, které by pak měly působit pozitivně jako vzory i na ostatní členy komunity.

Hlavní výzkumná otázka tedy zní:

Jak obyvatelé sociálně vyloučené lokality vnímají fotbalovou volnočasovou aktivitu pro děti a mládež?

Do výzkumu bylo zahrnuto více skupin, jimž náleží stejné, ale i odlišné dílčí výzkumné otázky.

Rodiče:

- DVO1: Jak rodiče vnímají nastavení volnočasové aktivity?
- DVO2: Jaký je přínos fotbalové volnočasové aktivity pro děti z pohledu rodičů?

Děti:

- DVO3: Jaký je přínos fotbalové volnočasové aktivity z pohledu dětí?
- DVO4: Jaká specifika fotbalu3 děti vnímají?

Obyvatelé:

- DVO5: Co si obyvatelé myslí o volnočasové aktivitě?

- DVO6: Jaké jsou představy obyvatelů o dalších možnostech podpory dětí?

4.2 Design a metodologie výzkumu

Pro tuto práci byl zvolen design **případové studie**. Případová studie bývá považována za jeden ze základních přístupů, se kterým se lze setkat v kvalitativním přístupu (Hendl, 2005, s. 103). Základní odvozenou jednotkou takové studie je případ, kterým se rozumí hlavní předmět zkoumání. Je-li zkoumán pouze jeden specifický případ, hovoří se o *jednopřípadové studii* (Mareš, 2015, s. 115). Existují i takové, které se zabývají *více než jedním případem* (Miovský, 2009, s. 95). Tato diplomová práce (případová studie) pracuje s jedním případem, který se zaměřuje na volnočasovou aktivitu s využitím fotbalu a odehrává se v sociálně vyloučené lokalitě Kojetínská v Přerově.

Jde především o to dát, zjednodušeně řečeno, obyvatelům (rozděleným do 3 skupin, z nichž každá zastává jinou roli) prostor vyjádřit své názory na volnočasovou aktivitu dětí a mládeže, přičemž každý ji ze své pozice vnímá jinak, a těmto názorům později hlouběji porozumět. Pro zodpovězení výzkumné otázky bylo využito následujících metod, a to polo-strukturovaného rozhovoru, obsahové analýzy dokumentů a ankety. Vzhledem k použití rozmanitých technik je možné označit výzkum za smíšený (Vlčková, Lojdrová, 2016, s. 489).

4.3 Výběr vzorku a výzkumný soubor (účastníci výzkumu)

Při výběru výzkumné populace bylo použito účelového výběru. Za záměrný (účelový) výběr výzkumného vzorku označujeme takový přístup, kdy

„cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná (určená) vlastnost (či projev této vlastnosti) nebo stav (např. příslušnost k určité sociální skupině nebo jiné skupině). Znamená to, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium (nebo soubor kritérií) splňují.“ (Miovský, 2006, s. 135)

Účelově byli vybráni respondenti do ankety, jejichž **děti nenavštěvují volnočasovou aktivitu**, většinou obyvatelé lokality ve věku 25 let a výše, dále **děti navštěvující volnočasovou aktivitu a rodiče těchto dětí**. Předtím, než došlo k výběru potenciálních komunikačních partnerů z řad dětí, byla provedena prvotní analýza dat na základě docházky. Následně bylo stanoveno kritérium, a to sice že ve 2. polovině zkoumaného období (tj. od **3. 4. – 31. 10. 2019**) byla jejich účast 40 % a více. Toto kritérium dává

účastníkům prostor zorientovat se v tom, jak volnočasová aktivita probíhá a jak funguje. Aktuální skupina, která se dá nyní považovat za jádrovou skupinu, se utvářela převážně během druhého období s výjimkou 3 hráčů, kteří byli aktivní, již v 1. období. Proto je zkoumáno 2. období.

Ti, kteří splnili kritérium 40 %, pak byli osloveni, zda by se výzkumu zúčastnili. U 3 dětí byla zohledněna kratší doba účasti v aktivitě, neboť začaly chodit později (D29, D30, D32), ale i v tomto případě platila podmínka, že musely naplnit kritérium 40% účasti. Podle **grafu 6** na straně 48 lze konstatovat, že do výzkumu bylo možné zahrnout a oslovit celkem 9 dětí (D3, D9, D10, D20, D22, D25, D29, D30, D32). Ze zmíněných potenciálních účastníků projevilo zájem celkem 7 dětí ve věku od 8-12 let.

Rodičů se zapojilo celkem 6 s tím, že se podařilo provést rozhovor jak s dítětem, tak jeho rodičem. Nenastala tedy situace, že by rozhovor poskytla jenom jedna strana. Pro upřesnění je dětí dohromady 7, protože jsou zde dva sourozenci.

Do ankety se podařilo zahrnout celkem 27 lidí různého věku obou pohlaví. O vyplnění ankety bylo požádáno celkem 45 lidí, z nichž se rozhodlo odpovědět 27. Návratnost je tedy 60 %. Na druhou stranu překvapivě nikdo z těchto lidí neodpověděl na první otázku „ne“, tj. všech 27 lidí vědělo o tom, že se zde realizuje volnočasová aktivita a odpovědělo i na další dvě otázky.

4.3.1 Etické aspekty výzkumu

Tak jako u jiných výzkumů, tak i v této práci se výzkumník pohybuje na tenkém ledě, když zvažuje, co je správné (etické) a co ne. V první řadě je potřeba si uvědomit, zda není přístupováno k účastníkům výzkumu jako k pouhým objektům (nástrojům), skrze něž jsou získávány informace pro badatelské zkoumání. U této diplomové práce je pohyb na tenkém ledě zřetelný už jen z povahy samotné specifické cílové skupiny, jejíž součástí jsou nejen dospělí, ale i děti.

Autorka práce považovala za důležité objasnit svůj záměr návštěvy ve chvíli, kdy přišla na návštěvu za potenciálními komunikačními partnery jako studentka vysoké školy (spíše než komunitní pracovnice) s prosbou o zapojení do výzkumu. A na základě toho byli účastníci výzkumu seznámeni se záměrem diplomové práce. Byl jim sdělen záměr rozhovoru přiměřený věku a rozumovým schopnostem. Slovně a písemně informovaným souhlasem (viz příloha A) byli edukováni o nakládání s osobními údaji a o anonymizaci jejich dat. Svou účast stvrdili podpisem v informovaném souhlasu. Miovský (2006, s. 280-285) popisuje informovaný souhlas jako nástroj, který slouží k ochraně těch, kteří se

výzkumu zúčastní. Účastník nesmí být za žádnou cenu do výzkumu tlačén. Jeho vyjádření musí mít ryze dobrovolný charakter. Proto byla od začátku snaha vytvořit pro každého účastníka bezpečné prostředí, neboť jejich častým dotazem (zejména u dětí) bylo, zda i někdo jiný uslyší to, co říkají. V tomto kroku byli ujistěni, že nahrávka poslouží jen autorce a jejich výpovědi jsou anonymní, jak bylo popsáno výše.

Vzhledem k tomu, že všechny děti byly nezletilé, šlo o získání dvojího souhlasu. V prvé řadě od rodiče a poté od dítěte. Rodič či jiná pověřená osoba by měla být dopředu informována alespoň rámcově o základních tématech výzkumu, aby zhodnotila, zda je to pro dítě bezpečné (Simar, nedatováno). V této diplomové práci jsou komunikačními partnery jak děti, tak jejich rodiče, a proto byly obě cílové skupiny ještě před začátkem seznámeny s tématem výzkumu. Jakmile jeden z dotázaných odmítl, byla respektována svoboda rozhodnutí.

Při realizaci rozhovorů je žádoucí, aby rodič nebo jiná odpovědná osoba, vyjma tazatele, byla dítěti nablízku, přičemž není nezbytné, aby se rozhovoru přímo zúčastnila (Simar, nedatováno). Rozhovory kromě jednoho byly realizovány v domácím prostředí, kde rodič přihlížel rozhovoru nebo byl dítěti nablízku, aniž by ovlivňoval odpovědi tázaného. Spíše fungoval jako podpora, aby se dítě nebálo hovořit.

Všem účastníkům v souladu se zachováním anonymity byl přiřazen pseudonym nebo došlo k jinému označení, charakterizující jejich roli. Rodiče dostali označení R1-R6 obyvatelům bylo přiřazeno pojmenování Anon. 1-27. Dětem bylo vybráno označení D1-D32 (v grafech) a v interpretaci dat byla jejich jména záměrně vyměněna za pseudonymy (Robert, Kamil, Kryštof, Petr a Lukáš, Dalibor, Zdeněk).

4.4 Techniky sběru dat

V případové studii bylo pro sběr dat využito několika technik, jejichž využití v získávání dat bude popsáno v této kapitole. Těmito technikami jsou polo-strukturovaný rozhovor, anketa a obsahová analýza dokumentů. Následující podkapitoly popisují podrobnější postup získávání dat z určitých zdrojů a od konkrétních komunikačních partnerů a respondentů.

4.4.1 Rodiče a děti

S rodiči byl veden polo-strukturovaný rozhovor obvykle v jejich přirozeném prostředí. Pouze v jednom případě jej tazatelka vedla v době tréninku, jelikož tento návrh vnesl rodič sám. Rozhovor nebo také interview je možné považovat dle Miovského

(2006, s. 159) za jednu z nejužívanějších metod pro sběr dat v kvalitativní části výzkumu. Vyžaduje jistou připravenost výzkumníka, ale zároveň mu dovoluje měnit pořadí otázek a klást doplňující otázky na rozdíl od rozhovoru strukturovaného.

Rozhovory s rodiči probíhaly zhruba od začátku listopadu 2019 do února 2020. U několika rodičů bylo setkání předem domluveno telefonicky nebo se autorka práce zastavila osobně, seznámila rodiče se záměrem výzkumu a domluvila si termín. V některých případech byla bezprostředně na to pozvána dovnitř. Délka rozhovoru se pohybovala v průměru okolo 35 minut. Ne vždy se podařilo udělat interview s oběma komunikačními partnery najednou (tj. s rodičem a jeho potomkem).

Děti, které navštěvují volnočasovou aktivitu pravidelně a které stojí ve středu zájmu tohoto výzkumu, byly taktéž dotázány za pomoci individuálního polo-strukturovaného rozhovoru. Podařilo se oslovit 7 dětí ve věku od 8 do 12 let. Sběr dat probíhal zhruba od listopadu 2019 do února 2020.

Jelikož jsou všechny děti nezletilé, platilo zde, že se rozhovor uskutečnil v přítomnosti blízké osoby, které dítě důvěřovalo (ve všech případech jeden z rodičů dítěte). Ne vždy byl rodič zcela součástí, dítě však vědělo, že je nablízku. Tam, kde se rodič do rozhovoru zapojil, nefiguroval v procesu jen jako přímý dohlížitel, ale také jako podporovatel. Dítě podpořil, aby se nebálo mluvit, případně parafrázoval otázku autorky a apeloval na dítě, aby hovořilo srozumitelně a usnadnilo tak následné zpracování dat, zejména transkripci. Pro snadnější orientaci v tématu a navození dobré atmosféry využila autorka práce fotografie a videa, která pořídila během tréninků a turnajů. Délka rozhovoru se zde pohybovala okolo 35 minut.

4.4.2 Ostatní obyvatelé lokality

Pro ostatní obyvatele lokality Kojetínská byla vytvořena tištěná anketa anonymního charakteru, jež obsahovala 3 základní jednoduché otázky týkající se trávení volného času dětí a mládeže navázané na fotbal v lokalitě Kojetínská. I přes nižší počet výpovědí může mít přinejmenším orientační či ilustrativní hodnotu, jejich zpracování do textu je pak poměrně jednoduché – prostý výběr nebo výčet.

Ankety byly distribuovány obyvatelům přímo v místě bydliště s pomocí druhého komunitního pracovníka v jejich přirozeném prostředí. Sběr těchto dat probíhal během podzimu, kdy se obyvatelé díky přijatelnému počasí pohybovali v blízkosti svého bydliště a bylo tak snazší oslovit více lidí najednou. Následně byl sběr dat přerušen

s přicházejícími vánočními svátky a pokračoval až v lednu 2020, kdy autorka práce chodila s komunitním pracovníkem ode dveří ke dveřím.

KP seznámil osloveného jedince se záměrem ankety a ten se na základě toho mohl rozhodnout, zda se do ní zapojí či nikoliv. KP pomohl s vyplněním krátkých a úderných otázek, případně vysvětlil jejich obsah. Jak bude popsáno v kapitole 5.4, obyvatelé byli překvapeni, že je oslovuje komunitní pracovník s cílem získat názor od nich, namísto od těch, kteří do aktivit chodí.

Odpovědi obyvatel byly obvykle krátké a výstižné. Nebylo proto potřeba přepisovat jejich obsah zvlášť na papír. Sesbírané ankety byly seskupeny a pročteny. K prvotnímu vyhodnocení ankety došlo ihned na základě první otázky, která zjišťovala povědomí obyvatel o volnočasové aktivitě, tedy to, zda vědí, že se v jejich komunitě uskutečňuje fotbal v podobě volnočasové aktivity. Výsledkem bylo, že žádná z odpovědí nebyla záporná, proto žádná z odpovědí nebyla vyřazena. Odpovědi si byly často podobné a jejich rozřídění nebylo příliš náročné a daly se zařadit do jedné ze tří kategorií, o nichž pojednává kapitola 5.3. Pouze u třetí otázky došlo k vytvoření grafického zobrazení, pro jednodušší přehled podle toho, k čemu se obyvatelé přikláněli.

4.4.3 Obsahová analýza dokumentu

Pro pochopení významu textu se často využívá obsahová analýza dokumentů, která slouží ke *kvantifikaci kvalitativních dat*. Obvykle podává obraz o tom, kolikrát se zkoumaný jev objeví nebo kolikrát je zmíněn (Dušková, Šafaříková, 2015, s. 70). Tomu odpovídá i typ informací, kterými jsou písemné *presenční listiny* pořízené pravidelně po každé události. O transparentci těchto dat vypovídá systém evidence práce s klientem (Panoramix), do něhož se elektronicky zaznamená taktéž počet účastníků současně s popisem události. Informace získané z Panoramixu v tomto případě figurují pouze jako doplňující prvek, který umožnil získat přehled o věku účastníků a potvrzení docházky z presenčních listin. Veškerá takto získaná data slouží k dokreslení celého případu.

4.5 Analýza dat

K zaznamenávání dat napomohlo nahrávací zařízení (diktafon), které nahrálo veškeré rozhovory s dětmi i rodiči. Všichni komunikační partneři s tímto způsobem zaznamenání souhlasili. Jak píše Miovský (2006, 25 s. 197, 198), zvukový záznam poskytuje výzkumníkovi velikou podporu a pomoc při získávání dat. Rozhovory jsou tímto plynulejší. Při tak velkém množství dat by prostou metodou tužka – papír došlo ke

ztrátě velkého množství dat. Diktafon byl po celou dobu rozhovoru umístěn na viditelném místě tak, aby ani jedné ze stran nepřekážel.

Miovský (2006, str. 195) charakterizuje zpracování dat v rámci výzkumu jako fázi, kdy „*technicky zpracováváme data a připravujeme je pro analýzu.*“ Sesbíraná data od rodičů a dětí ve formě audiozáznamů byla přepsána do elektronické podoby v MS Word formou doslovného přepisu. Tento způsob přepisu slouží k zajištění autenticity výpovědí. Ještě předtím došlo k anonymnímu přejmenování, aby se zamezilo v co nejvyšší míře úniku citlivých údajů. Analýza dat probíhala ručně bez použití specializovaného programu na vytváření kódů a kategorií, tedy metodou tužka-papír. Proto byly tyto textové soubory vytištěny, aby analýza dat mohla být provedena ručně. Autorka práce užila otevřeného kódování, kdy se zabývala „*označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů.*“ (Strauss a Corbinová, 1999, str. 43). Jde o prvotní studium textu. Výzkumník si všímá témat, kterým přisuzuje kódy, jimiž mohou být slova, ale i celé věty. Výzkumník dává získaným datům smysl, aby je čtenář pochopil. Jednotlivé kategorie mohou být doplněny o přímou citaci komunikačních partnerů (Ibid.). Po něm proběhlo opětovné pročtení a upravení kódů (axiální kódování), které byly následně na základě vzájemných podobností rozděleny do kategorií. Použití různých barev a poznámek usnadnilo lepší orientaci v textu i kategorizování kódů a hledání souvislostí mezi nimi. Proces analýzy dat byl proveden několikrát a s odstupem času pro lepší porozumění a zachycení co největšího množství kategorií.

Po analytické fázi kódování následuje fáze interpretace, jejímž smyslem je propojování témat s jinými a hledání jejich širšího významu (Braun, Clarke, 2006, s. 83-84). Během celého procesu dochází k zamýšlení se nad daty, čímž je výzkum dále obohacován, a zároveň zde dochází k propojování výsledků s teorií pro vysvětlení objevených specifik (Šedřová, 2007, s. 244).

Presenční listiny bylo potřeba zkompletovat pro snadnější orientaci a následné vytvoření grafických vyobrazení. Proto byly přepsané do elektronické podoby za pomoci MS Excel. Zde došlo k transkripci listin den po dni podle uskutečněného tréninku nebo turnaje, sepsání anonymního seznamu dětí a zaznačení jejich účasti za celé zkoumané období. Jelikož jádrová skupina prošla zhruba v polovině zkoumaného období proměnou, bylo pro zachycení podrobností rozděleno na 1. a 2. období. Ze získaných dat se podařilo zjistit také rozložení dětí dle pohlaví a věku.

4.6 Limity a problémy během výzkumu

Tato podkapitola zahrnuje limity výzkumu a některé překážky, které se během jeho realizace objevily.

V tomto výzkumu je autorka práce výzkumníkem a zároveň komunitní pracovnící, která se zkoumanou skupinou přímo pracuje, proto si výzkumnice uvědomuje, že výsledky výzkumu mohou být do jisté míry subjektivně zabarvené z důvodu možných očekávání. Přesto se autorka snažila dívat na získané odpovědi kriticky a s odstupem.

To, že je výzkumnice lektorkou a zároveň studentkou, která chce odpovědi využít do své diplomové práce a zároveň pro účely organizace, může mít sice výhodu dvojího zpracování, ale zároveň to může v komunikačních partnerech vyvolat nedůvěru jako u každého jiného výzkumu. Odpovědi proto mohou být strohé a krátké. Komunikační partner nemusí hovořit upřímně a nemusí výzkumu důvěřovat, neboť se obává informace sdílet, byť anonymně, ale třetím stranám.

Ke zkreslení výzkumu může dojít i tím, že oslovená osoba poskytující interview se snaží jevit co nejlépe v očích tazatele (Disman, 2002, s. 132). Na druhou stranu výhodou je, že komunikační partneři a respondenti pracovníci znají, a proto může být snazší s nimi navázat kontakt.

Ve výzkumu chybí pohled obou rodičů. Pouze v jednom případě figuruje ve výzkumu otec. Ve druhém případě byl sice u interview se ženou přítomen, ale nechtěl se příliš vyjadřovat (styděl se). Jindy nebyl muž v rodině přítomen vůbec (práce mimo domov, odchod od rodiny aj.). Tento stav, ačkoliv dochází ke změnám, též může vypovídat o tradičním chápání rodiny, kdy matka pečuje, řeší záležitosti kolem dětí (zde volný čas), přestože jej navštěvují více chlapi, a jde o sport, který je populární více u mužského pohlaví.

Hlavní omezení tkví v malém výzkumném vzorku. Výsledky výzkumu nelze zobecňovat z důvodu nízkého počtu komunikačních partnerů a též vzhledem k povaze samotného výzkumného designu v podobě případové studie. Proto nelze výsledky výzkumu vztáhnout na celou populaci, což potvrzuje u tohoto designu i Mareš (2015, s. 117). Tento výzkum nevznikl proto, aby všechny organizace, komunitní pracovníci či pracovníci s mládeží začali vytvářet nové volnočasové aktivity a využívali nutně fotbal jako jediný správný nástroj. Metodika fotbal3 je aplikovatelná i v jiných sportovních i nesportovních odvětvích. Tento materiál má sloužit spíše jako vodítko a zdroj informací,

jakým lze nejen děti a mládež, ale i dospělé zaujmout a zapojit do sportu, který je populární, a přitom má schopnost učit a předávat dovednosti využitelné v běžném životě.

Během sběru dat se vyskytly i některé problémy, které komplikovaly průběh výzkumu. U jedné komunikační partnerky se stalo, že po telefonickém ověření na rozhovor zapomněla a neměla čas, podruhé nebyla zastižena, přestože byl telefonicky sjednán náhradní termín. Poté, co byla zastižena, nakonec neprojevila zájem, přestože jí ještě nebyl náležitě vysvětlen účel výzkumu. Jinou rodinu v den sjednané schůzky zasáhla smutná událost, a sice úmrtí blízké osoby. Pochopitelně byla schůzka přesunuta na jiný den. Také u další komunikační partnerky došlo u přímého příbuzného ke zhoršení zdravotního stavu a nebylo tudíž žádoucí obtěžovat komunikační partnerku se záměrem výzkumu.

U jednoho dítěte, ačkoliv bylo připravené a rodič také, komplikovalo rozhovor jiné prostředí (domácnost příbuzné), v němž pobíhaly i další děti. Hlučné prostředí a děti strhávající pozornost na sebe bránily v uskutečnění rozhovoru. Proto byl společně domluven jiný termín. Za přínosné autorka považuje, že byla přizvána do cizího prostředí na základě vybudovaného důvěrného vztahu.

Obrázky a videa se občas staly kontraproduktivním nástrojem, neboť brala dětem pozornost a soustředění se na otázky.

5 Poznali jsme, že si ten fotbal vzal k srdci

Tato kapitola zahrnuje již samotnou charakteristiku případu a popisuje blíže vznik a nastavení fotbalové volnočasové aktivity. Dále je obsahem samotná analýza dat a jejich interpretace. Ta byla rozčleněna do tří podkapitol pro snadnější orientaci podle cílové skupiny. Tato část je posléze zakončena diskusí nad zjištěnými výsledky, porovnáním s výsledky jiných výzkumů a s literaturou a zodpovězením výzkumných otázek.

5.1 Charakteristika případu

Tato případová studie se zaměřuje na problematiku trávení volného času v sociálně vyloučené lokalitě v Přerově, kde společnost Člověk v tísni, o. p. s. nabízí své služby formou terénních a jiných služeb. Přímo v SVL využívá metody komunitní práce pro práci s celou komunitou. Ačkoliv jde o metodu, která se zaměřuje svým působením spíše na dospělé, neměla by být vynechána intervence směřující i k dětem, jež jsou právoplatnými členy komunity. Rodiče se často starají o další děti nebo své blízké a nezbyvá jim čas na společné trávení volného času. Děti v lokalitě se často nudí, svůj čas tráví se svými vrstevníky bezprizorně, jen tak na ulici, bez hlubšího smyslu.

Proto si komunitní pracovníci vzali za své věnovat pozornost také dětem a mládeži, pro něž vytvořili na základě jejich zájmu volnočasovou aktivitu. Jedná se o fotbal, který je využíván především jako sjednocující faktor a skrze něj lektoři pěstují prostředí, ve kterém se mladí lidé mohou potkat, komunikovat spolu, pracovat na sobě a podílet se na správě tohoto prostoru, o němž sami za sebe či případně společně mohou rozhodovat.

Fotbalovou aktivitu vedou v komunitě komunitní pracovnice (autorka práce) a pracovnice pracující s mládeží (obě jsou současně koordinátorkami Ligy férového fotbalu¹¹ v Olomouckém kraji, kterou spustily na jaře v roce 2019). Ty využívají aktivně při trénincích metodiky Fotbalu pro rozvoj, jehož smysl, cíle a principy byly popsány v kapitole 3.2. První snahy o volnočasovou aktivitu proběhly v srpnu 2018. Od té doby pokračuje do současnosti. Jejimi účastníky jsou především děti ve věku od 8 do 15 let (nyní do 13 let) a mohou se jí zúčastnit všichni bez rozdílu ve věku od 7 do 18 let. V aktivitě fungují vnitřní pravidla, kterými jsou především slušné chování, nulová tolerance agrese a sprostých slov (například 10 dřepů za sprosté slovo). Závažné porušení pravidel vede k vyloučení z aktivit a zákazu.

¹¹ Agenda koordinátora LFF viz poznámka č. 10.

5.2 Společnost Člověk v tísní, o. p. s. v Přerově

Člověk v tísní, o. p. s. (ČvT) je nevládní neziskovou organizací, jež funguje od roku 1992. Svou činnost provozuje bez dvou let téměř 30 let. Činnost a pomoc ČvT se soustřeďuje do 4 základních oblastí, jak ve světě, tak v České republice. Jsou jimi humanitární pomoc a rozvojová spolupráce, lidská práva, vzdělávání a osvěta a programy sociální integrace (PSI) (Člověk v tísní, o. p. s., 2019, s. 4-6).

Činnost spojenou se sociální prací a poradenstvím, tedy programy sociální integrace, započala v roce 1999, kdy pomoc začali nabízet též sociálně vyloučeným jedincům a rodinám. V České republice je v PSI dle *Výroční zprávy Člověka v tísní, o. p. s. z roku 2018* (2019, s. 55) aktivních okolo 300 lidí od terénních pracovníků po pracovníky nízkoprahových klubů, koordinátorů až po metodiky či ředitele poboček. Olomoucký kraj je jeden ze 7 krajů, kde ČvT působí. Mimo to nabízí své služby ve zhruba 50 městech a obcích. Jedním z těchto měst je i statutární město Přerov, které je druhým největším v Olomouckém kraji ihned po Olomouci.

V Přerově působí ČvT od roku 2007. Svou pomoc nabízejí pracovníci jednotlivcům i rodinám, jež se nachází v nepříznivé životní situaci. Nejčastěji řešenými problémy jsou především dlouhodobá nezaměstnanost, neadekvátní podmínky k bydlení nebo problematika dluhů (Člověk v tísní, o. p. s., 1. 1. 2017). Od samého začátku svého působení se hledal způsob, jak pracovat s větší skupinou lidí, než jen s jednotlivci a rodinami. Důvodem takového počínání byly především společné zakázky většího počtu obyvatel, které přesahovaly individuální sociální práci a práci s rodinou. Jako vhodný způsob se vedle terénní práce (TP) a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, jevila komunitní práce jako neregistrovaná sociální služba, jež přispívá k dosahování cílů a fungování komunit jako celku (Holubec, Kořínek, 2013, s. 3). Komunitní práce v Přerově se uskutečňuje ve dvou sociálně vyloučených lokalitách, a to v SVL Kojetínská, kde probíhá již delší dobu, a dále pak v SVL Husova (Kroupa, Pompová, 8. 4. 2016).

Podle metodiky Komunitní práce ve vyloučených lokalitách přerovské kanceláře Člověka v tísní, o. p. s. od autorů Holubce a Kořínka (2013, s. 7) sice práce s dětmi a mládeží formou volnočasových aktivit do komunitní práce zcela nezapadá, přesto se ale hojně využívá. V praxi se osvědčuje, že díky práci s dětmi je snazší navázat s rodiči a obyvateli kontakt a získat jejich důvěru. Některé projekty se přímo týkají konkrétních

aktivit nebo vybavení pro děti (pískoviště, hřiště pro pohybové aktivity). Navíc jsou děti právoplatnými členy komunity, a tudíž je nelze z procesu komunitní práce vyčlenit.

5.2.1 Popis specifických sociálně vyloučených lokalit v Přerově

Romové žijí v Přerově na mnoha místech, nejvíce jich ale obývá ulice nacházející se v blízkosti vlakového nádraží. Jsou jimi ulice Škodova, Husova a Kojetínská. Oblast je charakteristická zejména dopravními uzly a průmyslovými areály (železniční tratě, hlavní silniční tah městem). Přesto jsou lokality dobře dostupné (blízko centra města, občanská vybavenost). Lokality Husova a Kojetínská jsou k sociálnímu vyloučení predisponovány prostorovým¹² vyloučením. Ulice Kojetínská a Tovačovská jsou odříznuty od zbytku města železnicí a železničním mostem. Ulice Husova se nachází mezi železnicí a frekventovanou silnicí, která je považována za jeden z hlavních průtahů městem. Lokality tímto inklinují ke snížené kvalitě života obyvatel vzhledem k vyšší prašnosti a hlučnosti. Prostorová segregace ulic Tovačovská a Kojetínská byla v 90. letech umocněna, a to vyčleněním lokalit pro neplatiče¹³. Domy byly vystavěny ve 30. letech 20. století. Domy v ulici Tovačovská se nacházejí účelně v blízkosti tratí, neboť byly určeny zaměstnancům drah (Holubec, Kořínek, 2013, s. 8-9). Lokality se podobají především stylem, v jakém byly domy postaveny, pak také tím, že tvoří prostorově uzavřené jednotky. Prostranství uvnitř nájemníci hojně využívají nejen k posezení a parkování aut. Naopak se odlišují například kategoriemi bytů, vybaveností a formou oddělení od okolního prostředí (Kašparová a kol., 2008, s. 265).

Kojetínská

Lokalita čítá zhruba 110 obyvatel. Město rekonstruuje byty, do kterých hodlá nastěhovat některé obyvatele z ubytovny Červeného kříže, která byla zrušena. V lokalitě je demograficky početně nejvíce zastoupena skupina rodin s dětmi. Jedná se přibližně o dvacet rodin s jedním až šesti dětmi. Senioři jsou zde zastoupeni v počtu cca 15, jsou zde ale i bezdětné páry nebo páry v produktivním věku, jejichž děti se již osamostatnily.

¹² Prostorové vyloučení s sebou nese již od samého počátku jisté problémy. Znevýhodňuje lidi v něm žijící v několika ohledech. Například stigmatizace na základě adresy bydliště od začátku označovaná jako „špatná adresa“, vyšší náklady na bydlení, nedostačující hygienické podmínky, nízká úroveň škol v blízkém okolí SVL, vyšší výskyt sociálně-patologických jevů atd. (Černý a kol., 2006, s. 38).

¹³ O této problematice píše například Mareš (2000, s. 292), který upozorňuje na to, že sociální politiky obcí přispívají svými strategiemi ke koncentraci chudých na jednom místě (například sociální byty), přičemž vytváří homogenní prostředí, jimiž generují další závažné problémy. Jedním z těchto případů je právě soustředění neplatičů nájemného do tzv. holobytů v naději, že jde o nejlepší řešení.

V lokalitě převládá vzdělanostní struktura se stropem základního vzdělání. Nízká úroveň vzdělání se reprodukuje i díky docházce do segregované Základní školy Boženy Němcové, kde po vychození 9. třídy žáci disponují nižšími znalostmi než v průměrné škole a jejich šance na pokračování ve vzdělávání se tímto značně snižují. Současně rodiče ze svých zkušeností obtížného získávání práce na smlouvu nejsou příliš motivováni cyklus nevzdělanosti lámat. To se odráží kromě jiných faktorů v možnostech zaměstnávání. Tři muži z lokality jsou trvale zaměstnáni u technických služeb města Přerova, čtvrtému se podařilo odstěhovat do jiné lokality (též městský byt v zástavbě, která se dá označit za SVL). Dále se několika obyvatelům, kteří byli doposud aktivní v komunitní práci, podařilo v minulém roce získat práci u dalších zaměstnavatelů (pozice úklidu v nemocnici, údržba v prostranství prodejny, jeden muž je zaměstnán u cestářské firmy). Vždy se jednalo o klienty, se kterými se dlouhodobě konzultovala obtížnost sehnat práci na smlouvu. Město Přerov také zúžilo personální obsazení asistentů prevence kriminality, čímž přišli o zaměstnání dva aktivní muži z lokality. Jeden z nich našel místo jako ostraha v jedné přerovské prodejně a přes prázdniny jako ostraha na místním bazéně. Žije zde i několik aktivně pracujících (převážně mužů), kteří jsou zaměstnaní u technických služeb města Přerova. Další obyvatelé jsou závislí na systému hmotné nouze, dále jsou zde senioři nebo invalidní důchodci s příjmy z důchodového systému. Několik obyvatel v průběhu roku využívá institutu Veřejné služby, kdy místní charita zprostředkovává úklidy na dvoře lokality, což jim mírně zvyšuje příjem z dávek. Systém hmotné nouze, nebo státní sociální podpory figuruje v příjmech takřka všech obyvatel lokality. Příležitostná práce pomáhá obyvatelům vyrovnávat výdaje na bydlení a živobytí, jedná se ale především o sezónní práce. Několik rodin z lokality je pod dohledem Orgánu pro sociálně-právní ochranu dětí (Holubec, Kořínek, 2013, s. 10-11; Kroupa, 7. listopadu 2019).

Prostor pro aktivní trávení volného času je spíše nedostačující. Nachází se zde alespoň malé fotbalové hřiště pro malou kopanou, avšak pokryté pískem, což stěžuje hru dětí při běhání a kolektivních hrách. Dvůr bývá obvykle uklizený, tvoří jej štěrk a místy travnatá plocha. Nezpevněný povrch využívají lidé spíše k parkování svých aut. Zapojení dětí do volnočasových aktivit nemusí být nutně spojeno s etnicitou nýbrž nepříznivou socio-ekonomickou situací rodiny a nižší mírou motivace (Topinka, Janoušková a kol., 2009, s. 176; Kašparová a kol., 2008, s. 265).

V některých domech chybí okna nebo jsou rozbitá. Místy se v nich nachází mříže. Většina bytů je o velikosti 1+1 nebo 2+1, kde jsou k dispozici toalety, ale koupelny jen

výjimečně, pokud si je nevybudovali samotní nájemníci. Nejčastěji se topí v kamnech na tuhá paliva, do některých bytů si nájemníci pořídili elektrické přímotopy nebo je elektrické topení zavedeno v betonových podlahách (Holubec, Kořínek, 2013, s. 10-11).

Cesta do lokality Kojetínská vede přes frekventovanou křižovatku a pod železničním nadjezdem blíže k této lokalitě po cyklistické stezce. Na druhé straně ulice je sice chodník pro chodce, chybí ale bezpečný přechod k domům v nepřehledné zatáčce. Proto je obyvateli využívána raději cyklistická stezka. Mimo jiné kromě železnice, silnice a prostoru průmyslových objektů odděluje obyvatele od okolního prostředí řeka Bečva (Kašparová a kol., 2008, s. 265).

Husova

Demografická struktura v podstatě v menším měřítku kopíruje strukturu lokality Kojetínská. Jedná se cca o sto osob, především rodiny s dětmi. Drtivá většina obyvatel je zde závislá na systému dávek hmotné nouze, případně bere příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Zaměstnaných je zde minimální počet, bydlí zde dva muži, kteří v současnosti pracují jako asistenti prevence kriminality. Děti z lokality jsou stejně jako děti z Kojetínské navázány na nedalekou segregovanou Základní školu Boženy Němcové (Ibid., s. 12-13). V této lokalitě začala komunitní práce od března 2020, neboť o ni samotní obyvatelé projevili zájem. Některé děti z této lokality navštěvují volnočasovou aktivitu, proto je zde uveden krátce popis i této lokality.

5.2.2 Vznik volnočasové aktivity

Následující kapitola popisuje vznik a vývoj volnočasové aktivity v komunitní práci a jeho soulad s principy komunitní práce. Na toto téma se 7. listopadu 2019 uskutečnil rozhovor s Mgr. Markem Kroupou, DiS., který v té době působil jako koordinátor služeb přerovské kanceláře a komunitní pracovník v Člověku v tísní, o. p. s. Jako komunitní pracovník vnímal fotbal, tak jak je popsán v kapitole 3.2, jako možný nástroj komunitní práce s dětmi a mládeží. Cílem rozhovoru bylo zjistit detaily vzniku této aktivity, a jak aktivita zapadá do komunitní práce, že ji bylo možné zahrnout do aktivit KP. Autorka práce jej sepsala do souvislého textu.

Mapování potřeb z hlediska volného času

Téma trávení volného času dětí a mládeže rezonovalo v komunitě již nějakou dobu, a to v souvislosti s výstavbou dětského hřiště pro malé děti. Nenašla se ale jádrová skupina obyvatel, která by si opravu hřiště vzala na starost. Navíc se obyvatelé při

komunitních schůzích většinou rozdělili na dva protichůdné póly, kde část hlasovala pro a druhá proti. Podle některých by hřiště mohlo přilákat cizí lidi nebo by se stalo místem pro užívání drog a destrukci. Přes všechny záporny se komunitní pracovník snažil vysvětlit, že nové hřiště by ale současně mohlo být řešením pro ničení nové výmalby a dělání nepořádku například ve vchodech.

Téma se nakonec stalo pro obyvatele upozaděným, ale ne uzavřeným. Docházelo spíše k diskusím na jiné téma, které v tu chvíli obyvatelé považovali za prioritní.

Fotbal pro rozvoj jako nástroj komunitní práce

V červenci 2018 přišla koordinátorovi komunitní služby nabídka účastnit se turnaje v rámci festivalu „Život je“ v Brodce u Přerova, do kterého byli zapojeni i lidé z Fotbalu pro rozvoj. Organizátor turnaje již v nabídce přiblížil metodiku fotbal3 a samotný projekt Fotbal pro rozvoj. Popsaný koncept se dle slov koordinátora služby potkal s **principy komunitní práce**, což hrálo důležitou roli při rozhodování, zda nabídky využít a volnočasovou aktivitu i s jejím následným pokračováním v komunitě podpořit.

Pro komunitní práci a Člověka v tísní, o. p. s. obecně to znamenalo ospravedlnit zařazení volnočasové aktivity do komunitní práce. To mimo jiné značí, že volnočasová aktivita nebyla uměle schována pod službu a díky unikátnímu projektu nebylo úmyslem přebrat náplň práce jiné služby zřízené za tímto účelem. V tomto případě lze zmínit například NDZM Lačo jilo zřízené Oblastní charitou Přerov, sídlící přímo v lokalitě. Ze své povahy nabízí NZDM své služby dětem a mládeži, vyplňuje jejich čas, ale nepracuje příliš s rodinou. Komunitní práce z podpory volnočasových aktivit profituje a dostává se díky nim přímou prací do kontaktu s rodiči a jinými obyvateli, se kterými dosud nebyla navázána spolupráce. Společně je pak možné otevřít témata právě například směřující k volnému času.

Hlavními body, v nichž se komunitní práce a projekt Fotbal pro rozvoj potkávají, jsou především **předávání odpovědnosti**, což je základ každého rozhovoru vedeného komunitním pracovníkem, aktivizace, participace a předávání kompetencí. Na hřišti jsou hráči těmi, na nichž stojí rozhodnutí o pravidlech a o tom, jak bude vypadat hra, na čem se společně shodnou, přičemž se rozhodovací mechanismy neobejdou bez aktivní účasti všech. Dalším korelujícím principem je **nastavování si vlastních pravidel** na hřišti, což v komunitní práci znamená nastavení si společných pravidel obyvateli (komunitou), která by měla být následně dodržována. Častým příkladem v oblasti nastavování si společných pravidel jsou společné vchody (například téma společného úklidu). Mediátor, tak jak byl

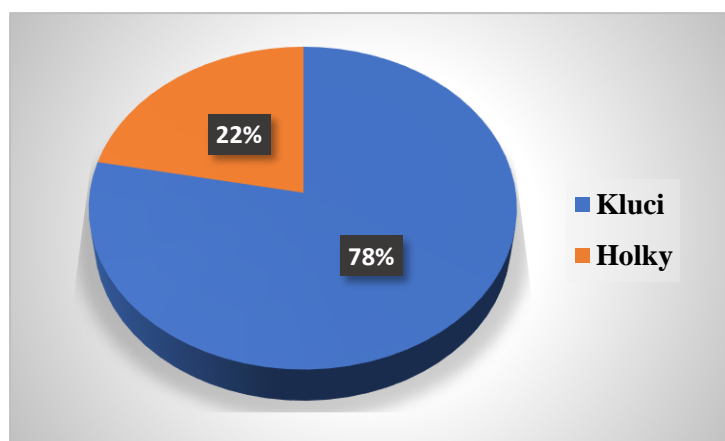
popsán částečně v kapitole 3.2.2, se dá považovat za **kopii komunitního pracovníka**, který je nedirektivní a od kterého se očekává, že nepřináší do komunity hotová řešení, ale snaží se podněcovat lidi k diskusi a nalézání vlastních řešení. Téma **genderu**, kdy v komunitách může docházet i k běžnému rozhovoru o rolích v rodině, k posilování schopností a nabývání kompetencí žen a mladých dívek či jejich sebe organizování v komunitě i mimo ni, je dalším shodujícím se bodem. Fotbal je otevřen všem bez rozdílu, otevírá možnost spolupráce mezi oběma pohlavími. V neposlední řadě se jedná o **podporu komunikace a komunikačních toků** mezi dětmi a mládeží napříč celou komunitou. Dále lze zmínit **aktivizace dětí a mládeže**, poněvadž si obyvatelé komunity často přivykli pasivnímu způsobu života a jeho osud přenechávají institucím (viz kapitola 2.2.1 *aktivizace*) či **kontakt se společenským prostředím**, kde v tomto případě šlo o cestu do blízké vesnice, kde se festival konal, a navíc hostil zahraniční účastníky, se kterými mládež byla konfrontována. Jakékoliv propojování aktivit mimo lokalitu je tímto žádoucí, aby se komunita nestala uzavřenou. V neposlední řadě dochází k získávání nových zkušeností a **dovedností**.

Od samého začátku byla účast na turnaji podmíněna dvěma tréninky, čímž chtěl komunitní pracovník dětem ukázat, že účast na turnajích vyžaduje trénování a s tím spojené **pravidelné docházení na určené místo**, tak jak se od organizované volnočasové aktivity očekává, a pak také nezbytná **podpora, komunikace a spolupráce** v týmu a případné **řešení neshod a konfliktů**.

Průběh vzniku volnočasové aktivity

Očekávání mnohých jednotlivců na turnaji i po něm bylo, že budou hrát klasický fotbal a žádné diskuse nebudou součástí. Jiné tato metoda oslovila nebo s ní neměli takový problém, že by dál nechtěli chodit. Proto jejich zájem přetrvával, ačkoliv se zde objevovala touha po hře bez „zbytečného mluvení“. Dívky se samy zajímaly o tréninky. Dozvěděly se o nich od kluků, kteří byli na turnaji, což vypovídá o komunikačních tocích. Holky si ale svou účastí nebyly jisté. Jedním z důvodů byl tradiční obraz fotbalu, v němž hrají pouze kluci. Komunitní pracovník objasnil myšlenku Fotbalu pro rozvoj s tím, že v tomto fotbale je vítaný každý, a nabídl účast na tréninku, aby si holky mohly metodiku lépe představit a podle toho se rozhodnout. Našli se ale i ti, kteří jejich přítomnost negovali a volnočasovou aktivitu z tohoto důvodu odmítali navštěvovat.

Graf 1 Procentuální rozložení dívek a kluků za celý rok

Zdroj: Vlastní zpracování.

Graf 1 zobrazuje procentuální rozložení dívek a kluků, kteří se kdy zapojili do volnočasové aktivity. Přestože se jedná o sport populární více u chlapců, projevíly o něj zájem i dívky. V tomto případě z celkového počtu 32 představuje 78 % zastoupení 25 kluků a zbylých 22 % jsou dívky,

kterých je 7. V grafu 4 (str. 58) je pak možné vidět, jak si procentuálně dívky i chlapci vedli v účasti.

Komunitní pracovník po domluvě s rodiči bral děti mimo lokalitu na nedaleké travnaté hřiště, na které docházeli společně pěšky. Byl si však jist, že na trénování bude sám. Shodou okolností tehdy koordinátorova kolegyně, komunitní pracovnice, rozeznala na fotografii z turnaje obličej autorky práce. Ta navštěvovala stejnou vysokou školu, a proto se domluvili na jejím oslovení s nabídkou převzít volnočasovou aktivitu za komunitního pracovníka. Prvotní kontakt tímto uskutečnila komunitní pracovnice **v říjnu 2018** a následně koordinátor služby, který již hovořil o konkrétní náplni práce a pozici. Autorka práce v té souvislosti oslovila svou kolegyni z Fotbalu pro rozvoj, zda by rovněž neměla zájem o vedení volnočasové aktivity. Tímto se podařilo zajistit, aby pracovnice byly od samého počátku dvě, což usnadňuje organizaci aktivit, vedení volnočasové aktivity i vzájemné zastupování.

První tréninky byly uskutečněny přímo v lokalitě autorkou práce a její kolegyní a za přítomnosti jednoho z komunitních pracovníků, aby si děti zvykly na nové vedení. Přizvání rodiče tak měli možnost vidět, jak tréninky probíhají a co je jejich smyslem. Poté jsme plynule navázali na tréninky v tělocvičně na místní nejbližší, a jak bylo popsáno v charakteristice lokality Kojetínské, segregované ZŠ Boženy Němcové. Zde pokračoval doprovod komunitního pracovníka. Důvěrně známé prostředí a také blízkost místní školy napomohly k udržení motivace dětí pokračovat i přes zimní období, přestože se trénink uskutečňoval v pozdějších večerních hodinách. Dokonce se podařilo oslovit jednoho rodiče, který šel s námi a pak děti odvedl domů.

Začátkem jara jsme začali využívat k trénování jiné, veřejnosti přístupné školní hřiště, které se nachází dokonce dál než segregovaná škola. Zde už pracovnice docházely samy. Nějakou dobu trvalo, než si děti zvykly na tréninky mimo lokalitu. Po čase samy vznášely požadavek, aby se šlo mimo jejich přirozené prostředí. Ke zformování skupiny docházelo vždy na místě dle aktuálního zájmu dětí. Nikdy nebylo předem dáno, kolik lidí bude přítomno. Při počtu 3 a méně obvykle došlo ke zrušení volnočasové aktivity.

Přetrvávající motivace ze strany dětí a mládeže, adaptace na metodiky projektu Fotbal pro rozvoj, pilotní série tréninků a miniturnajů vedené novými pracovnicemi (autorkou práce a Lenkou Martinákovou), poměrně živé, ač upozaděné téma volného času u obyvatel a dále výše vyjmenovaná analogie v principech komunitní práce a Fotbalu pro rozvoj přispěly k tomu, že se komunitní pracovníci rozhodli **organizovanou volnočasovou aktivitu**, s využitím metodik Fotbalu pro rozvoj, podpořit.

5.2.3 Nastavení volnočasové aktivity

Autorka práce je zároveň realizátorkou fotbalové aktivity. Tato i následující kapitola vychází z její vlastní zkušenosti.

Pro koho je aktivita nyní určena a jaká jsou její pravidla, bylo zmíněno v úvodu charakteristiky případové studie. Dále je volnočasová aktivita od samého počátku **bezplatná, dobrovolná a otevřená všem bez rozdílu**. Dobrovolnost a bezplatnost a koneckonců i otevřenost v jistých případech stěžuje její fungování. Účastníci si jsou vědomi, že nemají žádný závazek. Tím, že je aktivita pro všechny, nezakazuje vstup nových účastníků, tento fakt pomohl především během letních dní k udržení skupiny. Stalo se však, že jedinec přišel jen jednou nebo se choval hrubým způsobem. Po dohodě s dětmi nebo na základě jejich vlastního rozhodnutí nebyla takovým jedincům dána možnost opětovně aktivitu navštívit.

Od samého počátku jsou realizovány tréninky i turnaje **mimo sociálně vyloučenou lokalitu** s cílem alespoň částečně opustit toto prostředí, které je jen zřídka kdy vyhovujícím prostředím. Volnočasovou aktivitu mohou navštěvovat i ti, kteří z ulice Kojetínská nepocházejí. Mezi pracovníky, kteří pracují v jiných službách v Přerově (např. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - SAS) platí, že předávají informace i těmto svým „dětským“ klientům. Důvodem realizace aktivit mimo lokalitu je také fakt, že kontakt lidí z prostředí vyloučené lokality (jak bylo popsáno na straně 17) se často omezuje pouze na její blízké okolí, případně na sociální služby přímo v prostředí SVL, čímž je proces jejich spíše izolace umocněn.

S rodiči je, pokud možno, podepsána **smlouva o poskytování služeb** Člověka v tísní, o. p. s. Rodiče jsou pravidelně informováni o akcích, turnajích či hlubších změnách, a to písemně, SMS nebo slovně. Během teplých měsíců, kdy se dalo scházet venku, byli rodiče několikrát zváni, aby se zúčastnili společné schůze, která měla sloužit ke společnému informování o změnách, nastaveních apod. Ačkoliv komunitní pracovník rodiče v den schůze obešel a ti svou účast přislíbili, nakonec nepřišli.

V současné době stále probíhá trénink jedenkrát týdně **mimo sociálně vyloučenou lokalitu**. Na jaře 2019 se Člověk v tísní, o. p. s. zapojil do Ligy férového fotbalu a zúčastnil se od té doby nejméně 6 turnajů nejen v Přerově, ale také v Olomouci či Prostějově. Na každém turnaji je aktivně aplikován koncept fotbal3. Turnaje Ligy férového fotbalu jsou pro účastníky rovněž bezplatné. To způsobuje vysoko nastavené očekávání z pohledu dětí i samotných rodičů. Během léta 2019 řešila komunitní pracovníce (autorka práce) konflikty na toto téma. Bylo potřeba rodičům vysvětlit, že veškeré výdaje plynoucí z volnočasové aktivity jsou dětem hrazeny. Někteří rodiče požadovali uhrazení i jídla a pití.

Od listopadu 2019 začíná skupina opět navštěvovat tělocvičnu, nikoliv na segregované škole, ale ve vzdálenější tělocvičně v objektu Loděnice, jež je spravována Tělovýchovnou jednotou Přerov. Děti byly dotázány, zda mají zájem o pokračování v zimě. Na základě jejich zájmu byli rodiče písemně informováni o přechodu z venkovního do vnitřního prostředí. Rodiče jsou pravidelně písemně a často i ústně či SMS zprávou informováni i o nadcházejících akcích (turnaje, změny tréninků aj.).

Při trénincích se využívají metodiky Fotbalu pro rozvoj, fotbalové drily (jejich příklad je uveden v kapitole 3.2.4) slouží ke snaze otevřít diskusi, případně se při hraní fotbalu využívá fotbal3. Iniciativa je přenechána především na účastnících. Z počátku docházelo k regulaci týmu lektorkami. Po čase došlo k samoregulaci účastníky. Kdokoliv se chce zúčastnit turnaje, musí chodit nějakou dobu na tréninky a být aktivní. Je zde kladen důraz na samostatnost a schopnost rozhodovat se v běžných záležitostech s pomocí facilitace (podobně jako u domovních schůzí obyvatel). Také dochází k více řízení tréninků hráči, kteří sami přicházejí s aktivitami. Návrh na změnu kapitána si podává taktéž mládež. Ke změně dochází **demokratickou cestou na základě hlasování** a argumentace stávajícího a nově navrženého kapitána.

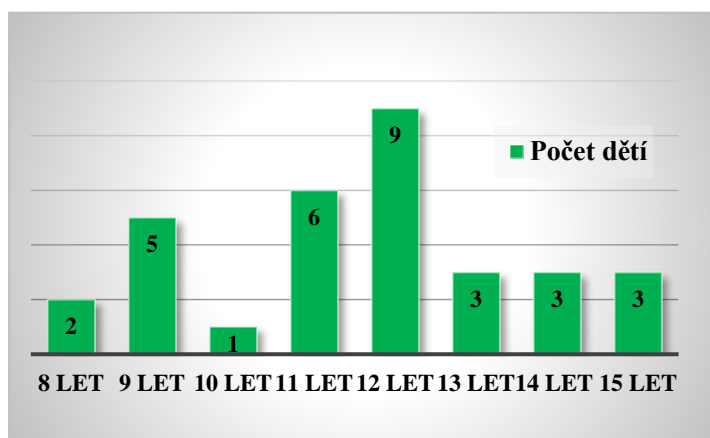
5.2.4 Analýza docházky volnočasové aktivity

Tato podkapitola podává zejména grafický přehled o tom, kolik dětí se do aktivit zapojilo a jaká byla jejich účast.

Rozložení skupiny

Téměř celá skupina byla z počátku tvořena dětmi z lokality Kojetínská. Postupem času se skupina začala proměňovat, některé děti odešly a začaly do ní vstupovat i děti z jiných lokalit, a to mimo pole působnosti komunitních pracovníků. Propojování lidí z jiných komunit či majoritní společnosti je žádoucím jevem oproti uzavřené komunitě s nepropustnými hranicemi. Pozitivní tak je, že se lze dostat i k jiným ohroženým rodinám, které například služeb Člověka v tísní, o. p. s. nevyužívají.

Graf 2 Počet dětí v dané věkové kategorii

Zdroj: Vlastní zpracování.

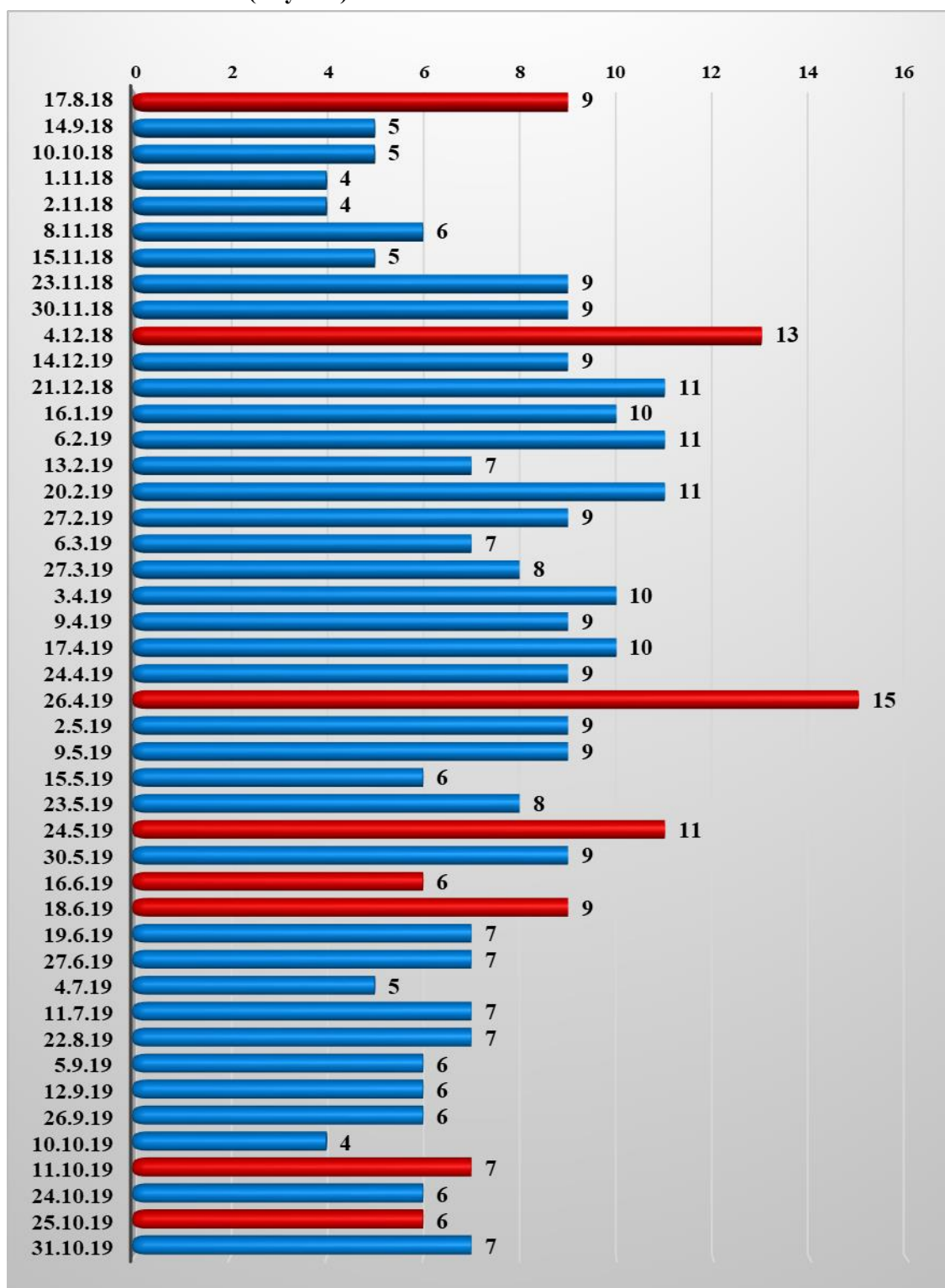
Jak ukazuje **graf 2**, od vytvoření volnočasové aktivity se do ní v průběhu zkoumaného období zapojilo (vždy jiným dílem) více než 32 účastníků. Děti a mládež tvoří věkové rozpětí od 8 do 15 let. Největší podíl evidovaných účastníků volnočasové aktivity tvořili pubescenti ve věku 11 a 12 let. To je zároveň možné považovat

za úspěch vzhledem k začínající pubertě, jež je jednou z předních charakteristik vývojového období pubescentů. Cílová skupina se v čase proměňuje dle jejího aktuálního zájmu a motivace. Podle NIDM MŠMT (2012, s. 15), který prováděl výzkum s dětmi ohroženými sociálním vyloučením a navštěvujícími NZDM a jež čítal celkem 363 respondentů, doporučuje začít s neformálním vzděláváním co nejdříve, nejlépe však do 14 let.

Graf 3 znázorňuje přehled dnů, v nichž se uskutečnila volnočasová aktivita v podobě tréninku (modrá barva) nebo turnaje (oranžová barva), kde jednotlivá čísla ilustrují počet dětí, které se v daný den zúčastnily. Data byla sesbírána na základě obsahové analýzy presenčních listin. Celkem měly děti možnost navštívit 45 akcí. Ve 36 případech se jednalo o trénink a v 9 případech o turnaj, který se uskutečnil vždy mimo sociálně

vyločenou lokalitu. Průměrně se za zkoumané období zúčastnilo volnočasové aktivity 8 dětí.

Graf 3 Počet zúčastněných na jednotlivých trénincích a turnajích v období od 17. 8. 2018 do 31. 10. 2019 (celý rok)

Zdroj: Vlastní zpracování.

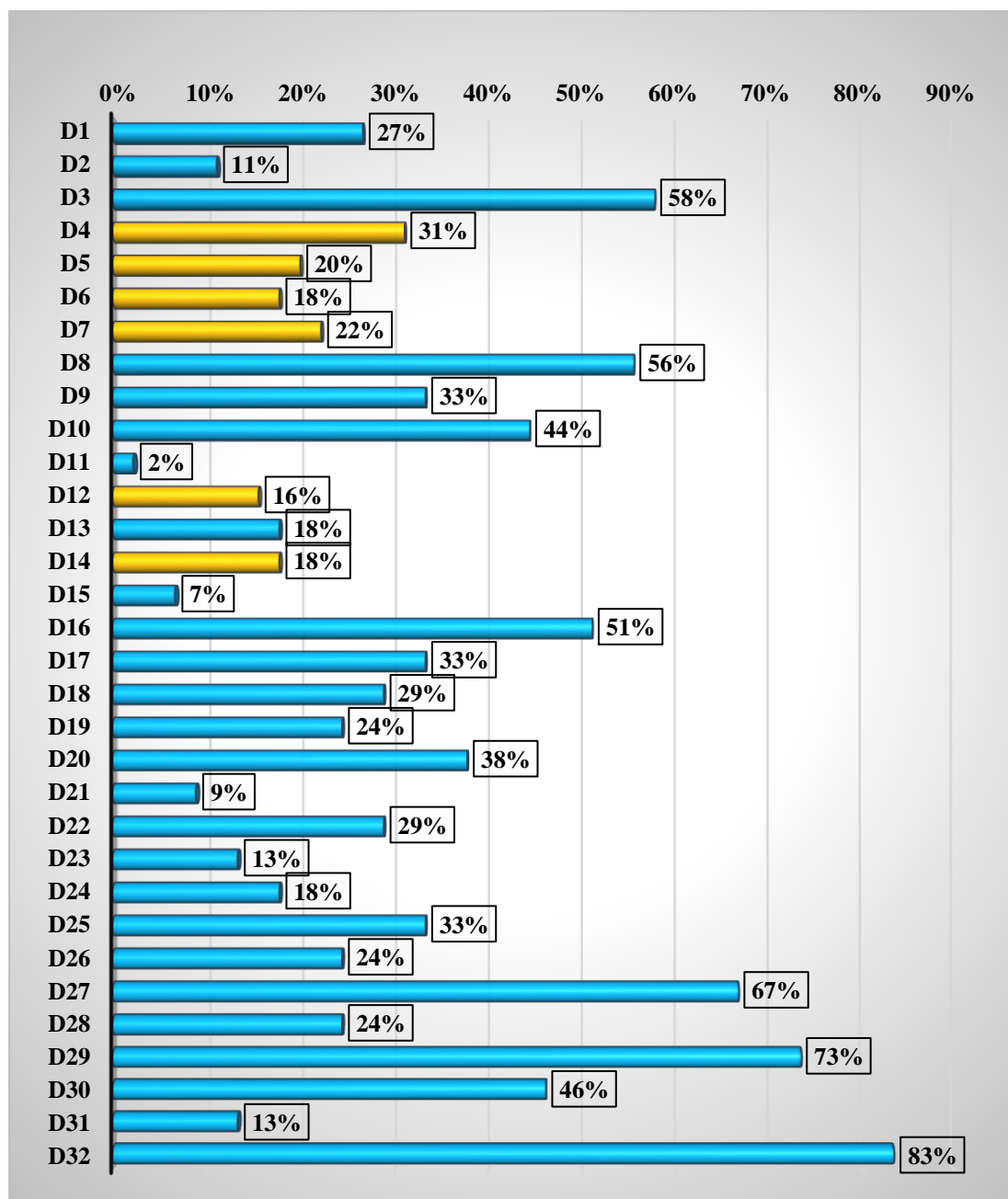
Výchozím bodem je turnaj 17. 8. 2018, kterého se zúčastnilo 9 kluků. V prvních měsících je možné vypořádat nízký počet účastníků. Koncem listopadu se účast zvýšila na základě distribuce nabídky komunitními pracovníky mezi děti, dále díky samotnému turnaji a komunikačním tokům mezi dětmi.

Z podzimního období (2018) se plynule navázalo na zimní období, kdy venkovní hřiště nahradila tělocvična na místní, asi 10 minut vzdálené, segregované ZŠ Boženy Němcové, kam chodí téměř všechny děti školního věku žijící na ulici Kojetínská a Husova. Přetrvávající zájem dětí o fotbal dokazuje i fakt, že tělocvičnu bylo možné navštěvovat výlučně v pátek, a to ve večerních hodinách mezi 19. a 20. hodinou.

Lze vypořádat, že turnaje obvykle zvýšily motivaci dětí a mládeže se fotbalu zúčastnit. Turnaj 24. 6., který přilákal 15 účastníků, byl zároveň pilotním turnajem Ligy fěrového fotbalu.

S příchodem horkých dnů (zhruba od 19. 6. 2019) byl zaznamenán pokles a počet účastníků se pohyboval okolo 7 a někdy i méně. Zejména o prázdninách se vlivem horkého počasí a rozvolněného režimu zvýšil nezájem ze strany účastníků, čímž došlo k několika výpadkům pravidelných tréninků a činnost byla dokonce po dohodě s dětmi od 11. 7. do 22. 8. 2019 pozastavena. Nebylo jasné, zda se zájem po prázdninách obnoví. Mírné poklesy účasti na trénincích znovu vyvážíly turnaje, které zvýšily zájem. Přestože podzimní turnaje 2019 ukazují poměrně nízkou účast oproti jiným turnajům (7 a 6 účastníků), nejde o nezájem ze strany účastníků, nýbrž o probíhající odpolední vyučování, kdy po komunikaci s rodiči nebylo žádoucí, aby dítě opouštělo školu předčasně a mělo absence, přestože by to pro něj znamenalo aktivní trávení volného času.

Graf 4 Procentuální účast všech zapojených dětí v období od 17. 8. 2018 do 31. 10. 2019 (celý rok)

Zdroj: Vlastní zpracování.

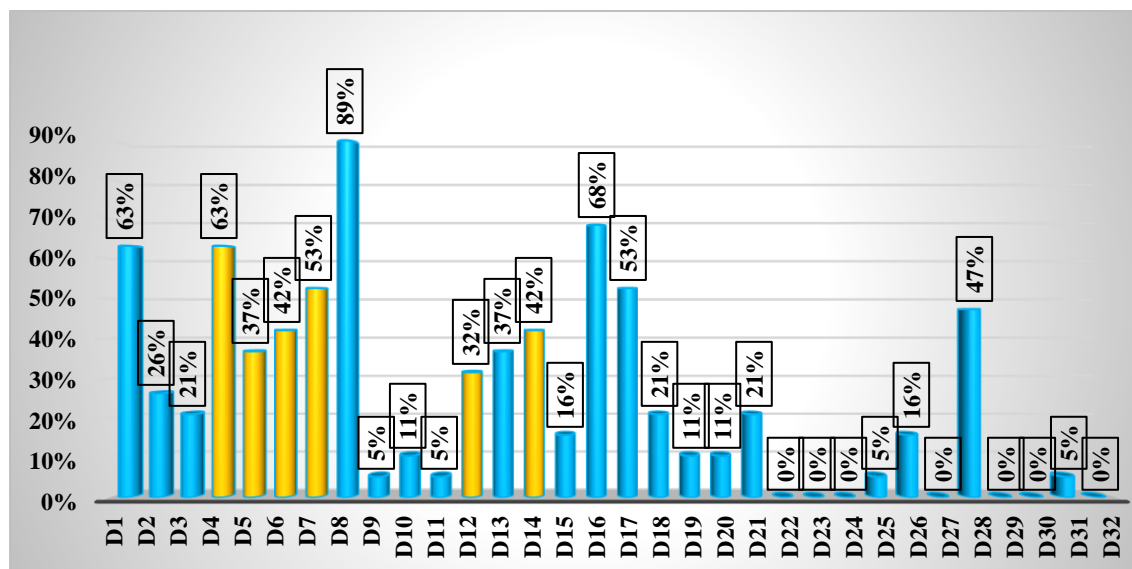
V **grafu 4** je možné vidět procentuální účast dětí a mládeže v období od 17. 8. 2018 – 31. 10. 2019. Označení **D1-D32** je označení dětí, které navštívily ať už jednou, nebo vícekrát volnočasovou aktivitu. Procenta byla vypočítána jako výsledný podíl mezi zaznamenanou účastí a uskutečněnými tréninky a turnaji, kterých bylo **dohromady 45 (9 turnajů a 36 tréninků)**. U nejnižší procentuální účasti do 10 % lze konstatovat, že se jedná o pár návštěv (maximum 5), kdy si dítě pravděpodobně fotbal

vyzkoušelo a pak již nepřišlo. Dívky jsou v tomto grafu zvýrazněny žlutou barvou. Nejvyšší účast dívek lze zaznamenat u D4, kdy 31 % hovoří o 16 účastech ze 45. Účast dívek nebyla sice příliš vysoká, ale v některých případech převýšila účast a zájem o aktivitu ze strany chlapců.

Do fotbalu se podařilo vtáhnout dle presenčních listin 32 dětí¹⁴. Nutno říci, že u některých dětí byla zohledněna pozdější doba zapojení (dozvěděly se ve škole, od kamarádů, díky komunitnímu festivalu Mammut pořádaný Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci, uskutečněný v červnu 2019 atp.). Proto údaje u D29, D30 a D32 sice ukazují vysokou účast, ale na druhou stranu počítají s podstatně menším číslem odchozených tréninků a částečně zkreslují výsledné hodnoty. U D29 je to například pouze 15 akcí, v nichž chybělo pouze 3x, a proto je celková účast 73 %.

Více než polovina dětí a mládeže pochází ze sociálně vyloučené lokality Kojetínská, zbývající část pochází zejména z vedlejší ulice Husova. Ti, kteří neobývají ani jednu z vyloučených lokalit se zde případně zdržují na základě příbuzenských nebo kamarádkých vztahů, případně navštěvují charitní NZDM Lačo jilo působící v lokalitě.

Graf 5 Procentuální účast všech zapojených dětí v 1. polovině zkoumaného období

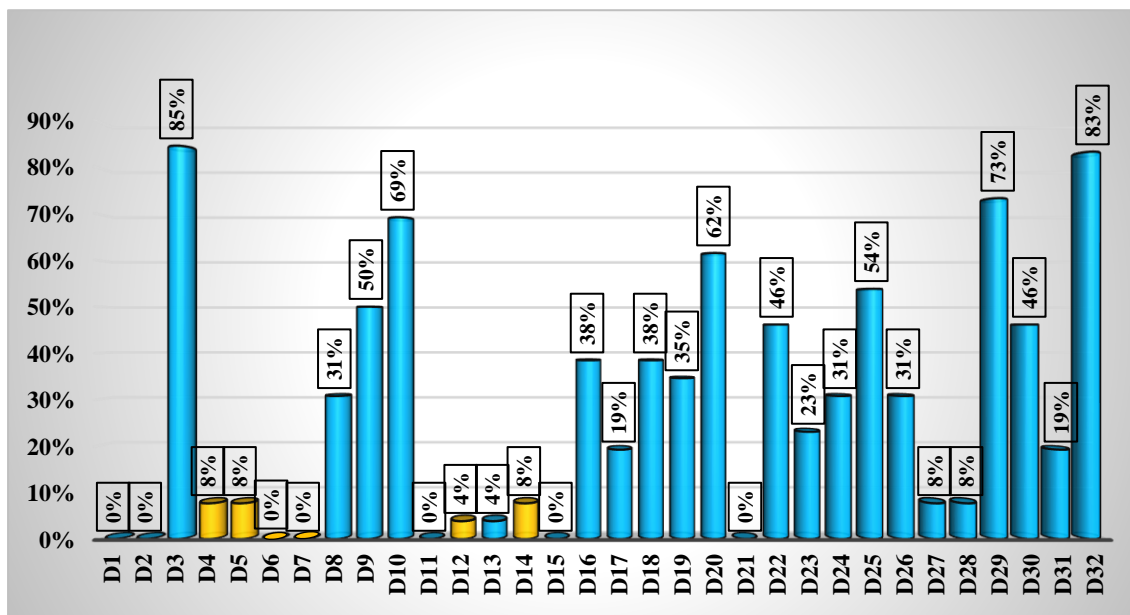

Zdroj: Vlastní zpracování.

¹⁴ Ve skutečnosti byl počet dětí zhruba o 5 vyšší. Po čase děti, které se zúčastnily pouze jednou a již nepřišly, nebyly zaznamenány do presenční listiny.

Graf 5 První polovina D1-D18 tvořila prvotní jádrovou skupinu a zbývající téměř polovina D19-D32 s mnohdy 0% docházkou buď neměla zájem, nebo o aktivitách nevěděla. Také v tomto grafu jsou dívky odlišeny, a to žlutou barvou, a jejich aktivita se i v takto malém zastoupení přibližuje 50 % a D4 je dokonce 3. nejúspěšnější v docházce, tj. 12 účastí z 19 akcí.

Graf 6 Procentuální účast všech zapojených dětí ve 2. polovině zkoumaného období od 3. 4. do 31. 10. 2019

Zdroj: Vlastní zpracování.

Graf 6 ukazuje, že přelom března a dubna zaznamenal úpadek těch, kteří byli počáteční jádrovou skupinou, jež tvořily holky i kluci. Jádrová skupina se za pochodu, aniž by došlo ke zrušení aktivity, přeměnila. To je možné vidět zejména u tahounů D1, D8 a především D4 – D7, jimiž byly dívky, které bohužel ztratily zájem. Přetrval však zájem například u D3, které navštěvuje volnočasovou aktivitu pravidelně a nejdéle, což přetrvává i mimo zkoumané období. O tom vypovídá 85% účast v tomto období, a byť pouze 21% účast v období předchozím, dosáhlo svojí pravidelností téměř 60 % za celý rok. To je v přepočtu 26 účastí z výše zmíněných 45 akcí.

5.3 Volnočasová aktivita z pohledu dětí

Tato kapitola pojednává o přínosu fotbalu pro děti, které na aktivitách přímo participují, a je provedena interpretace dat s ohledem na výzkumné otázky. Pro přehlednost byla vytvořena následující tabulka 1 *Děti: přehled kategorií a kódů*. Na ni pak navazuje interpretace první kategorie *smysluplné trávení volného času*.

Tabulka 1 Děti: přehled kategorií a kódů

Kategorie	Kódy	
Děti	Smysluplné trávení volného času	Zábava Rozvoj tělesných a fotbalových dovedností
	Zkompetentňování – učení se novým věcem	Týmová spolupráce a komunikace Reflexe a ponaučení do příště Řešení konfliktů Čestnost a slušné chování
	Fotbal3 a jeho specifika	Pravidla usnadňující hru Vy jste rozhodčí Pozápasová diskuse, aneb povídání o tom, jestli se hrálo férově
	Negativní aspekty volnočasové aktivity	Pasivní přístup účastníků

Zdroj: Vlastní zpracování.

5.3.1 Smysluplné trávení volného času

První kategorie *smysluplné trávení volného času* se dá považovat za cíl a smysl každého realizovaného programu pro všechny cílové skupiny. Tato kategorie obsahuje 2 kódy: zábava a rozvoj tělesných a fotbalových dovedností.

5.3.1.1 Zábava

Jednou ze stěžejních funkcí volného času, potažmo volnočasových aktivit je zábava. Volnočasové aktivity nabízejí konstruktivní způsob, jak zábavu zažít. Také pro účastníky je pocit zažité zábavy zjevně nejdůležitějším prvkem a rovněž důvodem, pro který se rozhodnou fotbalových tréninků a turnajů zúčastnit. U všech dětí se jednalo o vůbec první asociaci spojenou s fotbalem a s otázkou, proč se do volnočasové aktivity zapojují. „*Proč chodíš na tuhle volnočasovku?*“

Petr: „*Protože mě to baví, a že tam chodím pro zábavu. Já se vždycky úplně těším.*“

Zdeněk: „*Líbí se mi, jak hrajeme hry, děláme rozcvičku, děláme aktivity a prostě hrajem fotbal.*“

5.3.1.2 Rozvoj tělesných a fotbalových dovedností

Fotbalové dovednosti se podle výpovědí učí všichni. Někteří také blíže specifikovali, o jaké dovednosti jde a v jakých se podle nich zlepšili.

Dalibor: *„Jo, určitě se naučím hrát dobře, líp a naučím se pravidla fotbalu.“*

Kryštof: *„Naučil jsem se chytat, zlepšil jsem se ve střelení, nový kličky, obehřávat nebo třeba běhat za balonem (...). Vymýšlíme strategii a taktiku, kdo si kam stoupne.“*

5.3.2 Zkompetentňování – učení se novým věcem

V této kategorii byly identifikovány jako přínos některé dovednosti, které vyplynuly z výpovědí dětí. Jsou to kódy týmová spolupráce a komunikace; reflexe a ponaučení do příště; řešení konfliktů; čestnost a slušné chování. Všechny tyto kódy zároveň vycházejí ze samotné podstaty Fotbalu pro rozvoj.

5.3.2.1 Týmová spolupráce a komunikace

Sportovní aktivity učí děti spolupráci a komunikaci. Schopnost pracovat jako tým je nedílnou součástí všech kolektivních sportů, i fotbalu. Při sportu děti používají specifický jazyk, pomocí něhož dochází k předání nezbytných informací mezi hráči. Ve fotbale³ se učí taktéž komunikovat s protivníkem. Zároveň se učí respektovat názory ostatních. Právě tyto dvě dovednosti rezonovaly u dětí jako ty, které se na fotbale učí vedle fotbalových dovedností. V případě spolupráce se shodli až na jednoho všichni a u komunikace čtyři ze sedmi.

Kryštof: *„Učíme se spolupracovat, že si nahráváme, řekneme si, kdo kde bude stát.“*

Kryštof si uvědomuje, že nejde jen o fotbal jako takový, ale že má díky němu příležitost zapracovat i na těchto dvou dovednostech. Explicitně hovoří o tom, že se mu nelíbí, ačkoliv je to možné očekávat, že děti chtějí hrát jen fotbal bez přidružených aktivit, které by v nich rozvíjely jak fotbalové, tak i tyto (měkké) dovednosti, bez nichž se ve fotbale a mimo něj jedinec neobejde.

Kryštof: *„Ještě se mi nelíbí, že třeba, že... sem některý děti jako třeba Ludvík, Štefan a tak, jo, chodí hrát hlavně ten fotbal. Že dáme tu rozcvičku, to je dobrý, ale pak chtějí hrát hned jenom ten fotbal, fotbal. Já si myslím, že kdybysme dělali obehřávky a*

zpracování, tak se všichnilepší. Já nechci hrát jen fotbal, já jsem tu proto, abysme aj spolupracovali a naučili se komunikovat mezi sebou a povídali si.“

Kamil: *„Baví mě to s ostatníma. Jsme tým, hrajem spolu, nahráváme si a nesólujem.“*

Rudolf: *„Naučím se nové aktivity, které pak třeba někomu vysvětlím. Hrajeme a přihráváme si.“*

Tím, že je fotbal podmíněn předzápasovou a pozápasovou diskusí, jsou děti vedeny ke komunikaci s druhým týmem tak, aby vyjádřily, co se jim na zápase líbilo a nelíbilo mírnou cestou.

Petr: *„A když skončí zápas, tak si sednem do kroužku a říkáme si, jak se nám hrálo, jak se jim hrálo (...). Naučím se třeba spolupracovat, že si nahráváme a komunikujem spolu.“*

5.3.2.2 Reflexe a ponaučení do příště

Děti si uvědomují, že zápas proti starším a zkušenějším je náročný, přesto se snaží hrát naplno a hru si užít, i když zrovna nevyhrají. Učí se prohrávat a cenné zkušenosti zužitkovat v jiných zápasech.

Kryštof: *„My jsme tam jakože nejmladší a musíme se snažit. Zahrajeme si, i když budeme poslední, protože tam jsou starší, dospělí. A ne že to musíme vyhrát, ale zahrajem si, získáme zkušenosti.“*

Kamil: *„Hrajem s ostatníma týmama z Olomouce a tak. A jsou starší a fejs lepší jak my. Ale my se nebojíme. Se od nich můžem aspoň něco naučit.“*

Uvědomit si vlastní činy a jednání pomáhá jedinci sebereflexe, která by se měla projevit také v pozápasových diskusích při udělování férových bodů.

Petr: *„Když jsme si přihrávali a nefaulovali, tak jsme si ten bod třeba dali. Třeba když si nebudem přihrávat, tak si nebudem dávat body. Nedostanem ho.“*

5.3.2.3 Řešení konfliktů

Učení se této schopnosti vyzdvihl v rozhovoru Kryštof. Ačkoliv se jedná pouze o jedno unikátní zastoupení, je dobré zmínit, že učít se řešit konflikty nebo se jim i vyhnout přisoudil fotbalu, kterého se zúčastňují ve volnočasové aktivitě.

Kryštof: *„Snažím se vyhýbat konfliktu. Třeba Pepa, když přišel na hřiště, tak on je takovej, že ho třeba jen nechtěně kopneš, omluvíš se a on hned startuje a chce se bít. Tak když podruhé přišel a já si tam kopal, tak jsem si vzal míč a šel jsem raději domů.“*

Tazatel: *„A to, co jsi teď popsal, je to nějak spojený s fotbalem, kterej děláme my?“*

Kryštof: *„Tak tam se učíme si všechno vyříkat a vyhýbat se bitkám a komunikovat a já jsem právě nechtěl bít a radši jsem odešel.“*

5.3.2.4 Čestnost a slušné chování

Užívání sprostých slov je mnohdy častým jevem v prostředí, v němž děti žijí. Čtyři děti zmínily, že se jim nelíbí, jak někteří na turnaji nebo na tréninku mluví sprostě. S nastaveným pravidlem 10 dřepů za sprosté slovo se sžily a uvědomují si, že než aby dělaly dřepy, to raději nebudou mluvit sprostě.

Dalibor: *„Líbí se mi, že musíme dělat dřepy, když řeknem sprostý slovo, protože děcka občas mluví sprostě.“*

Kryštof: *„Je to dobrý, protože než aby někdo mluvil sprostě a dělal furt dřepy, to radši přestane říkat, aby je nemusel dělat.“*

Petr dokonce navrhuje, aby se z 10 dřepů stalo 20.

Petr: *„Chtěl bych změnit, aby se místo 10 dělalo 20 dřepů za sprostý slova, aspoň nikdo nebude mluvit tolik sprostě.“*

V životě i ve hře se od hráčů očekává čestnost nebo také férové jednání. V rámci férovosti se předpokládá respekt k soupeři, ohleduplnost, žádné slovní či fyzické napadání. Své chování musí korigovat každý hráč sám, a to může být pro děti náročné. Z výpovědí dětí vyplývá, že férovost pro ně není v tomto fotbale cizím pojmem. Férovost si nejčastěji spojují s čistou hrou, kdy se snaží druhého nefaulovat, a pokud k takové situaci dojde, tak se druhému omluvit.

Kryštof: *„Na tom klasickém fotbale se dělaj víc fauly. A my se snažíme, abychom hráli férově.“*

Kamil: *„Férový? Že se přiznám, když udělám faul, že zvednu ruku a omluvím se.“*

Zdeněk: *„Domlouváme si pravidla, že se má hrát férově, tě kopne do hlavy někdo a by se ani neomluvil.“*

Dá se říci, že Petr rozumí tomu, kdy by se zachoval férově a na základě svého jednání by obdržel férový bod za dodržení pravidel, a kdy by jej naopak druhému nebo sobě neudělil, protože nehrál čestně.

Petr: *„Dáváme sami sobě, říkáme, jestli jsme hráli čistě anebo se i omluvili. Když jsme si přihrávali a nefaulovali, tak jsme si ten bod třeba dali (...). A oni nám řekli, že jsme jim nedali bod, že to od nás nebylo férový, ale to proto, že si vymýšleli. Že prej jsme je faulovali, že jsme jim nepodali ruku. Tak jsme jim ten bod nedali. A oni nám to chtěli oplatit a taky nám ho nedat.“*

5.3.3 Fotbal3 a jeho specifika

Jedna z otázek se také zabývala vnímáním fotbalu3 a jeho specifiky a na základě této kategorie byly vytvořeny 3 kódy vztahující se fotbalu3: pravidla usnadňující hru, vy jste rozhodčí a pozápasová diskuse, aneb povídání o tom, jestli se hrálo férově.

5.3.3.1 Pravidla usnadňující hru

Dětem byla položena otázka, zda dokáží popsat rozdíl mezi klasickým (tradičním fotbalem) a fotbalu3. Ačkoliv nikdo z dětí neoznačil první část, v níž se nastavují pravidla, za předzápasovou, je to pro ně něco jiného. Jako hlavní rozdíl totiž všichni vnímají společné nastavování vlastních pravidel před každým zápasem s týmem, se kterým se právě chystají hrát.

Lukáš: *„Že si říkáme před zápasem pravidla, pak jdeme hrát a pak se shrnou body a jak jsme dodržovali pravidla.“*

Rudolf: *„No, na začátku si nastavujem to, no, pravidla, a to v tom normálním fotbale tak není.“*

Čtyři děti pak explicitně vyjádřily, co jim nastavení pravidel přináší, přičemž nikdo z dotazovaných se vůči nastavování pravidel neohradil. Příležitost prosadit si ve společné diskusi pravidla, se kterými souhlasí i druhý tým a jsou následně aplikována ve hře, usnadňují podle výpovědí dětem hru. Obzvlášť tehdy, stojí-li před nimi výrazně silnější tým složený z adolescentů. Kamilovi a Kryštofovi nastavení pravidel dává možnost dorovnat síly vůči starším.

Kamil: *„Domlouváme si pravidla, jakože rohy, auty (...) je to dobrý, hlavně třeba když hrajou velcí kluci proti malým (...), oni jsou fejs silní a my nikdy nevyhrajem, ale aspoň si nastavujem pravidla s něma, že nás může hrát víc ve hřišti, tak hrajeme třeba všeci 8 na 5 a jim to nevadí nebo že nebudou dávat rany.“*

Současně poukazuje na zkušenost z dřívější doby, kdy v důsledku porušení nastaveného pravidla došlo k úrazu:

„Jednou v tělocvičně, jsme měli trénink a jeden kluk střelil velkou ranu a zlomil druhému ruku. A my jsme si to přitom řekli, že se rany nesmí, protože se to odráželo různě od zdi. Pak nemohl hrát 5 týdnů nebo kolik.“

Kryštof a Dalibor poukazují na to, že by zápas bez možnosti nastavit si pravidla byl podle nich více dravý a kontaktní a nikdo by nevěděl, jak se má hrát. Kryštof zároveň vyzdvihuje metodiku fotbal3.

Kryštof: *„Mně se víc líbí F3, protože kdybychom si ty pravidla nenastavovali, tak by tam byly třeba bitky, dávali by víc rany a celkově by víc faulovali a my menší bysme si moc nezahráli.“*

Dalibor: *„Líbí se mi, jak se nastavujou ty pravidla (...), tak aspoň není ta hra tak agresivní.“*

5.3.3.2 Vy jste rozhodčí

Téměř pro všechny je těžce uchopitelná role mediátora. Děti mediátora v zápase označují za rozhodčího. Nepřehledným se pro ně stává též F3 zápas, v němž figuruje některá, pro hráče známá osoba, která právě zastává roli mediátora. Zdeněk, Kamil, Petr a Lukáš jsou spíše zmatení z role mediátora a absence rozhodčího na hřišti. Na otázku, *„Kdo o tom všem při zápase rozhoduje?“* odpovídají například Zdeněk a Petr jakožto hráči s nejdelsí účastí následovně:

Zdeněk: *„My si to řeknem mezi sebou a pak to řeknem tomu rozhodčímu (...). My nemáme rozhodčí? Máme ne? Já už nevím.“*

Petr: *„A víte, co je ještě blbý? Že tam není rozhodčí.“*

Tazatel: *„A kdo o tom tedy rozhoduje?“*

Petr: *„No vy a Šuf.“*

Druhý to chápal obdobně.

Tazatel: „*A kdo o tom všem rozhoduje?*“

Kamil: „*No vy ne?*“

Tazatel: „*No my právě že ne.*“

Kamil: „*Aha tak my...*“

Dalibor je na pochybách a přiklání se spíše ke klasickému obrazu fotbalu. Podle něj fotbal, v němž není přítomen rozhodčí, není fotbal. Na druhou stranu si je vědom toho, že může rozhodovat sám.

Dalibor: „*No, nemáme rozhodčí, ale to pak není fotbal, když tam není.*

Ale můžem si to aspoň rozhodnout sami.“

Rudolf s Kryštofem dokázali popsat funkci mediátora a uvědomují si, na kom stojí proces rozhodování v zápase.

Rudolf: „*Není tam rozhodčí, a když se stane faul, tak se zvedne ruka a rozhodneme si sami. Oni nerozhodují za nás, měří čas a zapisují body.*“

Kryštof v tom navíc vidí tu výhodu, že rozhodčí neběhá ve hřišti a člověk si jej nesplete se svým hráčem:

„Na tom našem zápase není rozhodčí, jako v klasickém zápase (...). A v tom našem zápase si rozhodujem sami. Bez rozhodčího je to lepší, že za náma nechodí a nestojí mezi náma, že si ho třeba nespletem.

5.3.3.3 Pozápasová diskuse aneb povídání o tom, jestli se hrálo férově

Také v této fázi více než polovina dětí ví, co následuje po skončení zápasu. Děti dokáží popsat, co je obsahem pozápasové diskuse. Tedy to, že se týmy znovu setkají, společně si povídají a udělují si férové body. Pouze tři dotázaní dokázali blíže specifikovat, za co se férové body udělují.

Dalibor: „*A dáváme si férový body, ale už nevím za co.*“

Kamil: „*Po zápase si povídáme a dáváme si ty... férový body. A jestli někdo hrál fér a jestli jsme dodrželi pravidla a pak sami sobě dáme bod a jim dáme bod. Férový znamená, že se přiznám, když udělám faul, že se omluvím.*“

Petr: „*A když skončí zápas, tak si sednem do kroužku a říkáme si, jak se nám hrálo a jak se jim hrálo. Body dáváme sobě, říkáme, jestli jsme hráli čistě nebo se třeba omluvili. Když jsme si přihrávali a hráli jako tým a nefaulovali, tak jsme si ten bod dali. A třeba když si přihrávat nebudem, tak si ho nedáme.*“ Udělování férových bodů doplňuje o svou zkušenost a pokračuje popisem situace, kdy podle něj při udělování bodů nebyl druhý tým čestný, a proto se rozhodli jim za toto počínání bod nedát. „*A oni nám řekli, že jsme jim nedali bod, že to od nás nebylo férový, ale to proto, že si vymýšleli. Že prej jsme je faulovali, že jsme jim nepodali ruku. Tak jsme jim ten bod nedali. A oni nám to chtěli oplatit a taky nám ho nedat.*“

5.3.4 Negativní aspekty volnočasové aktivity

Vedle přínosů, jež byly popsány výše, z výpovědí dětí vyplynuly také některé negativní aspekty, které sice nebyly zjišťovány, ale je dobré je zmínit. Na základě opakujících se kódů a výpovědí dětí byla zahrnuta 1 kategorie jako negativní aspekt fotbalu. Tou je především pasivní přístup účastníků, v jehož důsledku dochází například k narušování týmové soudržnosti.

5.3.4.1 Pasivní přístup účastníků

Demotivace a pasivní přístup způsobují, že se někteří do cvičení a aktivit řádně nezapojují, což se dětem nelíbí. Narušuje to skupinovou dynamiku a dobrou atmosféru, poněvadž se leckdy nechají strhnout i ostatní. Situaci vysvětluje například Kryštof, který si všímá, že na fotbal navíc chodí i jedinci konfliktní povahy.

Kryštof: „*Nelíbí se mi, když tam chodí děti, které jsou agresivní, neposlouchají a vyvolávají konflikty, nepouštěl bych je tam proto (...), anebo že tam přijdou, leží tam a nedělají nic, ostatním se pak taky nechce, dělají blbosti, netrénují a neposlouchají.*“

Podobně vidí situaci i Petr s Rudolfem, kteří taktéž neakceptují pasivní přístup. Tím, že je aktivita otevřena všem, jsou přijímáni nejen noví, ale i staronoví zájemci, byť projeví zájem jen jednorázově. To poté narušuje podle výpovědí dětí týmovou soudržnost.

Petr: „*Hraje se mi špatně, když tam přijdou děcka, který tam dlouho nebyly, oni to tam narušují, dávají rany a neposlouchají.*“

5.4 Volnočasová aktivita z pohledu rodičů

Jak bylo popsáno v samotném úvodu této práce, do výzkumného souboru byli zahrnuti též rodiče, od nichž bylo záměrem zjistit, jak oni vnímají účast ve fotbale s akcentem zejména na potenciální přínos pro jejich děti. Pro přehlednost kódů byla vytvořena tabulka 2 *Rodiče: přehled kategorií a kódů*, kterou je možné vidět níže.

Tabulka 2 Rodiče: přehled kategorií a kódů

Kategorie	Kódy
Rodiče	Nastavení volnočasové aktivity
	Odpovědná osoba
	Informovanost
	Finanční příspěvek
	Přihláška jako cesta k odpovědnosti
	Poznání nového prostředí mimo sociálně vyloučenou lokalitu
	Rozvoj fotbalových dovedností
	Rozvoj tělesných schopností a budování zdraví
	Pryč z ulic, od telefonů a playstationů k zábavě
	Samostatnost
	Čestnost a slušné chování
	Řešení konfliktů asertivní cestou
	Komunikace
	Budování pravidelného režimu

Zdroj Vlastní zpracování.

5.4.1 Nastavení volnočasové aktivity

Pro bezproblémové a systematické fungování aktivit je nezbytné nastavení volnočasových aktivit tak, aby co nejvíce odrážely potřeby rodičů a dětí. Na základě identifikovaných kódů je možné pružně reagovat na požadavky tak, aby bylo vyhověno všem stranám. Zde bylo identifikováno celkem 5 kódů: odpovědná osoba, informovanost, finanční příspěvek, přihláška jako cesta k odpovědnosti a poznání nového prostředí mimo sociální vyloučenou lokalitu.

5.4.1.1 Odpovědná osoba

Klíčovým faktorem pro to, aby se děti mohly účastnit organizované volnočasové aktivity, která se uskutečňuje mimo sociálně vyloučenou lokalitu, a v případě turnaje i mimo město, je dohled dospělé osoby. Přestože se rodiče o své dítě bojí (že vznikne konflikt mezi dětmi nebo častěji, že se stane úraz), svěřují své dítě do rukou prakticky cizí osoby. To vypovídá i o důvěře mezi pracovníkem a rodičem a koneckonců i dítětem, díky níž rodič dokáže své strachy zmírnit. Pro všechny rodiče je tudíž důležitý doprovod osoby, kterou znají. Z otázky, zda se z jakéhokoliv důvodu bojí poslat své dítě na trénink nebo turnaj, tak vyplynulo následující:

R4: *„Občas se bojím, aby se mu něco nestalo. Hlavně když jedou pryč, tam prej hrajou i starší kluci, tak aby mu něco neudělali. Ale tak vy jste tam s nimi a nemusím se tolik bát. Zatím jsem neslyšela, že by se tam někdo pobil.“*

R2: *„Trochu se bojím, protože je výbušnej, ale učí je to řešit konflikty mírnou cestou a vím, že tam jste vy. Není to pro mě problém, já jsem ráda, že syn pozná nové město třeba Olomoc, iný lidi. Prostě vím, že jste tam s ním a voláme si.“*

Jeden z rodičů svůj strach porovnal i se situací, jež se stala před koncem roku 2019 v Ostravě. Přesto je pro něj významné uspokojení potřeb dítěte.

R5: *„Jo, tak někdy se může stát nějaký úraz nebo ho někdo nakopne, to se může stát všude. Nejsem spokojenej, on je spokojenej, jakože jezdíte tak daleko někde do Olomouce a já nevím, co se s ním děje. A pokud u toho nejsem já, tak je to špatný. Sice tam jste s ním a jsme na telefonu, ale nemám přehled, co se kde děje. Jako líbí se mi to, ale mám strach. Nejenom jemu, všem se může něco stát. Však víte, co se stalo v Porubě, že tam přišel ten blázen do čekárny a začal střílet. Důležitý je, ať jste na telefonu, kdyby se něco stalo, ať víme. Když budeme chtít vědět, jak to vypadá, zavoláme. Vy řeknete je to v pohodě a je to dobrý.“*

5.4.1.2 Informovanost

Sdělování informací o tom, kam jejich děti jedou a kdy se vrátí, je pro rodiče stejně důležité jako odpovědná osoba. Podle výpovědi rodičů jsou se zvolenými formami

informování spokojeni a způsob by neměnili. Přesto si jeden rodič přeje, aby jej odpovědná osoba při vyzvednutí jeho dítěte informovala. Rodič poukazuje na jednu špatnou zkušenost v rámci volnočasové aktivity a říká:

R6: „*No, chtěla bych to tak, že vždycky, když se bude na ten turnaj nebo na ten fotbal někde, tak bych chtěla lepší, aby ten člověk přišel za mnou a řekl, a ne vzkázat od Marka (jméno pozměněno autorkou práce). On si může aj vymýšlet. Bude to do 4 a třeba si to prodlouží do 5 a on může se hodinu toulat (...). My se bojíme od té doby, jak šli na fotbal, jak nám řekl, že jde na fotbal, a to jste nebyli vy, a přitom tady pro něj přišel prej někdo úplně jinej. Tak jako stát se to může a naštěstí se nic nestalo.*“

5.4.1.3 Finanční příspěvek

Jedním z častých důvodů, proč se děti nezúčastňují organizovaných volnočasových aktivit, je jejich dosažitelnost, respektive nedosažitelnost a finanční náročnost. Volnočasová aktivita je nyní bezplatná. Odpověď na otázku, zda by rodiče byli ochotni přispět malou částkou na chod volnočasové aktivity, byla překvapivě kladná, ačkoliv rodiče zjišťovali výši příspěvku a důvody přispívání. Pěti ze šesti rodičů by finanční příspěvek nevadil. Jeden z rodičů by si na základě toho přál, aby aktivit bylo více.

R1: „*Tak přispívat by se mohlo (...), třeba stovkou, to zas není tolik. A třeba by ty děti mohly více někam chodit nebo by jako ten fotbal mohl bývat pro ně dýl.*“

Jiný se zamýšlí nad důvody příspěvků a taktéž nad jeho využitím a výší:

R6: „*Proč by se mělo přispívat na tu aktivitu? No, tam by musel být nějaký důvod pro to, proč bysme měli přispívat, my bysme mohli tak, nevím, maximálně 30 korun dát. Ale kdyby takhle dal každý, tak by se vám to nahromadilo a pak by se z toho třeba něco zaplatilo.*“ Na základě této otázky přichází s návrhem na vytvoření finančního fondu, z něhož by se mohlo platit jídlo a pití, když se jde na trénink nebo turnaj: „*A to si myslím, že by to bylo aj dobrý, kdyby se dalo 30 korun, bylo by jich třeba 6, to už je 180 korun a můžou si z toho pak koupit nějaký to pití nebo jídlo. Máte udělat nějaký takový jak fond, že každý dítě ať si donese po 20 korunách jednou za 2 měsíce nebo za*

3, a když chtějí pít, tak z toho fondu si může koupit to pití nebo svačinku, když jede na ten turnaj.“

R2: *„Kdyby se přispívalo, tak každý by měl aspoň na to pití. Můj syn má, ale ostatní prej ani nemívají. No a tak když teď třeba nemám na to pití, tak vím, že vám jsem dala peníze a vy mu to koupíte nebo třeba autobus mu z toho zaplatíte.“*

Podle mnohých by zároveň finanční spoluúčast mohla zapříčinit snížení počtu dětí, a to z toho důvodu, že si to rodiče nemohou dovolit ze socio-ekonomických důvodů. Jeden z rodičů takové obavy v souvislosti s nízkým příjmem a vícero členy v rodině vyslovil, a proto vítá službu zdarma.

R3: *„Víte, většinou na to lidi nemají, že. Když žijete z dávek..., a proto tady jsou ty organizace jako třeba Člověk v tísni, který připraví aktivity, a když je zájem, děti chodí. Já bych si to třeba nemohla dovolit, když mám 7 dětí a chtěly by chodit třeba 4, bych na to neměla.“*

Všech 6 rodičů se ale zároveň shoduje na tom, že by se utvořil stabilnější tým a chodili by opravdu jen ti, kteří mají zájem a chodí pravidelně.

R5: *„No, to by pomohlo. Že by si rodiče uvědomili, jestli jejich děcka chtějí chodit. Chtěl jsem tam chodit, my jsme ti to zaplatili, tak budeš poslouchat. Pak by záleželo, kolik by to bylo. Kdybyste jim řekla, že je to třeba pětistovka, tak by se hned ukázalo, jestli rodiče chtějí, aby jejich dítě něco dělalo a chodilo pravidelně. A chodili by jen ti, co chtějí, takže když by na to rodič neměl nebo by nechtěl platit, tak by vám zbyla třeba jen dvě děcka.“*

5.4.1.4 Přihláška jako cesta k odpovědnosti

Současně jako jiný podpůrný nástroj k zajištění volnočasové aktivity jako závazku, navrhuje jeden z rodičů podepsání smlouvy (přihlášky) mezi dítětem a službou, kterou by případně podepsal i rodič, aby ji brali odpovědně.

R6: *„Tak já si myslím jako, že by tam měla být nějaká smlouva pro ty děti (..), aby to bylo trošku přísnější, že prostě to bude takhle, takhle, takhle, a ne že ty děti si řeknou, že dneska jdu a příště nejdu. Aby*

tam byla nějaká smlouva, aji třeba s náma rodičema (...) a aj ty rodiče byste měli upozorňovat, aby věděli, že je to závazek.“

Jednomu rodiči se nelíbí přístup „otevřeno všem,“ protože poté jsou do týmu přibíráni další a další lidé a skupina se stále mění.

R5: *„Vy musíte mít tým stabilní a ten tým musí být už týmem a ne že projdete cestou a zeptáte se kohokoliv, jestli chceš, tak pojd' s náma. Pojd' s námi, pojd' s námi a přitom nejsou v tom týmu.“*

5.4.1.5 Poznání nového prostředí mimo sociálně vyloučenou lokalitu

Jedním z pozitivních aspektů sportovních aktivit je to, že se děti díky účasti na akcích (nejen těch sportovních) dostávají do kontaktu se společenským prostředím, opouští tedy prostředí sociálně vyloučené lokality a získávají nové kontakty a zkušenosti. Všichni rodiče podporují tuto myšlenku poznat nové prostředí, kromě výše popsaného strachu, že se dítěti může něco stát. Rodiče v tom jednoduše vidí příležitost poznat něco nového.

R4: *„Dobré, jede někam jinam do města, kde se potká i s jinýma.“*

Jeden z rodičů ani nechce, aby jeho dítě trávilo čas na Kojetínské, přestože je zde k dispozici hřiště. Podle něj je toto prostředí nevyhovující zejména po stránce morální:

R2: *„Je to dobře, souhlasím s tím, protože na Kojetínské není dobré prostředí (...). Já ho ani tady ven pořádně nepouštím, když vidím ty 5leté holčičky nebo ty kluky, jak se tady neustále perou nebo jak mluví v tak málo letech sprostě a já nechci, aby mi zkazili jedinýho syna. (...). Poznává rozhodně nové prostředí, iný město, vytvoří si nový kamarády.“*

Jiný rodič také vítá možnost dostat se jinam mimo prostředí SVL a současně podotýká, že aktivity v lokalitě by mohly narušit i jiné děti, zejména ty menší.

R3: *„Jim to prospívá, nemusí být tady na ulici a někam se dostanou (...). A kdyby to bylo tady, tak se vám tam budou plést další děcka, nebyly byste svoje družstvo. To vím, tady bydlím. Víam, jak to tady chodí, ty malý děcka by se vám tam pletly.“*

Protikladem je rodič, který naopak vyzdvihl existenci písčitého hřiště v lokalitě s tím, že díky němu je možné ušetřit za pronájem hřišť. Avšak nastavení aktivit respektuje, i když je v jeho hlase slyšet spíše váhavost.

R6: „Nevadí mi to, ste tam jako vy dospělí, jste tam vy, abyste na něho dávali pozor. Ale zas jako tady máte to hřiště, mohlo by to být i tady, že, nemuseli byste nic podnájímat nebo tak, to jsou další výdaje. Ale tak když to tak máte a nic se nestane, tak okej.“

5.4.2 Smysluplné trávení volného času

Smysluplné trávení volného času vnímají nějakým způsobem všichni rodiče. V této kategorii jsou pak popsány celkem 3 kódy, které se shodují s výpověďmi dětí a které zní: rozvoj fotbalových dovedností, rozvoj tělesných schopností a budování zdraví a pryč z ulic, od telefonů a playstationů k zábavě.

5.4.2.1 Rozvoj fotbalových dovedností

Všichni rodiče se přirozeně shodli na tom, že se děti rozvíjejí v tom, k čemu volnočasová aktivita má směřovat, což jsou fotbalové dovednosti včetně pochopení fotbalových pravidel.

R5: „Naučí se tam kličky, už mi i ukazoval nějaký. Naučí se pravidla fotbalu, to znamená, že z něj bude třeba dobrý hráč. A třeba se dostane do nějaké ligy.“

5.4.2.2 Rozvoj tělesných schopností a budování zdraví

Pravidelný pohyb či pravidelná účast na sportovních aktivitách přispívají ke zdravému životnímu stylu a jsou prevencí různých civilizačních chorob, jako je například obezita. Vhodným cvičením se také odstraní psychické napětí. Aktivní pohyb je přínosný pro celkové zdraví a fyzickou kondici. Všechny odpovědi vyzdvihují přínos sportovní volnočasové aktivity pro zdraví dětí. Jeden rodič si všímá dokonce pozitivního efektu na duševní zdraví svého dítěte a výstižněji popisuje situaci následovně.

R2: „Takhle vím, že mu to pomůže jak psychicky, tak fyzicky. Vlastně psychicky, že je v kolektivu mezi děčkama. Fyzicky vlastně tím, že má trošičku nadváhu, aby měl prostě náhou tu aktivitu, běhá, hraje ten fotbal, hýbe se prostě (...). Když přijde z toho tréninku nebo turnaje, tak mně tím pomáháte, že přijde takovej vyklidněnej, vycítím z něho únavu, protože on je trošku hyperaktivní a je takovej poslušnější, víte, on je občas takovej výbušnej, tak mu pak řeknu, ať něco nedělá a on přestane, nají se, vykoupe se a jde lehnout.“

5.4.2.3 Pryč z ulic, od telefonů a playstationů za zábavou

Rodiče se hlavně shodují v tom, že jejich děti netráví čas na ulici neorganizovaně a tzv. se jen na ulici nepoflakují anebo netráví příliš času u hraní videoher. Namísto toho dělají něco pravidelně, jdou za konstruktivní zábavou a rodiče v tom vidí větší smysl.

R6: *„Joo, tak má to smysl, než aby přišli ze školy a flákali se tady někde na ulici, to ať jde radši na ten fotbal, prostě nefláká se tady na ulici (...). A my poznali, že ho to jako hodně baví, Že si to vzal jako k srdci, že radši půjde na ten fotbal, než aby se toulal tady venku s klukama. Tak si myslím, že ho to moc baví.“*

R5: *„Tak určitě je dobré, že sportuje, protože je jinak pořád doma. Pobaví se (...). Jsem mu koupil playstationy a dal jsem mu tam GTA a nějak moc se do toho zažral a hraje od rána do večera. Takže ho pošleme.“*

R4: *„Fláká se často a nedělá nic nebo hraje na televizi nebo na mobilu (...). Aspoň něco dělá, tak jsem ráda, že aspoň na ten fotbal občas zajdou a nepobíhají jen tady a nepoflakují se venku na ulici.“*

R2: *„Tak myslím si, že to je dobře, stejně by byl doma, díval by se na TV, nebo by hrál ty playstationy.“*

R3: *„Jo má to smysl, mají nějakou zábavu, nelítají tady po venku a na ulici.“*

5.4.3 Více než jen fotbalové dovednosti

Stejně jako děti, tak i rodiče identifikovali některé další dovednosti nad rámec fotbalových. V této kategorii bylo označeno celkem 5 kódů: samostatnost, čestnost a slušné chování, řešení konfliktů asertivní cestou, komunikace a budování pravidelného režimu.

5.4.3.1 Samostatnost

Z výpovědí rodičů vyšlo najevo, že se děti učí být samostatné. Samostatnost nepřisuzovali fotbalu jako takovému jako spíše přidruženým aktivitám, které se k volnočasové aktivitě pojí. Rodiče tedy přisuzují samostatnost, kterou se děti učí, zejména k cestování, nákupu lístků, ale podle jednoho rodiče také tomu, že se dítě učí být někde v novém prostředí bez rodiče.

R4: „*Jede tím dopravním prostředkem, tak se učí třeba koupit lístek.*“

R1: „*Jako je to dobrý takový, že zas děcka se dostanou mimo domov, a že jsou bez rodičů i jako. Nebo i jídlo a pití, že si koupíjou sami.*“

R2: „*Naučí se jezdit dopravním prostředkem, třeba s tím vlakem nebo autobusem, naučí se nakupovat lístek. Na minulém tréninku říkal, že kupoval lístek za všechny.*“

5.4.3.2 Čestnost a slušné chování

Volnočasové aktivity mají potenciál rozvíjet hodnoty jako je fair-play a podněcují k dodržování společenských norem. Také zde se v rozhovorech objevily názory, které se shodly nad tím, že díky účasti ve volnočasové aktivitě se děti mohou naučit slušnému chování.

R6: „*Naučit se může třeba slušnému chování. Nebo když někoho kopne, tak se mu omluví. Jakože se naučí nějaké disciplíně a férovosti (...). Na turnaji, že má pozdravit, chovat se slušně.*“

R2: „*Vím, že si povídáte, vysvětľujete jim pravidla, že jim vysvětľujete, co smí a co nesmí. Učí se mít respekt ke druhým. Učí se jezdit aj tím dopravním prostředkem, že se nejí v autobuse, ví, že se neřve v něm.*“

Jeden rodič je přesto trochu skeptický vůči volnočasové aktivitě, domnívá se, že působení lektorů spíše nic nezmění. Neposlušnost dětí přisuzuje nedostatečné výchově dětí ze strany rodičů. Jeho dítě však chodí z fotbalu nadšené, takže mu účasti v něm nezabraňuje a předpokládá, že nějak mezi sebou dokáží spolupracovat.

R5: *Víte, já vám to řeknu tak, já ty děti znám, co s něma hrajete fotbal. Vy jste s nimi třeba na fotbale a oni se snažijou být hodní, aby si mohli zahrát, ale já je znám. Já je vidívám venku. Takže to nejsou moc hodný děti. Mluvíjou sprostě. Mají špatný výchovy.*

Tazatel: „*Takže se myslíte, že když opustí aktivitu, tak jsou někdo jinej?*“

R5: „*Jsou někdo jinej, ale když jste tam vy, tak se nebojím, tak dokážete trochu regulovat (..), tomu můžete pomoct. Když malej kluk sedmiletý řekne s prominutím buzzer****, dej mi ho do hu**, to není úplně dobrý. Ale zase jsou skupina, dokážou spolu hrát, hrajou*

fotbal. Tak jako souhlasím, aby hrál. Co vy s tím uděláte, vy s tím neuděláte nic.“

Tazatel: *„Tak, snažíme se o to, abychom jim něco do života předali. Jakmile mluví sprostě, tak dělají kliky nebo dřepy, neakceptujeme agresí, to všechno trestáme stopkou nebo vyhozením z týmu.“*

R5: *„Jo, ale od toho by tady měli být rodiče, aby jim dali tu výchovu.“*

5.4.3.3 Řešení konfliktů asertivní cestou

Objevil se také případ, kdy rodič vnímá za přínosné řešení konfliktů plynoucí například z fotbalu³, kde jsou děti vedeny k řešení situací a konfliktů mezi sebou v diskusích dialogem.

R2: *„Na konci, že si nějak zase povídáte o tom, jak se jim hrálo. Tak si aspoň vyříkají to špatný. Já jsem hrávala fotbal, za nás to rozhodl vždycky rozhodčí, ale tady se mi líbí, že jim dáváte tu možnost, aby si to sami vyřešili. V životě to za něj nikdo neudělá.“*

5.4.3.4 Komunikace

Díky sportu se děti naučí efektivně komunikovat v týmu, což jim může být ku prospěchu i mimo rámec sportovního odvětví. Ačkoliv komunikace jako přínos nebyla mezi rodiči příliš zmiňována, přesto ji jeden rodič označil za přínosnou. Díky ní se jedinec naučí vyjadřovat své potřeby, ale také řešit své problémy.

R2: *„Komunikace, říct si, když se mi něco nelíbí, tak se ozvat (..). A na konci, že si nějak zase povídáte o tom, jak se jim hrálo. Tak si aspoň vyříkají to špatný.“*

5.4.3.5 Budování pravidelného režimu

Smyslem organizovaných volnočasových aktivit je nabídnout dětem možnost pravidelné účasti na aktivitách, které si vybraly a které je baví. Téměř všichni rodiče vnímají pravidelnou docházku jako přínosnou, kdy si dle nich dítě vytváří režim.

R3: *„Jo, má to smysl, nelítají tady po venku a na ulici, ale vijou, že ve čtvrtek mají fotbal. Mají to jako režim, naučí se nějaké pravidelnosti, ví, že ve čtvrtek mají být tam a tam, je to jako povinnost.“*

R2: „*Má nějaká pravidla, si myslím, Vnímá to, že ve čtvrtek má fotbal v tolik a tolik, připravuje se na něj (...). Vytváří se mu režim a pravidelnost.*“

5.5 Volnočasová aktivita z pohledu obyvatel

K získání ucelenějšího pohledu na volnočasovou aktivitu v lokalitě Kojetínská, byli osloveni i obyvatelé, kteří ji sice nenavštěvují, ale předpokládá se, že nějaký názor si o ní utvářejí. Ze 45 oslovených odpovědělo 27 lidí. Anketa obsahovala 3 jednoduché otázky. Překvapivě všichni na první otázku: „*Víte o tom, že se zde realizuje fotbal jako volnočasová aktivita pro děti a mládež?*“ Odpověděli kladně, tedy ano.

Otázka 2. zjišťovala: „*Co si o tom myslíte?*“ Nad touto otázkou se obyvatelé podivovali, proč je zjišťován názor právě od nich, přičemž odkazovali na přímé aktéry, tj. na děti, které se aktivit zúčastňují. S tím také souvisí jedna kategorie odpovědí. Jednou pomyslnou skupinou obyvatel byli ti, kteří spíše nevěděli, co odpovědět, a odkazovali na ty, kterých se to týká. Sešly se dohromady 4 takové odpovědi, to je 15% zastoupení. Zde je příklad jednoho z dotazovaných:

Anon 1: „*Nevím, děcka musí vědět, zda je to baví a jestli chodí, tak je to asi baví, musíte se zeptat jich.*“

5.5.1 Prevence rizikového chování

Jiní obyvatelé aktivitu kvitovali. Nejčastěji se mezi odpověďmi obyvatel objevovaly názory, že děti *sportují, neflákají se, neničí prostranství okolo domu a v domě a něco nového se naučí*. Aktivita tímto směřuje k prevenci rizikového chování. Tento názor vyjádřilo celkem 16 lidí, což je 59 %.

Anon. 2: „*Je to dobré, že mají nějakou činnost, která je zabaví a neničí tady prostranství. Nebudou kouřit a fétovat.*“

Anon. 3: „*Taky jsme hrávali, je to dobře, že mají zájem a sportují. Něco dělají a neškrábou tady auta aspoň a nemají čas dělat bordel.*“

V souvislosti s tím vyslovili 2 obyvatelé také přání, aby se uspořádala nějaká společná sportovní akce, do níž by se mohli zapojit i ostatní a strávili by tak společně volný čas.

Anon. 4: „*Já su rád, taky jsem hrával. Aspoň se něco naučí a nedělají tady nepořádek. Nějakou sportovní akci by to tady chtělo, třeba turnaj, kde bysme hráli rodiče a děti.*“

Anon. 5: „*Je to super, aspoň se neflákají, tráví nějak čas. Někam se podívaj, když jedou na ten turnaj nebo tak. Taky bysme chtěli aji s děčkama třeba, když je to tu hřiště. Dřív jsme hrávali za Charitu. Jsme nafasovali míče, dresy a sítě a hrávali jsme.*“

5.5.2 Volnočasová aktivita jako zbytečná investice

Na druhé straně se ukázaly i jiné extrémy, jimiž obyvatelé dávali najevo své přesvědčení o zbytečném investování času. Negativní světlo však nebylo vrženo na samotnou aktivitu jako spíše na ty, kterým je nabízena. Celkem 7 obyvatel, což je 26 %, se domnívá, že dětem a mládeži chybí *trpělivost a motivace a raději dělají nepořádek v podobě ničení veřejného prostranství.*

Anon. 6: „*Aktivita jsou, ale musí se jim chtít. Raději dělají nedobré věci, než aby z nich něco bylo. Někdy chodí, někdy ne. Spíše se jim nechce. Jen problémy dělají. Stejně nebudou chodit, chvíli mají zájem, ale pak je to přestane bavit.*“

Anon. 7: „*Většinou nejsem doma, ale myslím, že to nemá smysl. Se pro něco nadchnou, ale dlouho jim to nevydrží, nechce se jim.*“

Anon. 8: „*Nemá to cenu, nejsou trpěliví. Pro něco se nadchnout a za chvíli je to přestane bavit a dělají radši bordel. Ničí fasády a kreslí na řnu.*“

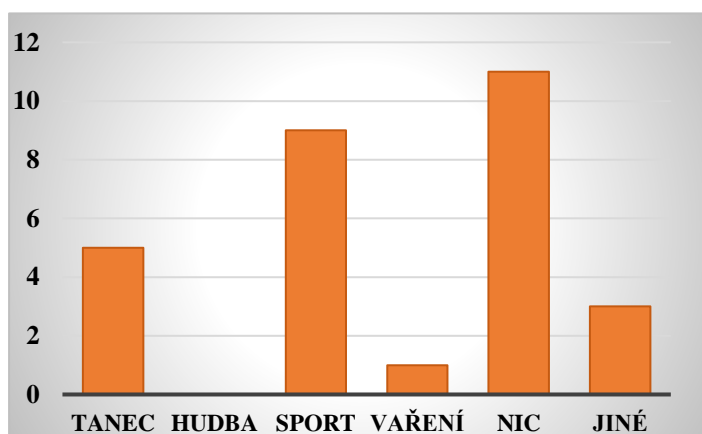
Objevil se i jeden velmi extrémní názor poukazující na neshody mezi dětmi v komunitě.

Anon. 9: „*Co si o tom myslím? Bylo by to dobrý, kdyby ta děčka nešikanovala moje dítě. Nikam kluka nepouštím, bojím se o něho. Ho ten fotbal bavil, chodíval tam rád. No, nechce říct, kdo mu to dělá.*“

Vedlejší a poslední (3.) otázka ankety zjišťovala, „*jaké jiné aktivity by obyvatelé chtěli, aby se u dětí podporovaly.*“ Ti, kteří vyjádřili svůj názor spíše negativně nebo případně odkazovali na přímé účastníky, odpověděli, že by **nic dalšího u dětí nepodporovali**. Těchto odpovědí se sešlo nejvíce – celkem 11. Ti, kteří aktivity naopak

podporují nebo v nich částečně vidí smysl, navrhli i jednu z dalších možností, jež by se u dětí a mládeže mohla podporovat. Nejvíce si vedl další **sport**. **Tanec** se objevoval jako aktivita pro dívky. V kategorii „jiné“ se objevily 3 stejné návrhy a narážely na **výstavbu dětského hřiště pro děti**, které se objevovalo jako jedno z řešených témat na komunitní schůzi (viz kapitola 4.3). Tyto informace znázorňuje **graf 7**.

Graf 7 Jaké jiné aktivity by mohly být podporovány

Zdroj: Vlastní zpracování.

5.6 Shrnutí výsledků výzkumu a diskuse

Tato případová studie se věnuje fotbalové volnočasové aktivitě realizované v sociálně vyloučené lokalitě v Přerově. V komunitní práci je v rámci metody komunitního vzdělávání s využitím prvků neformálního vzdělávání využíván kolektivní sport, fotbal, nejen jako prostředek pro zábavu, ale jako nástroj pro pozitivní rozvoj participantů. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak obyvatelé sociálně vyloučené lokality tuto volnočasovou aktivitu s využitím fotbalu vnímají, přičemž tato kapitola směřuje k zodpovězení výzkumné otázky a konfrontaci s dalšími výsledky z jiných studií.

Cílovou skupinu obecně tvořily především děti a mládež ve věku od 8 do 15 let, ačkoliv se do samotného výzkumu zapojily děti od 8 do 12 let. Podle grafu 2 (s. 56) je věk 11 a 12 let nejvíce zastoupenou věkovou skupinou, jež tvoří dohromady 15 dětí z 32 průběžně zapojených. Podle Říčana (2014, s. 156) převládá ve výše zmíněném věkovém rozpětí zájem o týmové rvavé sporty (fotbal, hokej), jelikož v nich dochází k vybití energie. Zároveň to hráče formuje v umění spolupracovat, dosahovat cíle (často výhry), ale zároveň se učí přijmout prohru.

Celkově lze říci, že na základě získaných odpovědí převládá pozitivní názor na realizaci fotbalu v komunitě. Vyplývá to z odpovědí od dětí, rodičů a více než poloviny

z celkově 27 dotázaných obyvatel, od nichž byly sesbírány odpovědi prostřednictvím ankety. Níže budou rozebrány nejzásadnější poznatky a budou zodpovězeny výzkumné otázky.

1. Nastavení volnočasové aktivity

První dílčí výzkumnou otázkou týkající se pouze rodičů bylo zjistit, jak vnímají nastavení fotbalové volnočasové aktivity (VČA), jejíž specifika byla širěji popsána v kapitole 5.1.4. Ve zkratce byla s rodiči více diskutována otevřenost volnočasové aktivity pro všechny, bezplatnost a dobrovolnost jako obecné nastavení aktivit vyplývajících z poskytovaných služeb a realizace VČA mimo sociálně vyloučenou lokalitu, přestože se v ní nachází písčité hřiště.

Respondenti, kteří v anketě tohoto výzkumu odpověděli, že v aktivitě nevidí příliš smysl, připisují svůj úsudek nízké motivaci, trpělivosti a zájmu dětí o jiné činnosti. Nízká motivace a nezájem navštěvovat volnočasové aktivity dlouhodobě jsou jedním ze specifík zmíněných v kapitole 2.1.2 na základě *Manuálu volnočasových aktivit* Romspida. Podle něj převládá zájem hlavně o jednorázové a bezplatné aktivity (Romspido, 2017, s. 3-4). Dále zkušenost středisek volného času (SVČ) dle výzkumu NIDM MŠMT (2010, s. 14) je taková, že dítě po 2 až 3 návštěvách přestane docházet. Do souvislosti s touto zkušeností dává i některé faktory ovlivňující zapojení dětí do VČA. Příkladem je slabé rodinné prostředí postrádající zájem o rozvoj dětí nejen v neformálním, ale i ve formálním vzdělávání a ochota a možnost aktivitu dítěti zaplatit. To potvrzuje i výzkum Divoké a kol. (2019, s. 6-44), jenž zjišťoval pokrytí a dostupnost volnočasových aktivit v Praze 7 též pro nízkopříjmové rodiny a rodiny sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené. Také z tohoto výzkumu vyšlo najevo, že rodiče dětí ze sociálně vyloučených rodin mají nižší motivaci zajišťovat volný čas dětem (např. podpora, aby dítě na aktivity chodilo, finanční participace). Jak bylo popsáno v úvodní kapitole o volném čase, rodiče hrají ústřední roli v podpoře svých dětí a měli by na ně působit jako pozitivní vzory (Pávková, 2014, s. 30-31). Podle českých i zahraničních autorů nemusí podpora spočívat pouze v ekonomickém zajištění aktivit, ale spíše jako podpora emocionální a motivační (Bailey, Cope, Parnell, 2015, s. 150; Welk et al., 2016, s. 75, Pávková, 2014, s. 30-31).

Ve výzkumu Divoké a kol. (2019, s. 44) taktéž figuroval zájem o jednorázové, a navíc bezplatné aktivity. Právě finanční příspěvky a různé výdaje spojené s účastí ve sportu jsou podle studie autorů Somerset a Hoare (2018, s. 16) jedny z často diskutovaných témat a bariér, pro které se děti nemohou do aktivit zapojit. Ve výzkumu

Neelyho a Holta (2014, s. 497) rodiče sami navrhnou řešení, kterým je zvýšení povědomí o možnostech finanční podpory skrze programy. Sekot (2003, s. 3) navíc píše, že i socioekonomický status se podílí na tom, zda jsou děti podporovány v činnostech či nikoliv. Podle NIDM MŠMT (2010, s. 13) je bezplatnost tím klíčovým faktorem, který přitahuje děti do neformálního vzdělávání, a někdy i neochota rodičů zaplatit dětem vybranou činnost. Negativní vliv nízkých příjmů rodiny, které omezují a někdy i znemožňují posílání dětí do volnočasových aktivit, vyplývá i z výzkumu Holta et al. (2011, s. 496) a dále z výzkumné studie provedené Centrem pro komunitní práci (CPKP) v Mnichově Hradišti, kdy rodiče vítají volnočasové aktivity zdarma, které nezatěžují jejich rozpočet (CPKP, 2013, s. 18).

Zde se ukázalo, že **rodiče (kromě jednoho) by byli ochotni přispět**, přičemž **jeden z rodičů dokonce navrhl vytvořit fond**, ze kterého by se hradily především svačiny a pití, a zároveň by mohlo být i více aktivit. Rodiče zajímala především výše příspěvku. Ten by mohl některé rodiče odradit právě z důvodu nízkých příjmů a neochoty přispět, na druhou stranu je však vést k větší odpovědnosti a udržení těch, kteří mají skutečný zájem. **Rodič, který vyjádřil spíše nesouhlas s příspěvkem**, dal tuto skutečnost do souvislosti právě s nízkými příjmy a vícero členy v domácnosti, a tak **vítá služby zdarma**.

Rodiče si uvědomují, že potřebují jistý impuls, aby své děti i oni více podporovali, když **navrhují vytvořit přihlášku**, kterou by podle nich mělo podepsat dítě i rodič, aby byl podpořen větší závazek vůči aktivitám. Divoká a kol. (2019, s. 53) doporučují začít pracovat s motivací rodičů kupříkladu rozhovory na bázi významu a přínosu volnočasových aktivit. Toto doporučení je na místě i v tomto výzkumu na základě výše zmíněného. Zahraniční autoři Neely a Holt (2014, s. 257) se domnívají, že pokud rodiče věří, že jejich děti získávají důležité dovednosti a je na ně pozitivně působeno, je pravděpodobnější, že budou i nadále podporovat zapojení svých dětí do organizovaného sportu.

Z nastavení VČA dále vyplynula **potřeba dozoru dospělé osoby**, kdy se rodiče nejvíce obávají úrazů a konfliktů. Dále **vítají možnost učit se řešit konflikty komunikací**. Ke komunikaci a řešení neshod mírnou cestou vede ze své podstaty i projekt Fotbal pro rozvoj, jak bylo popsáno v kapitole 3.2.1. Hardy et al. (2010, s. 197) píše, že rodiče omezují navštěvování aktivit tehdy, je-li prostředí konfliktní nebo jinak nebezpečné například u sportů spojených s častými úrazy.

Výše zmíněná negativa, tedy nízkou motivaci a neochotu navštěvovat aktivity pravidelně, je možné alespoň částečně vyvrátit výsledky tohoto výzkumu. VČA v Přerově funguje permanentně od srpna 2018 do současnosti, což dokazuje procentuální účast dětí, která byla představena v grafech 4, 5 a 6 v kapitole 5.1.5. Například graf 4 znázorňuje účast za celé období od srpna 2018 do října 2019, kdy několik dětí překonalo i hranici 50 %, což hovoří o více než 23 účastech z celkových 45 akcí. Pokud dítě docházelo pravidelně, je možné tento výsledek chápat jako pravidelné docházení v horizontu 23 týdnů. **Rodiče považují za přínosné budování pravidelného režimu.**

Zarrett et al. (2008, s. 10) píší, že je důležitá intenzita účasti a kontinuita. Čím delší je zapojení do aktivit, tím více se z nich dá profitovat. Jedním z důvodů, proč je kontinuita a intenzita považována za stěžejní je, že pomáhá a usnadňuje nabytí dovedností. Avšak k intenzitě a kontinuitě patří neodmyslitelně i způsob vedení aktivit. Jak bylo popsáno v teoretické části (s. 27), vědci se ve velké míře shodují na tom, že pokud je sport organizovaný dobře, přináší užitek (Zarrett et al, 2008, s. 10; Tobisch, Preti, 2010, s. 9-15). Vedle toho ale může docházet i k negativnímu ovlivňování hráčů například nadměrným tlakem na výkon a úspěch, který vyústí kupříkladu v nízké sebevědomí (Welk et al., 2016).

Rodiče s realizací aktivit mimo lokalitu souhlasí a sami hovoří o benefitech jako je poznání nového prostředí a vytvoření nových přátelství. Jeden z rodičů též reflektuje nežádoucí jevy v prostředí sociálně vyloučené lokality, a proto svého syna ven v místě bydliště nepouští. Zajímavým jevem je, že samotné děti explicitně nezmínily jako přínos setkání s přáteli a vytváření nových přátelství.

Potkání se s novými lidmi a získání nových přátel jako benefitů díky participaci ve sportu vyplývá i z výzkumů autorů Neela a Holta (2011, s. 260) nebo také Holta et al. (2014, s. 494).

2. Přínos volnočasové aktivity

Druhá dílčí výzkumná otázka se zabývala přínosem volnočasové aktivity nejen pro děti, ale i rodiče. Níže proto budou i tato zjištění konfrontována se zahraniční a českou literaturou.

Na schopnost se aktivit pravidelně účastnit má svou **zásluhu zjevně prožitek a zábava. U dětí šlo o vůbec prvotní asociace spojené s fotbalem a volnočasovou aktivitou.**

Průzkumy ve sportu české i zahraniční ukazují, že „bavit se“ bývá hlavním důvodem, proč většina dětí ráda sportuje, a tudíž u sportu i dlouhodobě vydrží (Merkel, 2013; Allender, Cowburn, Foster, 2006, s. 832). Prožitek má pozitivní vliv na spokojenost, vkládané úsilí a výkon (Johnson, Peters, 2014). Nedostatek zábavy a vzrušení pak může vyústit v odchod z aktivit (Fryer, 2015; Flemr, Valjent, 2004, s. 82). Zábava je zároveň jednou ze stěžejních funkcí volnočasových aktivit, kterou definovala například Filipcová (1965, s. 13).

To, že mají děti zábavu, shledávají za přínosné také rodiče a část obyvatel, která se přiklání k názoru, že díky fotbalu děti sportují, a hlavně nedělají škodlivé věci. Na druhou stranu se někteří obyvatelé přiklání k názoru, že jde o zbytečnou investici a v návaznosti na to, by ani žádné jiné aktivity v komunitě nepodporovali. Jiní by naopak uvítali další sportovní aktivity či pro dívky tanec a v kategorii jiné, označili 3 obyvatelé jako potřebu právě dětské hřiště pro malé děti jako dlouho rezonující téma mezi obyvateli.

Rodiče také vnímali fotbal jako možnost zábavy, avšak mnohem více jej spojovali se smysluplným trávením volného času namísto poletování venku po ulici a hraní videoher. Dle autorů Petitpas et al. (2005, s. 68) účast v organizovaném sportu může poskytnout lepší alternativu k neorganizované formě trávení volného času ve skupinách, jejichž chování je provázeno různými formami sociálně patologického chování. S tímto se shoduje také výzkum autorů Holta et al. (2011, s. 495), v němž rodiče oceňují organizovaný volný čas, díky kterému je dítě vytížené a nemá čas na potulování se po ulicích, provádění špatných věcí a připojování se ke gangům. Navíc mají rodiče větší přehled o tom, kde se jejich dítě pohybuje. Výzkum NIDM MŠMT pak zjišťoval, na základě jakých kritérií rodiče zapojují děti do organizovaných volnočasových aktivit. Přes 70 % rodičů se shodlo na tom, že hlavním přínosem VČA je **smysluplné trávení volného času** (NIDM MŠMT, 2008, s. 39). Také *Koncepce podpory sportu 2016-2025* České republiky staví na tom, že sport může být využíván jako nástroj k předcházení sociálně patologického chování, sociální stratifikaci a případnému vyloučení, neboť vybízí ke spolupráci a týmovosti a usiluje o férové jednání.

Sport má svá pravidla stejně jako jiná odvětví. V tomto kontextu spíše pak volnočasová aktivita jako taková má svá nastavená pravidla. Sprostá slova a pasivní přístup účastníků se mohou jevit jako negativní aspekty volnočasové aktivity, nicméně **děti přijaly určité normy za své a požadují jejich dodržování od ostatních**. Dle Flemra a Valjenta (2010, s. 8) je na příchozím, aby se rozhodl, zda bude tyto normy plně respektovat, nebo tým opustí.

Rodiče i děti hovořili o rozvoji fotbalových dovedností, zlepšení kondice, pochopení fotbalových pravidel a z pohledu rodičů šlo zejména o **zlepšení tělesných schopností.** Jeden rodič dokonce hovořil o pozitivním dopadu na blaho dítěte. To se shoduje s řadou autorů, například autoři Côté, Strachan, Fraser-Thomas (In Holt, 2008, s. 34) zmiňují, že sportovní aktivity nabízejí dětem možnost být fyzicky aktivní a tím přispívají ke zlepšení zdraví a kondice. Podle OSN (UN) (2003, s. 6-7) se proto sportovní programy stále více stávají součástí různých vládních koncepcí, kdy jednou z nich je i zmiňovaná Koncepce podpory sportu 2016-2025 v České republice pod hlavičkou MŠMT (MŠMT, 2020).

Vedle rozvoje fotbalových dovedností hovořily děti i rodiče o dalších dovednostech mimo tento rámec. V tomto ohledu se výpovědi rodičů a dětí **nejvíce potkávaly v názorech na učení se komunikaci a méně pak ve spolupráci.** Jedno z dětí si navíc uvědomuje, že bez komunikace a spolupráce se není možné rozvíjet. Dále došlo na identifikaci **čestnosti a slušného chování.** Zde je možné se pozastavit nad odlišnými pohledy rodičů a dětí. Rodiče nevztahují vedení k férovosti tolik k volnočasové aktivitě jako takové, ale vnímají její přesah do běžného života jako například umět pozdravit, chovat se slušně v autobuse nebo se omluvit. Děti na rozdíl od rodičů vztahovaly férovost na chování v rámci volnočasové aktivity, např. že se nemluví sprostě nebo také že by se měly omluvit, nastane-li faul z jejich strany.

Všechny tyto výše popsané kategorie byly identifikovány jako přínosné dětmi a rodiči například ve výzkumu Neelyho a Holta (2014, s. 260). Komunikace, spolupráce či hodnoty fair-play jsou navíc hlavními cíli projektu Fotbal pro rozvoj, jak bylo popsáno v kapitole 3.2, přičemž se očekává, že nabitě vědomosti, dovednosti či schopnosti budou schopni uplatnit v běžném životě.

3. Chápání specifík fotbalu3 z pohledu dětí

Další samostatnou dílčí výzkumnou otázkou pro děti bylo zjistit, jaká vnímají specifika fotbalu3, zda si vůbec uvědomují určité odlišnosti od fotbalu klasického. V tomto případě je celkovým doporučením více se bavit jak s rodiči, tak s dětmi o využívaném konceptu fotbalu3, a nejen o potenciálu sportu, ale celkově o smyslu volnočasových aktivit, jak bylo naznačeno výše v nastavení VČA. S dětmi je také vhodné se bavit o tom, proč je fotbal nastaven tímto způsobem a jak z něj může dítě těžit. Ukázalo se, že **děti fotbalu3 sice akceptují, dokázaly se na něj adaptovat, ale zatím jej nedokážou řádně uchopit.** Pro děti je **hůře pochopitelná role mediátora.** Někteří si

uvědomují jeho funkci a roli, ale to spíše ojedinele. Pro hráče je to něco nového, přičemž se odrážejí od klasického obrazu fotbalu. Pro pár jedinců fotbal bez rozhodčího není fotbal. Děti tvrdí, že sice rozhodují samy, ale následně mají za to, že o tom mají informovat rozhodčího, respektive mediátora.

Děti dokáží popsat některé rozdíly mezi klasickým fotbalem a fotbalem³. Asi nejvíce rezonujícím a viditelným rozdílem, který děti popisovaly, je nastavování si vlastních pravidel v diskusi před začátkem zápasu. Zde **vyzdvihují příležitost nastavit si pravidla, díky kterým se jim daří dorovnat síly** vzhledem k věku a nedostačujícím fotbalovým schopnostem. Zároveň je podle nich **díky pravidlům a snížení výkonu hra méně agresivní**, orientuje se více na férovost a na rozdíl od klasického, jak vnímají sami hráči, se v něm méně fauluje a méně pere.

Jak bylo zmíněno v teoretické části, KP svým působením směřuje k vyvolání a podporování změny v komunitě tak, aby lidé dokázali využít své zdroje a možnosti k naplnění vlastních potřeb (Klementová, 2013, s. 66; Příhodová, 2004b, s. 53). Podobně je tomu i zde, kdy s pomocí dialogu a nastavování pravidel se děti učí spolupracovat a vyjadřovat své potřeby legitimní cestou. Souběžně se učí převzít odpovědnost za svůj život, čímž principiálně je směřováno k jejich zplnomocnění.

Podle Slepíčky a Mundráka (2013, s. 89) patří podvádění a překračování pravidel do forem rizikového chování. Přitom se odkazují na některé výzkumy zjišťující zejména příčiny takových reakcí. Zde je možné zmínit, že slabinou výzkumu je chybějící kontrolní skupina, díky které by došlo k porovnání motivačního klimatu na výkon vs. férovost. Nicméně byla provedena například studie Millera a kol. (In Slepíčka, Mundrác, 2014, s. 89), která zjistila, že pokud se motivační klima orientovalo silně na výhru a výkon, klesala současně úroveň morálního usuzování, tj. inklinovali k nečestným praktikám, jako je například faulování, podvádění či zastrašení protihráče.

Děti jako další specifikum fotbalu³ zmiňují udělování férových bodů, které následuje po samotném zápase. S druhým týmem si povídají o tom, jaká byla hra. Jeden z komunikačních partnerů také dokázal reflektovat zkušenost s udělováním férového bodu druhému týmu. Hráči nechtěli udělit férový bod protistraně, načež se protistrana chtěla pomstít a zachovat se stejně. Jak bylo popsáno v teoretické části (s. 33), autoři Moustakas a Springborg (2018, s. 24-27) popisují výzvy, kterým mediátoři v diskusích mohou čelit. Jde o ukázkový příklad, kdy se protistrana může cítit dotčeně, nedostane-li férový bod, a tak se snaží jednat podobně ve formě odplaty. Hráči jsou navíc dle Ennafy (19. 2. 2019) vedeni k tomu, aby dokázali své rozhodnutí odůvodnit a komunikovat.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce si kladla za cíl představit Fotbal pro rozvoj jako nástroj komunitní práce při práci s dětmi a mládeží v sociálně vyloučené lokalitě v Přerově metodou případové studie. Dále bylo cílem výzkumu zjistit, jak obyvatelé a zejména přímí aktéři (děti) a jejich rodiče, vnímají volnočasovou aktivitu, kterou ve vyloučené lokalitě realizují pracovníci Člověka v tísní, o. p. s. Dílčím cílem výzkumu bylo především zjistit, jaký je přínos fotbalové aktivity. Obsahem volnočasové aktivity je fotbal, přičemž se vychází z českého projektu Fotbal pro rozvoj, který pracuje s celosvětově známými koncepty. Jde o fotbal3 a fotbalové drily, které si kladou vyšší cíle než jen rozvoj fotbalových dovedností. Proto byl podrobněji popsán tento projekt v teoretické části. Specifičtěji došlo k představení Fotbalu pro rozvoj a jeho adaptace ve volnočasové aktivitě v samotné části případové studie (viz kapitola 5), kde byly popsány začátky vzniku aktivit s důrazem na porovnání cílů Fotbalu pro rozvoj a komunitní práce a dále nastavení volnočasové aktivity, jako je například bezplatnost, otevřenost, důraz na pravidelnost a dodržování stanovených pravidel s následnou konfrontací těchto nastavení s pohledy rodičů. Podle autorky je tímto cíl práce naplněn.

Výzkumná část, jak bylo již naznačeno výše, se zaměřovala na samotné obyvatele a zjišťovala jejich celkové fotbalu, a především jeho celkový přínos. Vůbec první asociace a důvod, který děti do volnočasové aktivity přitahuje, je přirozeně touha po zábavě. Dále je to rozvoj fotbalových dovedností, kdy někteří popsali, že se za dobu své působnosti již zlepšili. Byly také identifikovány přínosy, které jsou založeny na předávání dovedností. U dětí je to spolupráce a komunikace, která je nezbytnou součástí kolektivních sportů. Dále děti pojmenovaly například řešení konfliktů mírnou cestou a férové jednání, na které se v klasickém fotbale podle nich tolik neapeluje. Je nutné zmínit i negativní obraz, který je spojen s „otevřeností“ a tedy tím, že jsou přijímány děti, které jsou později pasivní a/nebo nerespektují nastavená pravidla.

Rodiče označili za hlavní přínos vedle fotbalových dovedností také aktivní, smysluplnější a organizované trávení volného času namísto potulování se venku a hraní videoher. Díky pravidelnosti se jim vytváří režim a zdravé návyky. Dalšími klady jsou rozvoj podobných dovedností, jaké pojmenovaly děti, a samostatnost.

Co se nastavení aktivit týče, stěžejní je pro rodiče doprovod dospělé osoby. Vítají tréninky mimo lokalitu, aby děti poznaly nové prostředí. Pro udržení aktivit a vytvoření

stabilnějšího týmu navrhuji vytvořit přihlášku, která zaváže participanty i rodiče k větší podpoře a účasti.

Ostatní obyvatelé byli vyzváni k vyplnění krátké ankety. Vyšlo najevo, že více než polovina je ráda za to, že děti mají nějaké aktivity a tráví čas smysluplně a umí se pro něco nadchnout, než aby ničily prostranství okolo sebe. Sešlo se ale také několik názorů, které tvrdí, že jde o zbytečnou investici, neboť děti nemají zájem a chybí jim motivace.

Z výše popsaného vyšlo najevo, že aktivita je vnímána zejména z pohledu dětí a rodičů pozitivně, na jejichž stranu se přidává více než polovina hlasů obyvatel kvitujících existenci volnočasové aktivity. Celkově vnímání je tedy pozitivní. Přesto i rodiče jsou někdy na pochybách, neboť jak říkají, děti se dokáží chovat dobře, jen když ví, že něco dostanou.

Kromě přínosu bylo zjišťováno, jaká specifika fotbalu3 děti vnímají. Vyšlo najevo, že koncept fotbal3 je pro děti místy nesrozumitelný. Děti především profitují z nastavování pravidel, která jim umožňují dorovnat síly. Dokáží popsat jednotlivé části, přičemž nejvíce problematickou se jeví oblast, v níž figuruje mediátor, kterého děti vnímají stále jako rozhodčího.

Dalším doporučením pro výzkum, potažmo sociální práci, by mohlo být zjišťování role sociálního pracovníka v rozvoji dovedností klientů (dětí a mládeže) a přínos aktivit pro účastníky. Tyto výsledky by taktéž mohly být porovnány s autentickými výpověďmi ze strany rodičů a dětí. Zde je slabinou výzkumu, že autorka práce vcházela do lokality jako domorodec výzkumník. Tímto považovala za nevhodné doptávat se na roli trenéra.

Řada autorů zdůrazňuje zejména roli pracovníků a rodičů, kteří hrají důležitou roli v ovlivňování a zprostředkování zkušenosti ve sportu. Faktem je, že pozitivní výsledky nepřichází automaticky skrze samotný sport. Záleží na interakcích pracovníků, kteří do velké míry určují, zda si jeho přímí aktéři uvědomí svůj potenciál (Bailey, 2006, s. 399; Bailey, 2018, s. 62; Danish et al., 2004, s. 39; Côté, Strachan, Thomas, 2008, s. 42). Z uvedeného vyplývá, že pracovníci jsou často těmi, kteří by měli vytvořit bezpečné prostředí pro rozvoj svých svěřenců. Jsou klíčovými činiteli při zajišťování příjemných a užitečných zážitků (Johnson, Peters, 2014; Cope, Bailey, Parnell, Nicholls, 2017, s. 791). Ne vždy je pak toto působení pozitivní už jen tím, že trenéři jsou často těmi, kteří rozhodují o tom, kdo je zahrnut a kdo vyloučen z aktivit kupříkladu na základě etnického původu (Jakubowska, 2018, s. 9-11).

Z pozice sociální práce i práce v organizaci Fotbal pro rozvoj je stále více diskutováno uznání této metody jako nástroje sociální práce, neboť obsahuje řadu prvků,

kteří jsou běžně využívány v sociální práci. Tento koncept je stále více bez podložených empirických dat využíván v NZDM, SAS, se zdravotně postiženými a vzniká tak prostor pro zjišťování bariér a předpokladů pro využívání konceptu jako legitimního nástroje sociální práce.

V návaznosti na snahu o uznání principů FPR jako nástroje sociální práce plyne z této práce doporučení pro další výzkum, který by zjišťoval, jak neziskové organizace zapojené do Ligy férového fotbalu využívají fotbal3 při práci se svou cílovou skupinou. Zda se jedná jen o „oživení“ běžné práce s klienty formou jednorázového turnaje LFF, nebo jde o komplexní využití fotbalu v sociální práci jako v této případové studii. Případně jaké jsou překážky a důvody pro využívání či nevyužívání metodik v rámci programů.

Výsledky práce budou primárně předány pracovníkům Člověka v tísní, o. p. s., kteří využívají koncept fotbal3 a fotbalové drily v přerovské sociálně vyloučené lokalitě, a to jako podnět pro zlepšení a vytvoření dalších iniciativ v komunitě. Výsledky z této práce také mohou být využity do závěrečné zprávy Rady vlády a města Přerova, kteří tento projekt finančně podporují. Dále budou výsledky předány kolegům z projektu Fotbal pro rozvoj, kteří zahájili na podzim roku 2019 rozsáhlý výzkum zjišťující dopady projektu nejen na jeho přímé účastníky.

Současně může práce informovat orgány města Přerova na lokální úrovni, se kterými pracovníci úzce spolupracují. Existenci této aktivity registrují a podle dosavadních informací doporučují. Otázkou zůstává, zda vnímají i nezbytný přesah, který se pracovníci snaží vždy současně s představením aktivity a jejím cílem akcentovat.

Dále může práce posloužit organizacím, které sice metodiky fotbal3 a fotbalové drily využívají, ale nezjišťovaly doposud hlubší informace od svých uživatelů. Jiným institucím (například další neziskové organizace, NZDM, SVČ, školy, dětské domovy atp.) či komunitním pracovníkům poskytne tato práce informace pro vytvoření podobného programu s využitím těchto konceptů.

Z hlediska přínosu pro komunitní práci, v níž jde za pomoci sportu o systematickou intervenci, se ukázalo, že na základě aktivní účasti a participace dochází u účastníků k rozvoji důležitých dovedností (potažmo ke zlepšení jejich životní situace), které navíc dokázali sami identifikovat. Celkovým doporučením plynoucím z výsledků práce je komunikovat nejen s rodiči a dětmi o přínosu aktivit, ale i s ostatními obyvateli. Pro komunitní práci je pak stěžejní zahrnout i ostatní obyvatele do procesu při vytváření aktivit, aby komunitní pracovník mohl později komunitu opustit a přenechat iniciativy na komunitě.

Zdroje

ABRAMS, D. – KILLEN, M. (2014). „Social Exclusion of Children: Developmental Origins of Prejudice.“ *Journal of Social Issues*, Vol. 70, N. 1, pp. 1-11. [online] Dostupné z: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/josi.12043>. Ověřeno ke dni: 22. 9. 2019.

ALLENDER, S. – COWBURN, G. – FOSTER, CH. (2006). „Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies.“ *Health Education Research*, Vol. 21, N. 6, pp. 826-835. [online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/6927770_Understanding_participation_in_sport_and_physical_activity_among_children_and_adults_A_review_of_qualitative_studies. Ověřeno ke dni: 23. 5. 2020.

ALEXANDER, J. et al. (2005). *Roma children in the Slovak education system*. Bratislava: Adin, s. r. o., 99 s.

BAILEY, R. – COPE, E. – PARNELL, D. (2015). „Realising the Benefits of Sports and Physical Activity: The Human Capital Model.“ *Retos: Nuevas Perspectivas de Educación Física, Deporte y Recreación*, Vol. 28, pp. 147-154.[online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/321826245_The_Human_Capital_Model_Realising_The_Benefits_of_Sport_and_Physical_Activity. Ověřeno ke dni: 17. 5. 2020.

BALVÍN, J. a kol. (1997). *Romové a volný čas: Sborník z 9. setkání Hnutí R v Brně 17. – 18. října 1997*. Ústí nad Labem: Hnutí R., 155 s.

BALVÍN, J. et al. (2012). *Situation of Roma Minority in Czech, Poland and Slovakia*. Wroclaw: Foundation of Social Integration Prom, 2012, 393 s.

BELHOVÁ, M. a kol. (2011). *FOTBAL PRO ROZVOJ: Metodická příručka globálního rozvojového vzdělávání nejen pro učitele na středních školách*. Vídeň: VIDC, Praha: INEX-SDA, 58 s.

BENDL a kol. (2015). *Vychovatelství: Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 312 s.

BRAUN, V. - CLARKE, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology." *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, N. 2, pp. 77-101. [online] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1191/1478088706qp063oa?needAccess=true>.

Ověřeno ke dni: 20. 5. 2020.

COPE, E. – BAILEY, R. – PARNELL, D. – NICHOLLS, A. (2017). „Football, sport and the development of young people’s life skills.“ *Sport in Society*, Vol. 20, N. 7, pp. 789-801. [online] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17430437.2016.1207771>. Ověřeno ke dni: 13. 5. 2020.

CÔTÉ, J. – STRACHAN, L. – FRASER-THOMAS, J. (2008). *Participation, personal development, and performance through youth sport*. In HOLT, N. L. (ed.). *Positive Youth Development through Sport*. New York: Routledge, pp. 34-45. [online] Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.454.9870&rep=rep1&type=pdf>. Ověřeno ke dni: 24. 5. 2020.

CPKP (2013). *Analýza potřeb cílové skupiny rodina s dětmi v těžké životní situaci*. CPKP, 30 s. [online] Dostupné z: http://www.cpkp.cz/index.php/component/joomdoc/dokumenty%20CpKP%20ST%C4%8C/Mnichovo_Hradiste_zapisy/2013_06_30_analyza_potreb_rodiny_s_detmi_MH_fi_nal.pdf/stahnout. Ověřeno ke dni: 13. 5. 2020.

ČADA, K. a kol. (2015). *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*, Praha: GAC, spol. s. r. o., 116 s. [online] Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

ČERNÝ, J. a kol. (2006). *Sociální diskriminace pod lupou: metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnání*. Praha: Otevřená společnost, o. p. s., 84 s.

Člověk v tísni, o. p. s. (2019). *2018 Člověk v tísni: Výroční zpráva*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 99 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/1227/file/cvt-vz2018-cze-navig-small.pdf>. Ověřeno ke dni: 12. 1. 2020.

Člověk v tísní, o. p. s. (1. 1. 2017). *Přerovsko*. [online] ©2020 Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/prerovsko-4151gp>. Ověřeno ke dni: 12. 1. 2020.

DANISH, S. et al. (2004). „Enhancing Youth Development Through Sport.“ *World Leisure Journal*, Vol. 46, N. 3, pp. 38-49. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/04419057.2004.9674365>. Ověřeno ke dni: 24. 5. 2020.

DISMAN, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, s. 374 s.

DIVOKÁ a kol. (2019). *Bariéry k využívání volnočasových aktivit pro rodiny a děti na Praze 7. Závěrečná výzkumná zpráva*. Olomouc/Praha, 56 s. [online] Dostupné z: <https://www.praha7.cz/radnice/organizacni-struktura/odbor-socialnich-veci/bariery-k-vyuzivani-volnocasovych-aktivit/>. Ověřeno ke dni: 14. 5. 2020.

DUŠKOVÁ, L. - ŠAFAŘÍKOVÁ, S. (2015). *Kvalitativní metody pro rozvojová studia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 75 s.

DRHOVÁ, Z. – LEDINSKÁ, Z. (2014). *Posilování občanské společnosti a rozvoj sousedství v sociálně vyloučených lokalitách – Metodika*. Praha: Úřad Vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 80 s.

DRMOTOVÁ, A. – ELICHOVÁ, M. (2011). „Školní úspěšnost romských dětí.“ *Kontakt*, Vol. 13, N. 1, pp. 65-73. [online verze] Dostupné z: <http://docplayer.cz/13168962-Key-words-romany-children-and-their-parents-successfulness-in-schools-case-studie.html>. Ověřeno ke dni: 25. 11. 2019.

ENNAFAA, S. (19. 2. 2019). „Fotbal3 jako nástroj vzdělávání a získávání dovedností pro život.“ *Školní poradenství v praxi. Speciál pro střední školy*, č. 2, s. 15-17. [online verze] Dostupné z: <https://www.rizeniskoly.cz/cz/casopis/special-pro-stredni-skoly/fotbal-3-jako-nastroj-vzdelavani-a-ziskavani-dovednosti-pro-zivot.m-5605.html>. Ověřeno ke dni: 15. 9. 2019.

European Union (2010). *Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 111 s. [online] Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5723553/KS-EP-09-001-EN.PDF/beb36abc-ff29-48a0-8518-32b64ad73ca5>. Ověřeno ke dni: 18. 9. 2019.

Evropská charta sportu (1992) *MŠMT ČR*, aktualizováno 2006. [online verze] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/sport/evropska-charta-sportu>. Ověřeno ke dni: 1. 4. 2019.

FILIPCOVÁ, B. (1965). „Člověk – práce – volný čas.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, roč. 1, č. 4, s. 375-391. [online verze] Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/eaaea01572beabe4aabfd8d1f8f768b24105ac1e_Clovek%20prace%20volny%20cas.pdf. Ověřeno ke dni: 20. 12. 2018.

FLEMR, L. – VALJENT, Z. (2010). „Socializace sportem.“ *Studia Sportiva*, Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze, roč. 4, č. 1, s. 71-87. [online] Dostupné z: https://www.utvs.cvut.cz/lectors/zv_socializace_sportem.pdf. Ověřeno ke dni: 16. 5. 2020.

FOX, L. et al. (2014). *Football3 handbook: How to use football for social change*. Berlin: Streetfootballworld gGmbH, 63 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.streetfootballworld.org/sites/default/files/football3%20Handbook.pdf>. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.

FRYER, R. (2015). *Why kids quit sport*. Sports Psychology – The Sport in Mind. [online] Dostupné z: http://www.tacdistanterunners.com/uploads/4/3/0/0/4300571/why_kids_quit_sport_-_sports_psychology_-_the_sport_in_mind_-_sports_psychology_the_sport_in_mind.pdf. Ověřeno ke dni: 14. 5. 2020.

GAC spol., s. r. o. (2009). *DLOUHODOBÝ MONITORING SITUACE ROMSKÝCH LOKALIT – ČESKÉ LOKALITY*. Praha: GAC spol., s. r. o., 58 s. [online] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Souhrnna-zprava.pdf>. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

GANNETT, R. K. et al. (2014). „Football with three ‘halves’: A qualitative exploratory study of the football3 model at the Football for Hope Festival 2010.“ *Journal of Sport for Development*, Vol. 2, N. 3, pp. 47-59. [online] Dostupné z: <https://jsfd.files.wordpress.com/2014/09/gannett-2014-jsfd-football-3-halves.pdf>. Ověřeno ke dni: 14. 1. 2019.

GOJOVÁ a kol. (2019). „Participace jako faktor ovlivňující výkon komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách.“ *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 19, č. 5, s. 45-

69. [online] Dostupné z: <https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=bb2a7137-bc45-40b8-9d6c-b60a703cc1d6%40pdc-v-sessmgr06>. Ověřeno ke dni: 15. 3. 2020.
- HARDY, L. L. – KELLY, B. – CHAPMAN, K. – KING, L. – FARRELL, L. (2010). „Parental perceptions of barriers to children’s participation in organised sport in Australia.“ *Journal of Pediatrics and Child Health*, Vol. 46, pp. 197-203. [online] Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1440-1754.2009.01661.x>. Ověřeno ke dni: 21. 5. 2020.
- HAVRDOVÁ a kol. (2013). *Mít život ve svých rukou*. Český západ a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 160 s. [online verze] Dostupné z: https://cesky-zapad.cz/files/download/Mit_zivot_ve_snych_rukou2_metodika_final.pdf. Ověřeno ke dni: 14. 9. 2019.
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 408 s.
- HOFBAUER, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 176 s.
- HOLT, N. L. et al. (2011). „Benefits and challenges associated with sport participation by children and parents from low-income families.“ *Psychology of Sport and Exercise*, Vol. 12, N. 5, pp. 490-499. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2011.05.007>. Ověřeno ke dni: 28. 5. 2020.
- HOLUBEC, M. – KOŘÍNEK, R. (2013). *Komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách – praktické návody*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., Pobočka Olomouc (Kancelář Přerov), 43 s.
- CHARVÁT, M. – SEKOT, A. (2014). *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita. [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1451/podzim2014/bp2220/FinalChaSek_posledni_podoba_21-5-14.pdf. Ověřeno ke dni: 14. 1. 2019.
- INEX-SDA, z. s. (2017). *Výroční zpráva 2016*. Praha: INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, z. s., 33 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.inexsda.cz/docs/vyrocnizprava-inexsda2016-komprimovana-kvalita.pdf>. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.

INEX-SDA, z. s. (2018). *Výroční zpráva 2017*. Praha: INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, z. s., 33 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.inexsda.cz/docs/inexsda-vyrocní-zpráva-2017-final.pdf>. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.

INEX-SDA, z. s. (2019). *Výroční zpráva 2018*. Praha: INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, z. s., 55 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.inexsda.cz/wp-content/uploads/2019/06/Výroční-zpráva-2018.pdf>. Ověřeno ke dni: 12. 9. 2019.

IOC (2013). *Olympic Charter*. In COLLISON, H. (2016). *Youth and Sport for Development: The Seduction of Football in Liberia*. United Kingdom: Loughborough University, pp. 167-197. [online verze] Dostupné z: [DOI 10.1057/978-1-137-52470-6_7](https://doi.org/10.1057/978-1-137-52470-6_7). Ověřeno ke dni: 12. 1. 2019.

JAKUBOWSKA, H. (2018). „Sport as means of social inclusion and exclusion. Introduction to the special issue of society register.“ *Society Register*, Vol. 2, N. 1, pp. 9-17. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.14746/sr.2018.2.1.01>. Ověřeno ke dni: 16. 5. 2020.

JELÍNKOVÁ, Š. – KUMSTÝŘOVÁ, Z. (2017). *Dopady sociálního vyloučení dětí na jejich vzdělání*. Bulletin, č. 5. [online] Dostupné z: <http://zeleznohorskyregion.cz/tmp/dokumenty/39876.pdf>. Ověřeno ke dni: 12. 1. 2020.

JOHNSON, C. – PETERS, R. J. (2014). „Lack of Enjoyment Reduces the Motivation to Succeed in Sport.“ *Journal of Sports Science & Medicine*, Vol. 13, N. 2, pp. 454-455. [online] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3990905/>. Ověřeno ke dni: 20. 5. 2020.

JUŘIČKOVÁ, E. a kol. (2013). *Metodika terénní sociální práce v rodinách s dětmi se zaměřením na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*. Azylový dům pro ženy a matky s dětmi, o. p. s., 86 s. [online] Dostupné z: https://www.azylovydum.cz/wp-content/uploads/2018/04/metodika_tereni_prace_v_rodinach_s_detmi.pdf. Ověřeno ke dni: 18. 3. 2020.

KAUFMAN, P. – WOLFF, E. A. (2010). „Playing and Protesting: Sport as a Vehicle for Social Change.“ *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. 34, N. 2, pp. 154-175. [online] Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0193723509360218>. Ověřeno ke dni: 27. 1. 2019.

KAŠPAROVÁ, I. a kol. (2008). *Dlouhodobý monitoring romských komunit v České republice, moravské lokality*. Praha: Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity, 373 s. [online] Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/vydavatelstvi/vydane-publikace/Monitoring-romskych-lokalit_Morava.pdf.

Ověřeno ke dni: 22. 4. 2020.

KIDD, B. (2008). „A new social movement: Sport for development and peace.“ *Sport in Society*, Vol. 11, N. 4, pp. 370-380. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17430430802019268>. Ověřeno ke dni: 14. 1. 2019.

KLEMENTOVÁ, E. (2013). *Sociální práce teorie a metody II*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 99 s.

KROUPA, M. (7. listopadu 2019). *Osobní rozhovor o vzniku volnočasové aktivity*. Místo rozhovoru Přerov: Člověk v tísní, o. p. s.

KROUPA, M. – POMPOVÁ, R. (8. 4. 2016). *Komunitní práci v Přerově se daří*. [online] ©2020 Dostupné z: <https://www.clouekvtisni.cz/komunitni-praci-v-prerove-se-dari-2913gp>. Ověřeno ke dni: 12. 1. 2020.

KUCHAŘOVÁ, V. a kol. (2017). *Zpráva o rodině*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 245 s. [online] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/578124/Zprava_o_rodine.pdf/7e790f82-3a57-f621-09b5-80e52aa59c31. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

KYNCL, Š. a kol. (2016) *Fotbal jako nástroj pro neformální vzdělávání*, 57 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/330739873/Fotbal-jako-nastroj-neformalniho-vzd%C4%9Blavani>. Ověřeno ke dni: 6. 1. 2019.

MAČÁKOVÁ, S. a kol. (2008). *Komutné centrá – oáza pre ľudí zo znevýhodnených komunit*. Košice: ETP Slovensko, 46 s.

MAREŠ, J. (2015). „Tvorba případových studií pro výzkumné účely.“ *Pedagogika*, roč. 65, č. 2, s. 113-142. [online verze] Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=11271&edmc=11271. Ověřeno ke dni: 20. 11. 2019.

MAREŠ, P. (2000). „Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení.“ *Sociologický časopis*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, roč. 36, č. 3, s. 285-297. [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2011/SOC713/um/8875127/MARES_ChudobaMarginalizaceSocialni_vyloucení.pdf. Ověřeno ke dni: 15. 3. 2020.

MAREŠ, P. – HORÁKOVÁ, M. – RÁKOCZYOVÁ, M. (2008). *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 77 s. [online] Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_280.pdf. Ověřeno ke dni: 22. 9. 2019.

MAREŠ, P. – SIROVÁTKA, T. (2008). „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 44, N. 2, pp. 271–294. [online] Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2008/02/03.pdf>. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

MAŘÍKOVÁ, H. – ZAJÍC, J. (6. 4. 2011). „Kdo má v životě dětí rozhodující vliv a jaký?“ *Metodický portál RVP.CZ*. [online] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/n/11517/KDO-MA-V-ZIVOTE-DETI-ROZHODUJICI-VLIV-A-JAKY.html/>. Ověřeno ke dni: 30. 12. 2018.

MATOUŠEK, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 288 s.

MATOUŠEK, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, vyd. 2., 272 s.

MATOUŠEK, O. a kol. (2013a). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 576 s.

MATOUŠEK, O. a kol. (2013b). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 400 s.

MATOUŠKOVÁ, A. (2013). *Mediace*. In MATOUŠEK, O. a kol. (2013a). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 576 s.

Ministerstvo vnitra České republiky (2009). *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 67 s. [online] Dostupné z: <https://docplayer.cz/3913624-Identifikace-zasadnich-problemu-v-oblasti-socialniho-vyloucení.html>. Ověřeno ke dni: 18. 9. 2019.

MIOVSKÝ, M. (2009). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 332 s.

- MERKEL, D. L. (2013). „Youth sport: positive and negative impact on young athletes.“ *Open Access Journal of Sports Medicine*, N. 4, pp. 151-160. [online] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3871410/>. Ověřeno ke dni: 14. 5. 2020.
- MOUSTAKAS, L. – SPRINGBORG, G. (2018). *Football3 Trainer Manual*. Berlin: Streetfootballworld gGmbH, 74 s. [online verze] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/329610850_football3_Trainer_Manual/related. Ověřeno ke dni: 10. 1. 2019.
- MPSV (2006). *Analysis of socially excluded Roma localities in the Czech Republic and absorption capacity of entities involved in this field*. Prague: GAC spol. s. r. o., 109 s. [online] Dostupné z: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_Socially_Excluded_Roma_Localities_in_the_CR_en.pdf. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.
- MŠMT (2019). *Neformální vzdělávání*. [online] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-1>. Ověřeno ke dni: 21.11 2019.
- MŠMT (2020). *Koncepce podpory sportu 2016-2025*. [online] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/sport-1/koncepce-podpory-sportu-2016-2025>. Ověřeno ke dni: 13. 5. 2020.
- MYSA (nedatováno). *MYSA: What we do*. [online] ©2019 Dostupné z: <http://www.mysakenya.org/what-we-do/>. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.
- Národní ústav pro vzdělávání (NUV). (2020). *Neformální vzdělávání*. [online] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/cinnosti/analyzy-trhu-prace-rozvoj-kvalifikaci-dalsiho-vzdelavani/neformalni-vzdelavani>. Ověřeno ke dni: 6. 3. 2020.
- NAVRÁTI, P. (2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 168 s.
- NAVRTÁTIL, P. (2003). „Životní situace jako předmět intervence sociálního pracovníka.“ *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 84-94.
- NAVRÁTIL, P. a kol. (2003). *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 224 s.
- NAVRÁTIL, P. – MUSIL, L. (2000). „Sociální práce s příslušníky menšinových skupin.“ *Sociální studia*, Fakulta sociálních studií MU Brno, č. 5, s. 105-141.

NAVRÁTIL, P. – ŠIMÍKOVÁ, I. (2003). „Komunitní sociální práce jako nástroj boje proti sociálnímu vyloučení: příklad Strategie inkluze Romů v Brně.“ *Sociální práce/Sociálna práca*, č.4, s. 76-104. [online verze] Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2003-4.pdf>. Ověřeno ke dni: 29. 1. 2019.

NEELY, K. C. – HOLT, N. L. (2014). “Parents' Perspectives on the Benefits of Sport Participation for Young Children.” *The Sport Psychologist*, Vol. 28, N. 3, pp. 255-268.[online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/268389551_Parents%27_Perspectives_on_the_Benefits_of_Sport_Participation_for_Young_Children. Ověřeno ke dni: 29. 5. 2020.

NEKORJAK, M. – SOURALOVÁ, A.. – VOMASTKOVÁ, K. (2011). „Uvznutí v marginalitě: vzdělávací trh, „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 47, N. 4, pp. 657-680. [online] Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2011/04/03.pdf>. Ověřeno ke dni: 17. 6. 2020.

NIDM MŠMT (2008). *Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Factum Invenio, s.r.o., 41 s. [online] Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1236593581.pdf>. Ověřeno ke dni: 14. 5. 2020.

NIDM MŠMT (2010). *Na křižovatce kultur aneb Romové, Vietnamci a Číňané mezi námi*. Praha: NIDM MŠMT, 21 s.

NIDM MŠMT (2012). *Blýskání na časy? Aneb sonda do života dětí ohrožených sociálním vyloučením*. Praha: Comunica, 18 s. [online verze] Dostupné z: http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/bluuskunnus_na_oeasy.pdf. Ověřeno ke dni: 2. 1. 2019.

NIKOLAI, T. a kol. (2007). *Příběhy ze špatné čtvrti aneb jak pracovat s tématem segregace ve školství*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 117 s. [online] Dostupné z: <https://www.clouekvtisni.cz/media/publications/1069/file/025-p-b-hy-ze-patn-tvrti.pdf>. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

PARNELL, D. et al. (2015). „Understanding Football as a Vehicle for Enhancing Social Inclusion: Using an Intervention Mapping Framework.“ *Social Inclusion*, Vol. 3, N. 3, pp. 158-166. [online] Dostupné z:

<https://www.cogitatiopress.com/socialinclusion/article/viewFile/187/187>. Ověřeno ke dni: 14. 1. 2019.

PÁVKOVÁ, J. (2014). *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 145 s. [online verze] Dostupné z: http://www.vzdelavani-dvpp.eu/download/opory/final/25_pavkova.pdf. Ověřeno ke dni: 22. 12. 2018.

PEČENKA, P. – BULANTOVÁ, K. a kol. (2014). *Cesta světem: Zpravodaj neziskové organizace INEX-SDA*. Praha: INEX-Sdružení dobrovolných aktivit, 37 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.inexsda.cz/docs/14-zpravodaj-2014.pdf>. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.

PLAMÍNEK, J. (1994). *Řešení konfliktů a umění rozhodovat*. Praha: Argo, 198 s.

PROCHÁZKA, R. a kol. (2014). *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada Publishing, 249 s.

PROKOP, D. (2019). „Záleží na bydlení? Vztah nekvalitního bydlení a školních problémů dětí v chudých českých domácnostech.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, Vol. 55, N. 4, pp. 445–472. [online] Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2019/04/02.pdf>. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.

PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. (2001). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 322 s.

PRŮCHA, J. (1997). *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 496 s.

PŘÍHODOVÁ, A. (2004a). „Pilotní vzdělávací projekt v komunitní práci.“ *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3, s. 32-36. [online verze] Dostupné z: <http://www.socialni prace.cz/soubory/2004-3-090221132921.pdf>. Ověřeno ke dni: 2. 2. 2019.

PŘÍHODOVÁ, A. (2004b). „Koncept komunity v komunitní sociální práci.“ *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3, s. 43-54. [online verze] Dostupné z: <http://www.socialni prace.cz/soubory/2004-3-090221132921.pdf>. Ověřeno ke dni: 2. 2. 2019.

RIGHT TO PLAY (2004). *Harnessing the Power of Sport for Development and Peace*. Municipality of Athens, 28 p. [online] Dostupné z:

https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/45b_harnessing_the_power_of_sport_for_development_and_peace_report_from_the_athens_.pdf. Ověřeno ke dni: 31. 8. 2019.

RIGHT TO PLAY (2008). *Harnessing the Power of Sport for Development and Peace: Recommendations to government*. Sport for Development & Peace International working group, 304 p. [online] Dostupné z: https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/rtp_sdp_iwg_harnessing_the_power_of_sport_for_development_and_peace.pdf. Ověřeno ke dni: 31. 8. 2019.

ROMI, S. - SCHMIDA, M. (2009). "Non-formal education: a major educational force in postmodern era." *Cambridge Journal of Education*, Vol. 39, N. 2, pp. 257-273. [online] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03057640902904472?needAccess=true>. Ověřeno ke dni: 6. 3. 2020.

ROMSPIDO (2017). *Manuál volnočasových aktivit*. Olomouc, 24 s. [online] Dostupné z: <https://romspido.upol.cz/wp-content/uploads/2017/02/Manual-volno%C4%8Dasov%C3%BDch-aktivit-Romspido.pdf>. Ověřeno ke dni: 25. 11. 2019.

ROTTEROVÁ, B. – ČÁP. J. (1976). „Využívání volného času mládeže a výchova.“ *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, č. 6, s. 697-712. [online verze] Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=9443&edmc=9443. Ověřeno ke dni: 29. 12. 2018.

RUSNÁKOVÁ, J. (2009). *Objektivne a subjektivne charakteristiky chudoby v rómskych komunitách*. In ROCHOVSKÁ, A. – RUSNÁKOVÁ, J. (2018). „Poverty, segregation and social exclusion of Roma communities in Slovakia.“ *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, Vol. 42, N. 42, pp. 195-212. [online] Dostupné z: <http://doi.org/10.2478/bog-2018-0039>. Ověřeno ke dni: 16. 3. 2020.

ŘEZNÍČEK, I. (1994). *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 75 s.

ŘÍČAN, P. (1998). *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 149 s.

SAK, P. (2000). *Proměny české mládeže v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 291 s.

- SEKOT, A. (2003). *Socializace sportem - nezastupitelná součást výchovného procesu*. Referát prezentován na 11. konferenci ČAPV - Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání. [online] Dostupné z: https://www.ped.muni.cz/capv11/4sekce/4_capv_sekot.pdf. Ověřeno ke dni: 15. 5. 2020.
- SETTLEN, M. A. (2010). „Social costs of poverty; leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13–16-year-old Norwegians.“ *Journal of Youth Studies*, Vol. 13, N. 3, pp. 291-315. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13676260903520894>. Ověřeno ke dni: 15. 6. 2020.
- SCHIRUNGA, L. (2007). *Komunitní práce a inkluze Romů*. Ostrava: Radovan Goj, 178 s.
- SLEPIČKA, P. – MUNDRÁK, J. (2013). „Psychosociální aspekty rizikového chování sportujících dětí.“ *Studia Sportiva*, č. 2. [online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/323146972_Psychosocialni_aspekty_rizikove_ho_chovani_sportujicich_deti. Ověřeno ke dni: 29. 5. 2020.
- SLEPIČKOVÁ, I. (2005). *Sport a volný čas*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 111 s.
- SOBOTKOVÁ, L. et al. (2016). „Sport as a tool for development and peace: tackling insecurity and violence in the urban settlement Cazucá, Soacha, Colombia.“ *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, Vol. 8, N. 5, pp. 519-534. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/2159676X.2016.1214616>. Ověřeno ke dni: 14. 1. 2019.
- SOMERSET, S. – HOARE, D. J. (2018). „Barriers to voluntary participation in sport for children: a systematic review.“ *BMC Pediatr*, Vol. 18, N. 47, pp. 1-19. [online] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/323091343_Barriers_to_voluntary_participation_in_sport_for_children_A_systematic_review. Ověřeno ke dni: 14. 5. 2020.
- STRAUSS, L. A. - CORBIN, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 196 s., vyd. 1.
- Streetfootballworld (2018). *Who we are: Our story*. Streetfootballworld. [online] Dostupné z: <https://www.streetfootballworld.org/who-we-are/our-story>. Ověřeno ke dni: 13. 1. 2019.

ŠAFAŘÍKOVÁ, S. (2012): „Sport a rozvoj – koncept a potenciál pro vzdělávání.“ *Česká kinantropologie*, roč. 16, č. 4, s. 11-28. [online] Dostupné z: <http://www.jvsystem.net/app34/download/Ceska-Kinatropologie-2012-04.pdf#page=11>.

Ověřeno ke dni: 30. 8. 2019.

ŠEĎOVÁ, K. (2007). *Analýza kvalitativních dat*. In ŠVAŘÍČEK, R. - ŠEĎOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 207-247. [online verze] Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/kvalitativni-vyzkum-v-pedagogickych-vedach-3165/>. Ověřeno ke dni: 20. 5. 2020.

ŠÍŠKOVÁ, T. (2012). *Facilitativní mediace*. Praha: Portál, 208 s.

ŠNEJDRLOVÁ, M. (2019). *Nevyhovující bydlení a možnosti jeho řešení: Odpovědi na časté otázky obcí*. Praha: MPSV, 45 s. [online] Dostupné z: http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/metodiky/Metodika_Nevyhovujici_ho_bydleni_A4_final.pdf. Ověřeno ke dni: 25. 1. 2020.

ŠŤASTNÁ, J. (2016). *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Karolinum, 112 s.

TOBISCH, CH. - PRETI, D. (2010). *The role of football in HIV prevention in Africa*. King Baudouin Foundation, 56 p. [online verze] Dostupné z: <https://www.kbs-frb.be/~media/Files/Bib/Publications/Older/2007-FRB-POD-Research-SAD.pdf>.

Ověřeno ke dni: 30. 8. 2019.

TOPINKA, D. – JANOUŠKOVÁ, K. a kol. (2009). *Výzkum rizikových faktorů souvisejících s existencí sociálně vyloučených lokalit ve městě Přerově*. Ostrava – Přívoz: SocioFactors, s. r. o., 236 s. [online] Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/file/9575/>. Ověřeno ke dni: 27. 3. 2020.

TOŽIČKA, T. – UHLOVÁ, S. (2018). „Základy a principy komunitní práce.“ *Aktivizace a zmocňování romských aktérů prostřednictvím Národní romské platformy II*. Praha: EDUCON, z. s., 32 s. [online] Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Publikace-komunitni_prace.pdf. Ověřeno ke dni: 15. 9. 2019.

TUCKER, L. (2015). „‘It's not just about the football’: leading social change in a Sunday league football team.“ *Sport in society*, Vol. 18, N. 4, pp. 410-424. [online] Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17430437.2015.929296?needAccess=true&redirect=1>. Ověřeno ke dni: 2. 2. 2019.

UJFALUŠI ROBIN (18. dubna. 2007 21:00 – 22:00). Interview. In *Zátiší* [rozhlasový pořad]. Moderuje Josef CHUCHMA. Radio 1. Dostupné z: http://files.radio1.cz/files/mp3soubory/porady_2007/Zatisi-2007-04-18-J.Chuchma-ROBIN_UJFALUSI.MP3. Ověřeno ke dni: 8. 1. 2019.

UJFALUŠI, R. (2007). *Jak se hraje fotbal v Africe*. Praha: Gutenberg, 159 s.

United Nations (2003). *Sport for Development and Peace: Towards Achieving Millennium Development Goals*. New York: United Nations, 36 s. [online] Dostupné z: https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/16_sport_for_dev_towards_millennium_goals.pdf.

United Nations (2005). *Report on the International Year of Sport and Physical Education 2005*. United Nations Office of Sport for Development and Peace Geneva, Geneva, 423 p. [online verze] Dostupné z: <http://www.toolkitsportdevelopment.org/html/resources/20/2066E73C-CFEF-4FA9-9345-C9E6FED8D7D2/Report%20IYSP%202005.pdf>. Ověřeno ke dni: 31. 8. 2019.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2016). *The Report on the World Social Situation 2016: Leaving no one Behind: The Imperative of Inclusive Development*. New York: United Nations, 184 s. [online verze] Dostupné z: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>. Ověřeno ke dni: 18. 9. 2019.

URBAN, D. (2015). *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 108 s.

VAŇKOVÁ, P. (ed.). (2015). *Manuál Agentury pro sociální začleňování. Připraveno Platformou pro podporu implementace komunitní práce v ČR*, 13 s. [online verze] Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/komunitni-prace/manual-komunitni-socialni-prace-asz-2015/download>. Ověřeno ke dni: 23. 1. 2019.

VESELÁ a kol. (2008). *Sociální vyloučení: výzvy, příležitosti a řešení*. Praha: Společně k bezpečí, o. s. [online] Dostupné z: http://www.spolecnekbezpeci.cz/images/stories/dokumenty/dok_socialni_vyloucení.pdf. Ověřeno ke dni: 12. 1. 2020.

VESELÁ a kol. (2009). *Sociální vyloučení: Dobrá praxe a řešení. Manuál pro obce*. Praha: Společně k bezpečí, o. s. [online] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/soc-vyloucení-dobra-praxe-reseni-pdf.aspx>. Ověřeno ke dni: 18. 9. 2019.

VETEŠKA, J. (2015). *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 252 s.

VITÁLOŠOVÁ, I. (2017). *Komunitná práca*. Implementačná agentura Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 8 s.

VLČKOVÁ, K. – LOJDOVÁ, K. (2016). „Když čísla a slova spolupracují: smíšený design v ukázkách z výzkumu moci ve školní třídě.“ *Pedagogická orientace*, roč. 26, č. 3, s. 482-511.

WELK, G. J. et al. (2016). *Parental influences on youth sport participation*. Coimbra University Press, pp. 75-102. [online verze] Dostupné z: <https://digitalis-dsp.uc.pt/bitstream/10316.2/38869/1/PARENTAL%20INFLUENCES%20ON%20YOUTH%20SPORT%20PARTICIPATION.pdf>. Ověřeno ke dni: 29. 5. 2020.

WESSELLS, G. M. (2018). *A guide for supporting community-led child protection processes*. New York: Child Resilience Alliance, 87 p. [online] Dostupné z: <https://ovcsupport.org/wp-content/uploads/2018/10/Guide-Community-Led-Child-Protection.pdf>. Ověřeno ke dni: 1. 9. 2019.

ZAJÍC, J. (1. 5. 2012). Šance jen pro bohaté – II. *Metodický portál RVP.CZ*. [online] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/n/15891/SANCE-JEN-PRO-BOHATE---II.html/>. Ověřeno ke dni: 2. 1. 2019.

ZARRETT, N. et al. (2008). *Variations in adolescent engagement in sports and its influence on positive youth development*. In HOLT, N. L. (ed.). *Positive Youth Development through Sport*. New York: Routledge, pp. 9-23. [online] Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.454.9870&rep=rep1&type=pdf>. Ověřeno ke dni: 24. 5. 2020.

Seznam příloh

Příloha A: Informovaný souhlas pro rodiče a děti

Název výzkumného projektu:

Fotbal pro rozvoj jako nástroj komunitní práce s dětmi a mládeží v Přerově

Dobrý den,

byl/a jste pozván/a k účasti na výzkumném projektu vzhledem k cílové skupině, která je předmětem mé práce. Každý účastník výzkumu musí obdržet, porozumět a podepsat informovaný souhlas o jeho účasti ve výzkumu před začátkem samotného rozhovoru.

Cíl výzkumu: Cílem výzkumu je zjistit, jak obyvatelé této lokality vnímají volnočasovou aktivitu (fotbal), kterou zde realizujeme od října 2018 pro děti a mládež. **Jméno žádného respondenta nebude zmiňováno v žádné formě prezentace výsledků výzkumu.**

Výzkumné metody: Tento projekt využívá kvalitativní výzkumné metody ve formě polostrukturovaných rozhovorů, fotografií, obrázků s vybranými účastníky.

Cose od Vás očekává: Poskytnutí rozhovoru, jež se bude týkat volnočasové aktivity, kterou navštěvuješ Ty nebo Vaše dítě.

Vaše práva: Vaše účast na tomto projektu je dobrovolná. Kdykoliv se můžete rozhodnout nepokračovat v účasti a to bez podání důvodu a bez žádných negativních následků. Také můžete kontaktovat náš výzkumný tým kdykoliv za účelem vyjasnění si jakéhokoliv problému týkající se tohoto výzkumu. Účastník a výzkumník obdrží kopii tohoto podepsaného dokumentu.

Mlčentlivost: Všechny Vámi poskytnuté informace budou uchovány s plnou ochranou důvěrnosti dle platných zákonů ČR. Je zaručena ochrana důvěrnosti Vašich osobních dat. Pro výzkumné a vědecké účely budou Vaše osobní údaje a Vámi poskytnuté informace zpracovány pouze bez identifikačních údajů (**anonymní data**).

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Tímto potvrzuji, že jsem byl/a informovaný/á o charakteru tohoto výzkumu. Rozumím, že mohu kdykoliv během rozhovoru se rozhodnout nepokračovat bez podání důvodů. Měl/a jsem dostatečný prostor pro kladení otázek ohledně tohoto výzkumu a mé účasti v něm.

Účastník: _____

Výzkumník: _____

Datum: _____

Kontakt na výzkumníka:

Příloha B: Ukázka otázek v polo-strukturovaném rozhovoru s rodiči

- 1) Co obvykle dělá vaše dítě (děti) ve volném čase (po škole mimo vyučování)?
- 2) Co si myslíte o tom, když dítě navštěvuje organizovanou volnočasovou aktivitu?
- 3) Podle čeho se rozhoduje/te, jestli dítě na volnočasovou aktivitu pošlete nebo ne?
- 4) Podporujete své dítě, aby šlo na trénink? Proč ano, proč ne?
 - a. V jakém případě svoje dítě nepošlete na trénink nebo turnaj?
- 5) Víte, jaká organizace tréninky a turnaje pořádá?
- 6) Baví se Vaše dítě s Vámi o tom, co se dělo na tréninku?
 - a. Co vám nejčastěji říká, jak to popisuje?
 - b. Hovoří o tom, že je tento fotbal v něčem jiný? Co si o tom myslíte?
- 7) Co si podle Vás děti z tréninku odnáší?
- 8) Co je podle vás dobrého na tom, když se Vaše dítě účastní volnočasové aktivity?
(Pokud neodpoví konkrétně u (2)
 - a. A může se stát něco špatného?
- 9) Čemu všemu se může na tréninku podle vás naučit?
- 10) Čemu všemu se může naučit na turnaji?
- 11) Co si myslíte o tom, že se děti účastní tréninků mimo lokalitu?
 - a. Přála byste si, aby to bylo jinak? Případně jak?
- 12) Co si myslíte o těch turnajích?
 - a. Co si myslíte o tom, že se děti zúčastní turnajů mimo město?
 - b. Má to vůbec smysl, aby na ně jezdili?
 - c. Myslíte, že se tam něco naučí?
- 13) Pozorujete nějaké změny u Vašeho dítěte od doby, kdy začalo navštěvovat volnočasovou aktivitu? Pokud ano, jaké?
- 14) Bojíte se někdy poslat své dítě na trénink a proč? Co by pomohlo, abyste tyto obavy neměla?
- 15) Vyhovuje vám to, jak vám sdělujeme informace o turnajích nebo o tom, když odpadne trénink? – Co by bylo fajn změnit, jak byste si to představila, aby Vám to více vyhovovalo?
- 16) Co Vám a vašemu dítěti v dané volnočasové aktivitě chybí nebo co byste chtěli změnit? (Doprava, časová náročnost, častější trénink, lepší ceny na turnajích)
- 17) Teď je to nastavené tak, že je fotbal zadarmo, co si myslíte o tom, kdyby se na něj přispívalo nějakou malou částkou?
- 18) Chtěla byste se ještě na něco zeptat?

Příloha C: Ukázka otázek pro děti polo-strukturovaný rozhovor

Tréninky:

- 1) Co pro tebe znamená fotbal?
- 2) Proč na fotbal chodíš?
- 3) Co myslíš, že se tu můžeš naučit?
- 4) Co myslíš, že ses už za tu dobu naučil? Cokoliv
- 5) Je něco, co bys chtěl na tréninku změnit?
- 6) Jak by vypadal trénink, kdybys ho řídil ty?
- 7) Proč někdy nejdeš na fotbal?
- 8) Co se ti na tréninku líbí?
- 9) Co se ti naopak nelíbí?

Turnaje

- 1) Jezdíte i na turnaje, že?
 - a. S kým hrajete a koho byste tam chtěli?
- 2) Proč jezdíš na turnaje?
- 3) Co se vám na tom líbí nebo nelíbí?
- 4) Jak se ti hraje v týmu?
- 5) Jaký je Tvůj nejlepší zážitek z turnaje?

Fotbal3:

- 1) Co je jiného na tomhle fotbale? Co si o tom myslíš?
- 2) Představ si, že jsi na turnaji, dokážeš říct, jak vypadá ten zápas?
 - a. Co děláte na začátku zápasu?
 - b. Je to výhoda, když si tu hru můžete udělat takovou, jakou chcete?
 - c. Jak vypadá samotná část, když hrajete?
 - i. Co se stane, když budu mít ruku?
 - ii. Co se stane, když někdo udělá faul?
 - iii. KDO o tom všem rozhoduje?
 - d. Co si myslíš o tom, že tam ten rozhodčí není?
 - e. Jak se mu říká, tomu NErozhodčímu?
 - f. A když zápas skončí, co se děje?
 - g. A rozdáváte si férový body jo? Za co jsou a kolik jich je? A co to znamená být férový?
- 3) Tak jak jsi to teď popsal, co si o tom všem myslíš?

Příloha D: Ukázka ankety

ANKETA PRO OBYVATELE (vlastní zpracování)

- 1) Víte, že zde děti chodí na fotbalové tréninky a turnaje?
 - a. ANO
 - b. NE
- 2) Co si o tom myslíte?

- 3) Co byste rádi, aby se u dětí ještě podporovalo?
 - a. TANEC
 - b. SPORT
 - c. HUDBA (zpěv, hra na hudební nástroj)
 - d. VAŘENÍ
 - e. NIC

JINÉ